চিন্তাধাৰা

DISTRICT LIBRARY
(HEM BARUA COLLECTION)
TEZPUR

শ্ৰদ্ধাস্পদ অধ্যাপক ডাঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা
এম, এ, বি, এল, পি, এইচ, ডি (লণ্ডন) দেবৰ

"সাহিত্যৰ মূল কথা"ৰে সৈতে ।

GOVERNMENT OF ASSAM.
Call No..............
DISTRICT LIBRARY.

১৯৩৯
প্ৰগতি সমিতি
গুৱাহাটী

প্ৰকাশক—
প্ৰগতি সমিতি
গুৱাহাটী

কেচাবন্ধা ৸৹
পকা বন্ধা ১৲

গুৱাহাটী জয়ন্তী আৰ্ট প্ৰেছত—
শ্ৰীখগেন্দ্ৰনাথ দত্তৰ দ্বাৰা
ছপা কৰা হল।

আমাৰ কথা

যোৱা বছৰৰ নবেম্বৰ মাহৰ আঠ তাৰিখৰ কথা। সুপৰিচিত বিহগী কবি শ্ৰীযুত ৰঘুনাথ চৌধাৰীদেৱৰ অধিনায়কত্বত আমি কলেজীয়া বন্ধুকেইজনমানে গোটখাই এটি আলোচনী সমিতি খোলোঁ। সৰ্ব্বসম্মতিক্ৰমে এই সমিতিটিৰ নাম ৰখা হয় 'প্ৰগতি সমিতি'। এই সমিতিৰে কাৰ্য্যাৱলীৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে আজি এই 'চিন্তাধাৰা' ৰাইজৰ আগলৈ আগবঢ়োৱা হৈছে। 'চিন্তাধাৰা'ই অসমীয়া বিদ্যোৎসাহী সমাজক কিমান আপোন কৰি লব পাৰে তাক সি নিজেই বুজি লব; কিন্তু আমাৰ সমিতিৰ পৰা তাৰ আপডালত কিমানখিনি কৰা গৈছে তাক ৰাইজৰ আগত ডাঙ্গি ধৰিবলৈ আমি ন্যায়তঃ বাধ্য।

'প্ৰগতি' শব্দটোৰ লগত আজি কালি কিছুমান ভুল ধাৰণা সোমোৱা যেন দেখা যায়। প্ৰগতি সাহিত্য বুলিলেই অলপধতুৰা দুই চাৰিজনৰ কথাকে নকওঁ, চিন্তাশীল মানুহৰ মনতো অলপ সন্দেহৰ চাঁ সোমাই যায়। কিছুমান তথাকথিত বাস্তৱবাদী সাহিতিক্যৰ ৰুচিবিৰুদ্ধ আৰু নগ্ন চিত্ৰ সন্নিবিষ্ট ৰচনাই সেই ধাৰণা আৰু বদ্ধমূল কৰিবলৈ সুবিধা দিছে। আমি আশাকৰোঁ আমাৰ প্ৰগতি সমিতিয়ে 'প্ৰগতি' শব্দৰ মূল অৰ্থৰ আভিজাত্য বিশ্বস্ততাৰে সৈতে ৰক্ষা কৰিব পাৰিছে।

আমাৰ সমিতিৰ সভ্য সংখ্যা তেনেই তাকৰীয়া। আমাৰ উদ্দেশ্য পূৰ্ণ কৰাত আমাৰ তাকৰীয়া সভ্য সংখ্যাই ভালদৰে সহায় কৰি আহিছে। বন্ধুত্বপূৰ্ণ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাত আন্তৰিকতাৰে সৈতে আমি যেই কোনো বিষয়ৰ আলোচনা কৰিবলৈ সক্ষম

হৈছোঁহঁক। গতিকে 'চিন্তাধাৰা'ৰ ভিতৰেদি আমাৰ বন্ধুবৰ্গৰ পাৰস্পৰিক আদান প্ৰদান আৰু প্ৰীতিৰ নিদৰ্শন মিহলি হৈ থকা বাবে সি আমাৰ বৰ আপোন।

'চিন্তাধাৰা'ই তাৰ চিন্তা সমূহৰ গতিত কিছু নতুনত্বৰ দাবি কৰে। সাধাৰণতঃ অসমীয়া সাহিত্যত আলোচনা নোহোৱা বিষয় বিলাকক আমাৰ সমিতিৰ পক্ষৰ পৰা হাতত লোৱা হৈছিল। আগেয়ে আলোচনা হোৱা বিষয় কেইটাৰো আমি কিছু নতুন পদ্ধতিৰে ওচৰ চাপিবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ। সেই বুলি আমি সকলো ক্ষেত্ৰতে বিষয় বস্তুৰ মৌলিকত্ব বিচাৰিবলৈ যোৱা নাই; কিন্তু প্ৰকাশভঙ্গী আৰু লেখাৰ ঠাঁচত নিজৰ ব্যক্তিত্বৰ ছাপ দিবলৈ আমাৰ সমিতিয়ে প্ৰত্যেক লেখকক যথেষ্ট সুবিধা দিছে। আৱশ্যক হলে আমাৰ লেখক সকলে ৰচনাৰ আহিলা বিচাৰি আনৰ ওচৰলৈ যোৱাতো হকা-বধা কৰা নাই; কিন্তু প্ৰত্যেক কথাকে প্ৰত্যেকে নিজৰ কৰি লৈহে লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ দিয়া হৈছে।

আলোচনামূলক গদ্যসাহিত্যত বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্য তেনেই পিচপৰা; এই কথা স্বীকাৰ নকৰি উপায় নাই। আমাৰ সমিতিৰ পক্ষৰপৰা সেইদেখি গদ্য সাহিত্যলৈকে প্ৰথমতে চকু দিয়া হৈছে। 'চিন্তাধাৰা'ই অসমীয়া আলোচনা পূৰ্ণ গদ্য সাহিত্যৰ কলেৱৰ বৃদ্ধি কৰাত কিমান দূৰ কৃতকাৰ্য্য হব পাৰে তাক ৰাইজে বিচাৰ কৰিব; কিন্তু 'চিন্তাধাৰা'ৰ জন্মৰ গুৰিতে আমাৰ সমিতিৰ উক্ত সজ ইচ্ছা প্ৰবল ভাৱেই আছিল বুলি আমি কব পাৰোঁ।

চিন্তা-ধাৰাৰ কেইখনমান ৰচনা 'জয়ন্তী'ৰ পাঠক পাঠিকা সকলৰ বাবে আচহুৱা নহয়। কিন্তু তথাপিও 'চিন্তাধাৰাৰ' বুকুত তাক আগতকৈ অলপ নতুন ৰূপেৰে দেখিবলৈ পাব।

কিয়নো ‘চিন্তাধাৰা’ প্ৰেছত দিয়াৰ আগতে আগৰ ৰচনাবোৰ একো একোবাৰ হাত ফুৰাই দিয়া হৈছে।

‘চিন্তাধাৰা’ ছপা হৈ ওলোৱাৰ বাবে বিশেষকৈ প্ৰশংসনীয় আমাৰ পৰম শ্ৰদ্ধাস্পদ অধ্যক্ষ শ্ৰীযুত সতীশচন্দ্ৰ ৰায়, এম-এ (লণ্ডন), আই-ই-এচ। শ্ৰদ্ধাস্পদ শ্ৰীযুত বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাদেৱৰ বুদ্ধি পৰামৰ্শও বিশেষ কাৰ্য্যকৰী হৈছিল। কিতাপখনৰ কাগজৰ বেচখিনি বহন কৰি অধ্যক্ষ ৰায়দেৱেই আমাক প্ৰথমতে ‘চিন্তাধাৰা’ ছপাবলৈ সুচল কৰি দিয়ে। অধ্যক্ষ ৰায়দেৱৰ এই বদান্যতা আৰু মৰম ‘চিন্তাধাৰা’ আৰু ‘প্ৰগতি সমিতিয়ে’ কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰে। আমাৰ কিতাপখন ছপোৱাত উপদেশ আৰু আৰ্থিক সহায় বিচাৰি আমি আমাৰ কটন কলেজৰ যি কেইগৰাকী সদাশয় অধ্যাপকৰে ওচৰ চাপিছোঁহঁক সেই গৰাকীৰে পৰা আশানুৰূপ সহায় আৰু উপদেশ পাইছোঁহঁক। সেই কাৰণে তেখেত সকললৈ শ্ৰদ্ধাপূৰ্ণ কৃতজ্ঞতা সবিনয়ে জনালোঁ। আশাকৰোঁ, তেখেতসকলৰ এনেকুৱা সহায় আৰু উপদেশৰ পৰা আমাৰ সমিতি কেতিয়াও বঞ্চিত নহব।

‘চিন্তাধাৰা’ৰ বেচ পাৰিতপক্ষে কমাবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে। ইউৰোপীয় যুদ্ধৰ বিভীষিকাই কাগজৰ দাম গুৰুতৰৰূপে বঢ়োৱাত, কিতাপ ছপোৱাটোও মহা সমস্যা হৈ পৰিছে। ‘চিন্তাধাৰা’ বেচি পোৱা ধনেৰে আমাৰ সমিতিৰ পক্ষৰ পৰা ধাৰাবাহিক হিচাপে একো একোখন চিন্তামূলক কিতাপ প্ৰকাশ কৰিবলৈকো আশাকৰা হৈছে। সদাশয় ৰাইজৰ পৰা এই বিষয়ত সকলো প্ৰকাৰৰ সহায় কৃতজ্ঞচিত্তেৰে গ্ৰহণ কৰা হব।

শেহান্তৰত আমি ইয়াকে কওঁ যে আমাৰ সমিতিৰ সকলো প্ৰকাৰৰ উৎসাহ আৰু উদ্দীপনাৰ উৎস হৈছে কৰিবৰ চৌধাৰা-

দেৱৰ মৰম সনা সৰল ব্যক্তিত্ব আৰু নেৰানেপেৰা সাহচৰ্য্য। কৱিবৰ চৌধাৰীদেৱক আমাৰ সমিতিয়ে ইমান আপোন কৰি লব পাৰিছে যে সমিতিৰ কাৰ্য্যাৱলীৰ পৰা তেখেতৰ অনুপস্থিতি ভাবিবই নোৱাৰি। ‘চিন্তাধাৰা’ৰ প্ৰূফ চোৱা আদি যাৱতীয় বিৰক্তিকৰ কাৰ্য্যৰ সৰহ ভাগ কৱিবৰ চৌধাৰীদেৱেই কৰিব লগা হৈছে আৰু তেখেতেও সেইবোৰ নিজৰ বুলিয়েই কৰি গৈছে। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যবশতঃ তেখেতৰ অতি চেষ্টাৰ ফলতো ছপাৰ ভূতৰ অমাৰ্জ্জনীয় দৌৰাত্ম্যৰ পৰা কোনোমতেই হাত সাৰিব পৰা নহল। এইবাবে আমি দুখীত হলেও উপায়বিহীন। আমাৰ এই অনিচ্ছাকৃত আসোঁৱাহৰ বাবে ৰাইজে ক্ষমা কৰিব বুলি আশা কৰিলোঁ।

১৯৩৯
গুৱাহাটী

—প্ৰগতি সমিতি—

ibrary, Shil

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY.

চিন্তা-ধাৰা

DISTRICT LIBRARY
(HEM BARUA COLLECTION)
TEZPUR.

ট্ৰেজেডি

ট্ৰেজেডি বুলিলে আজিকালি সাধাৰণতে যি বুজা হয় তাক চমুকৈ কৈ লব পাৰি—ট্ৰেজেডি এখন গভীৰ বিষয়ক নাটক, যিখনৰ সামৰণি শোকযুক্ত আৰু যিখনে আদিৰপৰা অন্তলৈকে দৰ্শক বা পাঠকৰ সহানুভূতি আকৰ্ষণ কৰে। অকল দুৰ্গতি বা মৰণৰ ভিতৰত যে গভীৰ শোকপূৰ্ণ (ট্ৰেজিক্) কিবা আছে এনে নহয়, কিন্তু সাধাৰণতে এইবিলাককেই আমি ট্ৰেজিক আখ্যা দিওঁ। আচল ট্ৰেজেডিত—এই বিষয়ত এৰিষ্টোটল আৰু বৰ্ত্তমান যুগত ট্ৰেজেডিৰ শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰ শ্বেক্সপীয়াৰ একমত—যি জন বা যি কেইজন ঘাই নায়ক বা চৰিত্ৰ থাকে তেওঁলোকে হঠাৎ নকাৰিব লগীয়া ভুল একোটা কৰি পেলায় (এই ভুলটো যে জঘন্য বা পাপজনক এনে নহয়) এই ভুলটোৱে পাৰিপাৰ্শ্বিক পৰিস্থিতিত পৰিৱৰ্ত্তন আনে আৰু তাৰপৰা ঘটনাচক্ৰৰ আৱৰ্ত্তনত পৰি তেওঁলোকৰ ধ্বংস বা শোকাৱহ সামৰণি উপস্থিত হয়। ৰজা লীয়াৰে কোনো এক মুহূৰ্ত্তত ভুল, অথবা

এটা লৈ হাতৰপৰা এৰি দিলে ৰাজ্যভাৰ, গৰবী লীয়াৰৰ তাৰ পৰাই আৰম্ভ হ'ল যত নগুৰ-নাগতি; ৰণজিতৰ (ওথেলো) সন্দেহেই হল কাল; তেনেকৈ নীলাম্বৰে হঠাৎ খুৱাই পেলালে মন্ত্ৰী শচীপাত্ৰক পুতেক মনোহৰৰ মঙহ আৰু সৃষ্টি কৰিলে নিজৰ আৰু দেশৰো ট্ৰেজেডি। শেক্সপীয়াৰৰ ট্ৰেজেডিৰ নায়ক বিলাকে হঠাৎ যি এটা ভুল কৰি উঠে, তাৰ কাৰণ হৈছে তেওঁবিলাকৰ চৰিত্ৰৰ কোনো এটা ফালৰ (গৰ্ব্ব, আকাঙ্ক্ষা, বিশ্বাস) অতিবৃদ্ধি। এই অতিবৃদ্ধিৰ ফলত তেওঁলোকে কোনো এটা কথাৰ গোটেইটো নেদেখে, দূৰদৃষ্টি হেৰুৱায়। সেই কাৰণেই ভুল কাম একোটা কৰি পেলায়। এই নাটকত যিটো ঘটে তালৈ আমাৰ দুখ বা আশ্চৰ্য্য উপজিলেই নহয়, তাৰ লগত জড়িত থকা মানবীয় চৰিত্ৰ বা অৱস্থা— যিবোৰে ঘটনাটো সংঘটিত কৰিলে তালৈকো আমাৰ দুখ আৰু সহানুভূতি উপজিব লাগিব।

ট্ৰেজেডিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ হলে এৰিষ্টোটলৰ সংজ্ঞাৰপৰা আৰম্ভ কৰিব লগা হয়, কিয়নো মনীষী এৰিষ্টোটলেই প্ৰথমে এই বিষয়ে গভীৰ আৰু বৈজ্ঞানিক সমালোচনা আৰম্ভ কৰে। এৰিষ্টোটলে ট্ৰেজেডিৰ সংজ্ঞা দিছিল এনেকৈ :— ট্ৰেজেডি হৈছে কোনো এটা ঘটনাৰ অনুকৃতি, এনে ঘটনা যিটো হৈছে গভীৰ, নিজতেই সম্পূৰ্ণ, যিটোৰ বিশেষ এটা সীমা আছে; ইয়াক প্ৰকাশ কৰা হয় বচনেৰে, এই বচন নাটক খনৰ ভিন ভিন অংশত *ভিন ভিন উপায়েৰে সুন্দৰীকৃত হয়; ইয়াক অভিনয় কৰা হয়, মাথোন আবৃত্তি বা বচন-পাঠেই নহয়; পুতৌ আৰু ভীতিৰ সঞ্চাৰ কৰি ই সেই আৱেগ

---

* গ্ৰীক নাটকৰ কোৰক্ওড্ (সমতান গীত) আৰু কথোপকথনৰ (ডায়েলগ) ছন্দ আৰু কথাভাষাৰ (ডায়লেক্টৰ) মাজত থকা পাৰ্থক্যলৈ আঙুলিয়াইছে।

টোৰ স্বাস্থ্যজনক বহির্গমন কৰায় (আৱেগবোৰক বাহিৰলৈ ওলাবলৈ দি উপকাৰ কৰে)। †আৰম্ভণীতে কৈ থব পাৰি যে ট্রেজেডি বোলোতে গ্ৰীকবিলাকে শোকযুক্ত সামৰণিকে অৰ্থ নকৰে; ‡ট্রেজেদি হৈছে এখন নাটক যিখনে মানৱ জীৱনৰ কথা গভীৰ ভাৱে আলোচনা কৰে—ইয়াৰ ওভোটাবিধ নাটক হৈছে কমেডি, যি বিধে মানৱ-জীৱন বিসদৃশভাৱে (গ্ৰোটেস্কলি) বৰ্ণনা কৰে। ট্রেজেডি আৰু কমেডিৰ মাজৰ এই পাৰ্থক্যটো উপলব্ধি কৰিব পাৰিলে এৰিষ্টোটলৰ সংজ্ঞাটো বুজিবলৈ সহজ হৈ পৰে।

আমি এতিয়া এৰিষ্টোটলে দিয়া সংজ্ঞাটোৰপৰা আৰম্ভ কৰি, সেইটোৰে আলমলৈ, আজিকালিৰ সমালোচক আৰু নাট্যকাৰ বিলাকে ট্রেজেডিৰ যিটো স্বৰূপ গ্ৰহণ কৰিছে সেইটোত উপনীত হবলৈ চেষ্টা কৰিম। এই আলোচনাটোত নিচেই পোন বাটেৰে আগবঢ়া হৈছে, ইয়াত নানা-মুনিৰ-নানা-মত ধৰণৰ কথাৰ অৱতাৰণা কৰা নাই বুলিলেই হয়।

ট্রেজেডি একপ্ৰকাৰ প্ৰতিকৃতি (গ্ৰীঃ, মিমেছিছ্-ইং, ৰিপ্ৰেজেন্টেশ্বন্) প্ৰতিকৃতিয়ে ফোটোগ্ৰাফ বা সাঁচত প্ৰস্তুত কৰা মমৰ পুতলা নুবুজায়। উদাহৰণ স্বৰূপে ই বুজায় সঙ্গীতৰ সেই

---

† Tragedy is a representation of an action, which is serious, complete in itself and a certain limited length; it is expressed in speech made beautiful in different ways in different parts of the play; it is acted, not merely recited; and by exciting pity and fear it gives a healthy outlet to such emotions.

‡ ট্রেজেডিৰ জন্ম গ্ৰীক দেশৰ সুৰাৰ অধিপতি বেকাচ দেৱতাৰ পূজাৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ ভাৱে জড়িত। ট্রেজেডিৰ প্ৰথম অৰ্থ হৈছে "ছাগ-গীতি" [ট্রেগোডিয়া]—ছাগলী হৈছে দ্ৰাক্ষাকুঞ্জৰ শত্ৰু আৰু সেয়ে বেকাচৰ ঘৃণনীয়; বেকাচৰ পূজাৰ বেদীত ছাগলী বলি দিয়া হৈছিল আৰু বলিৰ সময়ত অঙ্গিভঙ্গীৰে গোৱা গীতেই হৈছে ট্রেজেডিৰ আদিৰূপ। অৱশ্যে তাৰপৰা ট্রেজেডিৰ লিখিত বা নাটকীয় ৰূপলৈ দূৰৰ বহুতখিনি।

শক্তি বা গুণটো যিটোৱে আমাৰ প্ৰাণত অপ্ৰাকৃতিক উপায়েৰে থিয়েটাৰত নাট্যকাৰৰ ইচ্ছামতে—বাস্তৱ জীৱনৰ আৱেগবোৰ উত্তেজিত কৰে। এৰিষ্টোটলে ৰিপ্ৰেজেণ্টেশ্বন বা প্ৰতিকৃতি মানে এনে অৰ্থহে কৰিছিল। অৰ্থাৎ ই বাহ্যিক সাদৃশ্যৰ নহয়, অনুভূতি বা ভাবৰ হে কথা। কথা এটা আছে যে নাটকে প্ৰকৃতি বা বাস্তবৰ হুবহু প্ৰতিচ্ছবি দাঙি ধৰে। কিন্তু প্ৰকৃতিক হুবহু প্ৰতিবিম্বিত কৰাও অসম্ভৱ আৰু নাট্যকাৰে আচলতে এটা উদ্দেশ্য পূৰণৰ কাৰণে প্ৰকৃতিৰ বস্তুৰ সহায়েৰে অন্তৰৰ প্ৰেৰণা বা ভাৱৰ ৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰাহে দেখা যায়।

ট্ৰেজেডি হৈছে ঘটনাৰ প্ৰতিকৃতি। নাটকৰ মূল বস্তু ঘটনা বা ক্ৰিয়া; নাটকত ঘটনাৰ প্ৰতিকৃতি প্ৰকাশ কৰে। এই ঘটনা কেনে ধৰণৰ হব সিও ভাবিবলগীয়া কথা। পুৰণি নাটকৰ ঘটনাৰ সৃষ্টি হৈছিল নায়ক আৰু শত্ৰুৰ মাজত হোৱা সংঘৰ্ষৰ পৰা। নাটকৰ পৰিপক্কতা আৰু ক্ৰমবিকাশৰ লগে লগে মনোবিজ্ঞানৰ চৰ্চ্চাৰ লগে লগে ট্ৰেজেডিৰ ঘটনা চৰিত্ৰবিলাকৰ বাহিৰৰ পৰা মনৰ ভিতৰলৈ সোমাই যোৱা, ষ্টেজৰ কাঠ-চাঙৰ পৰা আতমাৰ থিয়েটাৰলৈ সোমাই যোৱা, দেখিবলৈ পাওঁ। আজিকালিৰ নাটক বিশেষকৈ ভাবমূলক হৈছে। ৰণজিতৰ মনত ওপজা মৰম, সন্দেহ আদি ভাবৰ থৌকিবাথৌৰে উপস্থিত কৰা ট্ৰেজেডি প্ৰতিনিধিমূলক উদাহৰণ। পুৰণি নাটকত ঘটনা আৰু আৱেগ বা ভাৱৰ মাজত এটা পাৰ্থক্য আছিল, সেইটো আজিকালি তিৰোহিত হল। আজিকালিৰ নাটকত কেতিয়াবা বাহিৰৰ ঘটনাৰ গোন্ধ পাবলৈকো নাই। পুৰণি নাটকত আৰু বৰ্ত্তমান কালৰ নাটকৰ মাজত কি প্ৰভেদ তাৰে কথা উল্লেখ কৰি নাট্যসমালোচক আইভৰ ব্ৰাউনে কৈছিল

“নাটকৰ যদি এটা সংজ্ঞা দিব লগা হয়, যিটোৱে আদিম মানবৰ শব্দহীন পূজাবিধি আৰু নিমাত অভিনয়ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি আধুনিক দাৰ্শনিকৰ যুক্তিপ্ৰধান কথোপকথনলৈকে নাট্যমঞ্চীয় অভিব্যক্তি আটাইবোৰ সামৰিব, তেনেহলে সেই সংজ্ঞাটো এনে বহল হৈ পৰিব যে তাৰ সাৰ্থকতাই নাইকীয়া হব।” শ্বেক্সপীয়াৰৰ নাটকতকৈও গ্যাটেৰ বা আজিকালিৰ ইবছেন আৰু শ্বৰ নাটকত ঘটনাতকৈ চৰিত্ৰৰ প্ৰাধান্য বেছি, চৰিত্ৰৰো বাহিৰ-ৰাজ্যতকৈ ভিতৰৰ গূঢ় অস্পষ্ট ৰাজ্যৰ প্ৰাধান্য বেছি।

এই ঘটনা হব লাগে গম্ভীৰ, যিটোৰ বিষয়ে আলোচনা নিৰৰ্থক নহয়। ট্ৰেজেডিৰ উপযোগী গম্ভীৰতা বা গুৰুতা (ছিয়াৰিয়াছনেছ) কেনেকুৱা হব ? এই বিষয়টো নাট্যকাৰৰ কাৰ্য্যকুশলতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। পুৰণি ট্ৰেজেডিৰ নায়কবোৰ ৰজা বা সেনাপতি এনে কোনো ডাঙৰ মানুহ আছিল। গ্ৰীক নাটকত ধৰ্ম্ম বা অদৃষ্টৰ তাড়নাৰ ভাৱটোৱেও গাম্ভীৰ্য্য আনি দিছিল। চৰিত্ৰ বা গল্প-গাঁথনিৰ গাম্ভীৰ্য্য নাথাকিব পাৰে, কিন্তু ভাল নাট্যকাৰে তথাপি ট্ৰেজিক এটমস্ফিয়াৰ বা গভীৰ শোকপূৰ্ণ ‘আবহাওৱা”ৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। ৰেছিনৰ নাটকত সম্ৰাট এজনে পৰ্দাৰ আৰঁত লুকাইছিল, শ্বেক্সপীয়েৰৰ নাটকত হাঁহি তোলোৱা পাতল চৰিত্ৰ বা নীহ ধৰণৰ দৃশ্যৰ সমাৱেশ আছে, ইবছেনৰ নাটক স্থানীয় মলিনতাৰে ভৰা বুলি সমালোচিত হৈছে। তথাপি এওঁলোকৰ নাটকত শোকপূৰ্ণ আৱহাওৱা কেনে ঘন, ভাবিলে আচৰিত হল লাগে। মুঠতে এই “ঘটনা” নিৰ্ভৰ কৰে নাট্যকাৰৰ ওপৰত।

আকৌ এৰিষ্টোটলৰ মতে ঘটনা তাতেই সম্পূৰ্ণ থাকিব লাগে। পুৰণি গ্ৰীক নাটকত একেঠাইতে, এটা দিনতে সম্পূৰ্ণ হোৱা ঘটনা এটাৰেই ট্ৰেজেডি সৃষ্টি হৈছিল। বৰ্ত্তমান যুগে

এই সঁম্পূৰ্ণতাৰ চানেকী পৰিত্যাগ কৰে। বৰ্ত্তমান যুগৰ কাৰণে জীৱনৰ এটা আৱেগোচ্ছ্বাসেই যথেষ্ট—কোনো ঘটনাৰ অংশ এটাৰ পৰাও ট্ৰেজেডি হব পাৰে; আৰু আজিকালিৰ নাটকত ঘটনাটোৰ সামৰণিখিনিকেইহে অঙ্কন কৰা হয়, আগৰ খিনি ইঙ্গিত আদিৰে দৰ্শক বা পাঠকক জনোৱা হয়। ছোৱালী এজনায়ে গীত গাই যাওঁতে ক্ষন্তেকতে চাৰিজন মানুহৰ অন্তৰত যি অৱস্থাৰ সৃষ্টি হল তাকে লৈয়ে ব্ৰাউনিঙে ‘পিপ্পা পাছেজ’ নামৰ ট্ৰেজেডিখন লিখিছিল।

সুন্দৰীকৃত ভাষাত প্ৰকাশ কৰিব লাগে বোলা নীতিটোও আজিকালি পৰিহৃত হৈছে। বৰ্ত্তমান নাট্যকাৰে কোনো বন্ধা ধৰা ফেহন লৈ কথা নোকোৱা মানুহৰ পৃথিবীখন বিশেষ ষ্টাইল থকা ভাষাৰে অঙ্কন কৰিবলৈ অনিচ্ছুক। সেয়েই আগৰ পদ্য ছন্দ বা অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দই আজিকালি গদ্যক আৰু সদায় কথা-কোৱা ভাষাক ঠাই এৰি দিবলগীয়া হৈছে।

ট্ৰেজেডি অভিনীত হয়, আবৃত্তি কৰিলে নহয়—এই সূত্ৰটো গ্ৰীক নাট্যকাৰবিলাকেও সম্পূৰ্ণ কৈ অনুসৰণ কৰা নাছিল। কিয়নো সকলো কথাকেই অভিনয় কৰাটো সম্ভৱ নহয়। গ্ৰীক নাটকত বহুত ঘটনা দূতৰ মুখেৰেই প্ৰকাশ কৰা হৈছিল। মাকে আপোন শিশু হত্যা কৰাৰ দৰে দৃশ্য নাট্যমঞ্চত দেখুৱাব নোৱাৰি। আকৌ কোনো এক বিশেষ সময়ৰ মাজৰ বা কোনো বিশেষ ঠাইৰ ঘটনাবোৰহে দেখুওৱা হয়, কিছুমান মৌখিক বৰ্ণনাৰ সহায়ত প্ৰকাশ কৰা হয়—এইটো নাটক ৰচিবৰ সুবিধাৰ কাৰণে। আজিকালিৰ নাটকত কথোপকথন প্ৰচুৰ, স্বগতোক্তিৰ ঠাই নাই বুলিলেই হয়।

এৰিষ্টোটলে দিয়া ট্ৰেজেডিৰ সংজ্ঞাটোত আটাইতকৈ মন কৰিব লগীয়া এইটোৱেই যে ইয়াৰ মতে ট্ৰেজেডিয়ে আমাৰ

মনত পুতৌ আৰু ভীতিৰ সঞ্চাৰ কৰি আৱেগবোৰ উলিয়াই দি শাৰীৰিক আৰু মানসিক উপকাৰ সাধন কৰে। এৰিষ্টোটলে ৰচা ‘পোৱেটিক্স’খন ৰিনাচেন্স যুগত (পঞ্চদশ শতাব্দী) বাহিৰ হবৰ পৰা এতিয়ালৈকে এই কথাটো লৈ বাক্‌বিতণ্ডা যথেষ্ট হৈ আহিছে। জাৰ্ম্মান পণ্ডিত লেছিঙে কৈছিল যে বাস্তৱ জীৱনত মানুহে কেতিয়াবা পুতৌৰ ফালে, কেতিয়াবা ভীতিৰ ফালে বৰকৈ ঢাল লয়। ট্ৰেজেডিয়ে এওঁলোকক সমাৱস্থালৈ লৈ আহে। অতিৰিক্ত পুতৌ নৰীয়া মনৰ চিনাকী, মৃত্যুৰ ভয়ে জৰ্জ্জৰিত কৰাও বেয়া। এইবোৰৰ মহৌষধ হৈছে ট্ৰেজেডি। এইয়া হল লেছিঙৰ কথা। আন এটা মতে আকৌ কয় যে থিয়েটাৰত আমাৰ ভীতি আৰু পুতৌ আৱেগ স্বাৰ্থ বিচ্ছিন্ন বা নিঃস্বাৰ্থ হৈ পৱিত্ৰীকৃত হয়। স্বাৰ্থপৰ ভাৱে ভাবাৱেগ-প্ৰৱণ (ছেন্টিমেণ্টাল্) ভীৰু, বা অসন্তোষসূচক (কুৱেৰুলাছ) হোৱা বেয়া; কিন্তু ওথেলোৰ প্ৰতি পুতৌ দেখুওৱা বা হেমলেটৰ কাৰণে ভীতি সঞ্চাৰ হোৱাটো ভালৰ লক্ষণ। অৰ্থাৎ আমাৰ আত্মকেন্দ্ৰী আৱেগটোক স্বৰ্গলৈ তোলা হ’ল।

এই দুয়োটা মতৰ এটাইয়ো—যদিও সত্যৰ কণা দুয়োটাতে থাকিব পাৰে—এৰিষ্টৌটলৰ অৰ্থ প্ৰকাশ নকৰে। এৰিষ্টৌটলে ব্যৱহাৰ কৰা ‘কেথাৰছিছ্’ শব্দটোৰ অৰ্থ ‘পিয়োৰিফিকেছন্’ বা শুচি কৰা নহয়, ‘পাৰ্গেশ্যন’ হে। ‘পাৰ্গেশ্যন’ ডাক্তৰী ভাষাৰ ৰূপক। সচৰাচৰ ব্যৱহৃত ‘জুলাপ’ শব্দটোৱে ‘পাৰ্গেশ্যনৰ’ অৰ্থ বহুতখিনি প্ৰকাশ কৰে। ট্ৰেজেডি হৈছে এটা উপায় যিটোৰ সহায়ত আমি নিৰুদ্ধ আৱেগৰ (ৰিপ্ৰেছন) পৰা ৰক্ষা পাব পাৰোঁ। গিৰীয়েকৰ মৃত্যুৰ শোকত তিৰোতাজনী বাকৰুদ্ধ হয়, শোকাৱেগ বাহিৰলৈ নোলালে তাইৰ কষ্ট বাঢ়ে আৰু তাৰে পৰা তাইৰ মৃত্যুও হব পাৰে। এৰিষ্টৌটলৰ মতে ট্ৰেজেডি

অৰ্থ এয়ে হ'লে, তেওঁৰ মতে কমেডিৰ উদ্দেশ্য কি আমি অনুমান কৰি লব পাৰোঁ—ট্ৰেজেডিয়ে অতিৰিক্ত পুতৌ আৰু ভীতি লঘুভাৰ কৰাৰ দৰে কমেডিয়েও পুতৌ আৰু ভীতিতকৈ অভদ্ৰতৰ আৱেগ, ঈৰ্ষা, কামতৃষ্ণা, আদিৰ নিমিত্তে সেই একে কাজেই কৰে। বুৰঞ্জীত উল্লেখ থকা কিছুমান সাময়িক অনুষ্ঠান (Comic festivals in Athens, Roman Saturnalia. Medieval Feast of Fools) এই কাৰণেই তিষ্ঠি আছিল। মানৱ অন্তৰত যি বান্দৰালি, যি পশুত্ব চিৰবিৰাজমান, তাৰ সাময়িক বহিৰ্প্ৰকাশ নহলে মানুহ আইন-মনা প্ৰজা হৈ চলিব নোৱাৰিব। তেনেকৈয়ে ট্ৰেজেডিত আন আৱেগবোৰক—সদায় সংযত বা নিৰুদ্ধ হৈ থাকিলে—যিবোৰে হয়তো মানুহক অতিকৈ ভাবাৱেগপ্ৰৱণ বা মানুহৰ স্নায়ুমণ্ডলীক বেয়াকৈ আঘাত কৰি পেলালেহেঁতেন—এটা সাময়িক নিষ্কৃতি দিয়া হয়।

ট্ৰেজেডিৰ আকৰ্ষণ যে আমোদ এই কথা এৰিষ্টোটলে অলপমান স্বীকাৰ কৰিছিল যদিও তেওঁ ঘাইকৈ ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা কথাটোত হে জোৰ দিছিল। গ্ৰীক ট্ৰেজেডিত সাধাৰণতে নাটকৰ শেহৰ ফালে ক্ৰমে, সাৱধানে, নাটকখনৰ ভাৱৰ গভীৰতা উদ্বেগ আদি (টেন্‌ছন) হ্ৰাস কৰি অনা হৈছিল। এই খিনিত আধুনিক ট্ৰেজেডি গ্ৰীক ট্ৰেজেডিৰ সৈতে নিমিলে। আজিকালিৰ নাটকত ক্লাইমেক্স্ বা নাটকীয় ঘটনাৰ শেষ পৰিণতি উপস্থিত হোৱাৰ পাচতে ঘপহকৰে যৱনিকা পৰে নাটকৰ অন্তৰ শীতল সুৰটো আজিকালিৰ নাট্যকাৰে পছন্দ নকৰে। আৱেগৰ ক্ৰিয়া বেছি হলেও পাচত মনত এটা শান্ত অৱস্থা আহিব পাৰে। এই শান্ত অৱস্থা কিছু পৰিমাণে আৱেগৰ নিষ্ক্ৰান্তিৰ ফল যদিও সংসাৰৰ খকা-খুন্দা, হিংসা, আকাঙ্ক্ষা আদিক দাৰ্শনিকৰ দৰে নিৰ্ব্বিকাৰ ভাৱে নিৰীক্ষণ

কৰিব পাৰিলেও তাৰ সৃষ্টি হব পাৰে। কিন্তু নাটকৰ ঘাই উদ্দেশ্য এই "শান্ত" অৱস্থা উৎপাদন কৰাটোৱেই নহয়। চঞ্চল, আৱেগপ্ৰৱণ জাতিৰ পক্ষে ট্ৰেজেডিৰ শান্ত অৱস্থাটো আৱশ্যকীয় হব পাৰে, কিন্তু বোধকৰো আমাক ট্ৰেজেডি লাগে আমাৰ সুপ্ত আৱেগবোৰক সজাগ কৰি দিবলৈ, সেইবোৰক পাতলাবলৈ নহয়। ৰুদ্ধ পঙ্কিল খালটো ক্ষুব্ধ কৰিবলৈ হে, শৃঙ্খলিত আৱেগবোৰক নলা খান্দি বাহিৰলৈ উলিয়াই পঠিয়াবলৈ নহয়। শেক্সপীয়াৰৰ ট্ৰেজেডিবোৰৰ মুখ্য উদ্দেশ্য কোনো নীতি প্ৰচাৰ বা দৰ্শকৰ উন্নতি সধাটো নহয়। সেইবোৰে আমাৰ আগত উপস্থিত কৰে সংসাৰৰ সত্য অৱস্থা, যেনে আছে বা যেনে হব পাৰে তেনেকৈ, তাৰ কোনো নিৰাকৰণ দিয়া তেওঁৰ উদ্দেশ্য নহয়।

এৰিষ্টোটলৰ সংজ্ঞাটো যদি শুদ্ধই নহয়, তেনেহলে তেওঁৰ দৰে সূক্ষ্মদৰ্শী পণ্ডিত এজনে তেনে কথা লিখি থৈ গল কিয়? এই প্ৰশ্নৰ সমিধান দিয়া হৈছে এইদৰে—দাৰ্শনিক প্লেটোৰ প্ৰকৃতি আছিল সাধাৰণ গ্ৰীক প্ৰকৃতিৰ সৈতে অসামঞ্জস্য। তেওঁ আছিল যতিৰ দৰে সংযত। তেওঁ কৈ গৈছে, "আৰ্ট দোষণীয় কিয়নো ই সনাতন ৰাস্তৱৰ অনুকৰণৰো অনুকৰণহে; কবিতা* বেয়া কিয়নো ই মিছা কয় আৰু সংসাৰখন যে যথাৰ্থ ন্যায়ৰ ৰাজ্য এই কথাটো মানুহক শিকাবলৈ অপাৰগ; কবিতা আকৌ দোষণীয় এই বুলি যে ই আৱেগবোৰক উত্তেজিত কৰে।" প্লেটোৱে কলে—"কবিতাই মানুহক উন্মত্ত (হিষ্টেৰিকেল) আৰু সংযমহীন হবলৈ উদগনি দিয়ে।" ইয়াৰ উপৰিত তেওঁৰ

---

*Platoৰ imitation theoryৰ সুন্দৰ সমালোচনা আছে Dr Jane Harisonৰ Art and Ancient Riptual (H. U. L.) কিতাপৰ প্ৰথম অধ্যায়ত।

শিষ্য এৰিষ্টোটলে কলে "ওঁহো, তাৰ ওভোটাহে ; আৱেগ অনুভূতিক স্বাস্থ্যোন্নতি কাৰক আৰু সাময়িক নিষ্ক্ৰান্তি এটা দি মানুহক কবিতাই কম আৱেগপ্ৰৱণহে কৰে, বেছি নহয়।" মুঠতে, এৰিষ্টোটলে দিয়া সংজ্ঞাটো আধাআধি আত্ম কৈফিয়ং (ছেলফ্‌ডিফেন্স) হে।

আগেয়ে ট্ৰেজেডিৰ বা সাহিত্যৰেই, উদ্দেশ্য ঘাইকৈ নীতিবাদী আছিল ।আজিকালি সাহিত্যৰ অস্তিত্ব ঘাইকৈ আমোদ দিবলৈকেহে। দৃষ্টিভঙ্গীৰ এই বিপৰীত পৰিৱৰ্ত্তনৰ কাৰণে ট্ৰেজেডিৰ বা তথা নাটকৰ স্বৰূপ সলনি হৈ গৈছে। ট্ৰেজেডি * এবিধ বিলাস, —দুখৰ বিলাস। ইয়াত আনৰ দুখ দেখি নহয় নিজে অনুভৱ কৰি আনন্দ উপভোগ কৰোঁ। মানুহৰ অভিজ্ঞতা বোলা বস্তুটোলৈ এটা স্বাভাৱিক স্পৃহা আছে, জীৱন সম্বন্ধীয় সত্য আৰু সৌন্দৰ্য্যালৈ হাবিয়াহ আছে, সেই কাৰণেই মানুহে ট্ৰেজেডিৰ অভিনয় চায়, ট্ৰেজেডি পঢ়িবলৈ ভাল পায়। ঔৎসুক্য শিশুৰ প্ৰথম আৱেগ, বৃদ্ধৰ আৱেগ সমষ্টিৰ শেহৰটো—এই ঔৎসুকাৰ কাৰণেই মানুহে জীৱনৰ পটখনত চকুফুৰাবলৈ ভাল পায়। চকুফুৰাই মুগ্ধ হয়। ট্ৰেজেডিয়ে আমাক সৎ পথত আগুৱাই দিব পাৰে, কিন্তু সেই বুলিয়ে আমি ট্ৰেজেডি নিবিচাৰোঁ। ট্ৰেজেডি বিচাৰোঁ অভিজ্ঞতা অনুভৱ কৰিবলৈ, সেই অভিজ্ঞতাক যে কামত খটুৱাব লাগিব এনে হবই নোৱাৰে।

---

* cf "On the one hand physical action directed towards an emotional climax is no longer the suepreme quality of drama, since the mind insists that the mental march may be movement of the dramatic kind ; on the other hand secularization sets in and what had been in its infancy a propitiation of Gods and heroes becomes in its mellower years a popular show and source of mundone merriments and excitements."—Iver Brown (Ency. Brist. 14th edn.)

ট্ৰেজেডিৰ সাৰ হৈছে আমোদ,—এনে আমোদ যিটোৰ মাজত জীৱনৰ গাম্ভীৰ্য্য আৰু সত্যই একেলগে ভূমুকি মাৰে। ট্ৰেজেডি গভীৰ, ৰঙ্গৰসৰ সমাৱেশ বা জিৰণি (ৰিলিফ) তাত থাকিব পাৰে, কিন্তু ই ভাবিব লগীয়া বা আৱশ্যকীয় যেন বোধ হব লাগিব; সেয়ে নহলে ইয়াৰপৰা পোৱা অভিজ্ঞতাক আন কিবা নামেৰে হে অভিহিত কৰিব লাগিব। প্ৰায়েই-দেখা যায় (দকৈ গমি চালে) যে ট্ৰেজেডিবোৰে সাধাৰণতে এটা জটিল দৃশ্য দাঙি ধৰে। আকৌ ইয়াক সঁচা যেন লগা হব লাগিব, নহলে ই আমাৰ অন্তৰ আলোড়িত কৰিব নোৱাৰিব। এই খিনিয়েই ট্ৰেজেডিৰ ঘাই কথা।

মানুহ কেনে অপূৰ্ব্ব সৃষ্টি, মানৱজীৱন কেনে বিপৰীত! দুৰ্ব্বলতা আৰু সাহ, অজ্ঞতা আৰু জাক-জমক, অসামৰ্থ্য আৰু শক্তি,—জীৱনৰ এই চিৰকলীয়া দ্বন্দ্ববোৰেই ট্ৰেজেডিত প্ৰাণময় হৈ উঠে। নাট্যকাৰে সংসাৰখন কেনেভাৱে লয়—নিৰাশাবাদ আশাবাদ, এইবোৰৰ মূল্য নাই, ট্ৰেজেডিসুলভ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ সৃষ্টিটোৱেই প্ৰধান কথা! সাধাৰণ সংসাৰখন কিবা উদ্দেশ্য হীন, ৰূপহীন, বিশৃঙ্খলাৰ নৃত্যভূমি যেন লাগে। এনে সংসাৰলৈ—যিখনে বিচাৰে মানুহক নিষ্পেষিত কৰিবলৈ, মষিমূৰ কৰি দিবলৈ—এনে সংসাৰলৈ ট্ৰেজেডি হৈছে মানুহৰ প্ৰতিবচন, মানুহৰ যুদ্ধ-ঘোষণা।

* * *

ট্ৰেজেডি অসমীয়া তথা ভাৰতীয় নাট্য-সাহিত্যত এটা নতুন বস্তু। ইয়াক একপ্ৰকাৰ পশ্চিমে ৰপ্তানি কৰা সাহিত্য বুলিলেও অত্যুক্তি কৰা নহয়। সংস্কৃত-নাট্যকাৰসকলে কৰি থৈ যোৱা "ৰূপক"ৰ শ্ৰেণীবিভাগত ট্ৰেজেডিৰ বা গভীৰ শোকপূৰ্ণ নাটকৰ স্থান নাই। ইয়াৰ কাৰণ বিচাৰিলে হিন্দু ধৰ্ম্মমতে

জীৱনৰ স্বৰূপ কি কথাটোলৈ যাব লাগিব। হিন্দু বা পুৰণি ভাৰতীয় ধৰ্ম্মমতে জীৱনৰ উৎস আনন্দ, ইয়াৰ অন্তও আনন্দ মাজৰ দুখ-কষ্ট কিছুমান পৰীক্ষাহে। মুঠতে জীৱনটো আনন্দৰে স্ফুৰণ। উপনিষদৰ মতে সংসাৰখন—"সত্যম্ আনন্দৰূপম্ অমৃতং যদবিভাতি।" পুৰণিকালত নাটক আছিল ধৰ্ম্মৰ সৈতে সংশ্লিষ্ট। সেয়ে হিন্দু-ভাৰতত আছে "শকুন্তলা" "বিক্রমোৰ্ব্বশী" আদি কমেডি বা ৰঙ্গনাট্য। ট্রেজেডি নাই। কিন্তু জীৱনত ঘটা বিপৰ্য্যয়, জীৱনৰ নিষ্ঠুৰতা, এইবোৰক সদায় ফাঁকি দি থাকিব নোৱাৰি। ধৰ্ম্মভাৱৰ ভাটা হোৱাৰ লগে লগে আজিকালি ট্রেজেডিৰ চিৰকলীয়া সমলবোৰ "ট্রেজেডি"ৰূপেৰে মূৰ দাঙি উঠিবলৈ ধৰিছে।*

শ্রীপ্রফুল্লদত্ত গোস্বামী

---

*গ্রন্থপঞ্জী—

এই প্রবন্ধ যুগুত কৰোঁতে তলৰ কিতাপ কেইখনৰ বিশেষ আৱশ্যক হৈছিল—

১। প্রফেছৰ ছে'ণ্ট ছুবেৰীৰ 'ইংলিছ লিটাৰেচাৰ প্রাইমৰ'—তাৰ 'গ্লছেৰী'
২। এফ এল লুকাছৰ 'ট্রেজেডি' (হোগাৰ্থ ছিয়াৰিজ, ১৯২৭)
৩। প্রফেছৰ চি ই ভনৰ 'টাইপচ্ অব ট্রেজেডি' (১৯০৭)

সুন্দৰ আৰু আদৰ্শ

সুন্দৰ আৰু আদৰ্শৰ প্ৰভেদ বিচাৰিবলৈ যোৱাৰ আগেয়ে চাব লাগিব—'সুন্দৰ' আৰু 'আদৰ্শ' বস্তু দুটা কি ? মোৰ মনত সুন্দৰ—চিৰসুন্দৰ—সৰ্ব্বসুন্দৰ। সুন্দৰৰ অৰ্থ beauty বা beautiful এই নহয়, ই all-perfection বুজায়। ইয়েই সত্যও, শিৱও।—যিজন অসীম, অনন্ত, অনাদি কালৰপৰা বৰ্ত্তমান,—তেওঁ। তেওঁ সকলোতে বিৰাজমান হলেও তেওঁক এই জনেই বা এইটোৱেই বুলিব নোৱাৰি। মানুহৰ পঞ্চেন্দ্ৰিয়ই তাক ধৰিবলৈ গলে পৰাজয় মানে, অথচ, তেওঁৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধে সন্দেহ কৰিবলগীয়াও একো নাই। তেওঁ অশৰীৰী। মানুহত বা প্ৰকৃতিৰ সকলোতে তেওঁৰ আংশিক প্ৰকাশ হয়। সেই কাৰণেই সকলোকে উদগায় তেওঁৰ পূৰ্ণস্বৰূপ পাবলৈ। কিন্তু সকলোৱে তেওঁক পাবলৈ ধাবিত হলেও তেওঁক পাব নোৱাৰে; পালেও পোৱা বুলি ক'ব নোৱাৰে। কাৰণ, যদি তেওঁক পায়, তেন্তে নিজৰ অস্তিত্ব তাতে বিলোপ হব; তেতিয়া প্ৰাপ্তি অপ্ৰাপ্তিৰ একো অনুভূতি নাথাকিব। কিন্তু পোৱাটো টান। পোৱাটো যদি কোনোবাই জানো বুলি কয়, তেন্তে তাৰেও সেই অসীম সুন্দৰক সীমাবদ্ধহে কৰা হয়। গতিকে সুন্দৰ প্ৰাপ্তি আংশিক মাত্ৰ। সেই আংশিক প্ৰাপ্তিৰ পৰা আমি সদায় পূৰ্ণপ্ৰাপ্তিৰ কাৰণে উগ্ৰ হাবিয়াস কৰি থাকোঁ কাৰণেই আমাৰ তৃপ্তি আছে, আনন্দ আছে।

আদৰ্শ ঠিক চিৰসুন্দৰ বা সৰ্ব্বসুন্দৰৰ দৰেই। কিন্তু ই ব্যক্তিবিশেষৰ মনওপজা, বা মনে গঢ়া। কিন্তু সুন্দৰ চিৰকলীয়া

আৰু সকলোৰে অন্তৰৰ। সেই সুন্দৰে আমাৰ অন্তৰত দিয়া এটি হাবিয়াসেই আমাক নিজে নিজৰ পূৰ্ণবিকাশ প্ৰাপ্ত হবলৈ আগবঢ়াই দিয়ে! আমি মানৱতাৰ পূৰ্ণ বিকাশ বিচাৰোঁ—মানৱৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ মাজতেই! মানৱৰ মাজতে, মানৱৰ কাৰ্য্যৰ মাজতে আমি আমাৰ বিকাশ বিচাৰোঁ। কিন্তু সুন্দৰৰ সাধনাত আমি সকলো এৰি অন্য এখন ৰাজ্যলৈ যাওঁ। এয়েই সুন্দৰৰ সাধনা আৰু আদৰ্শ সাধনাৰ প্ৰভেদ। আমাৰ সেই আদৰ্শটোও এটা সম্পূৰ্ণৰূপে বাস্তৱত পাব নোৱাৰা idea বা ভাৱ মাত্ৰ। ইয়াৰ পূৰ্ণপ্ৰাপ্তি মনৰ মাজতে। আদৰ্শৰ প্ৰতি হব নোৱাৰে, কাৰণ যেতিয়াই তাৰ উপলব্ধি হৈ পৰিব, তেতিয়াই মানুহৰ মনৰ হাবিয়াস আকাঙ্ক্ষা লয় পাব লাগিব। কিন্তু সেইটো কাৰ্য্যত নহয়! মানুহৰ অন্তৰত সদায় উধোৱা প্ৰবৃত্তি এটা থাকেই। নিজৰ অৱস্থাত অসন্তুষ্ট হোৱাটো মানুহৰ স্বভাৱ!

ইপিনে আকৌ আদৰ্শ আৰু আমাৰ দৈনন্দিন অভিলাষিত বস্তু দুয়োটা বেলেগ। পিচৰতো একেবাৰে সংকীৰ্ণ। ই জীৱনৰ কোনো এক মুহূৰ্ত্তৰহে; কিন্তু আদৰ্শ গোটেই জীৱনৰ। অৱশ্যে ইয়াৰ দ্বাৰাও আদৰ্শ উপলব্ধিত সহায় হব পাৰে।

আদৰ্শও অসীম। সীমাৰ মাজত থকা হলে ইয়াক সহজে পাব পৰা গলহেঁতেন। আদৰ্শ সুন্দৰৰ ছাঁট্ পৰা। সুন্দৰেই আমাৰ অন্তৰত ইয়াৰ ভাৱ ওপজাই দিয়ে। আমাৰ মনৰ যিটো স্বাভাৱিক জ্ঞান, সি সুন্দৰৰ প্ৰদত্তহে। প্ৰকৃতিয়ে আমাক পঞ্চভূত পঞ্চেন্দ্ৰিয়েৰে গঢ়িলেও আমাৰ সেই জ্ঞান আৰু অমৰ আত্মা সুন্দৰে তাত জাপি দি নিজৰ বিকাশৰ চেষ্টা কৰে। গতিকে যেতিয়া আমি আদৰ্শ উপলব্ধিৰ কাৰণে ধাবিত হওঁ তেতিয়া পৰোক্ষভাৱে সুন্দৰৰ পিনেও যাওঁ। সুন্দৰক বিশ্বাস কৰোঁতাসকলে আদৰ্শৰ লগে লগে কৰ্ম্মজ্ঞান আৰু কৰ্ম্ম-প্ৰেৰণাৰ

কাৰণে সুন্দৰক আৰাধনা কৰে। আদৰ্শ উপলব্ধিত ইপিনে সুন্দৰ আমাৰ সহায়, সুন্দৰৰ উপলব্ধিত ইপিনে আদৰ্শ আমাৰ সহায়। সুন্দৰ আৰু আদৰ্শ বেলেগ হলেও একে বাটতে।

শ্বেলীলৈ মনত পৰে—"We pine for what is not"—সেই কাৰণেই অপ্ৰাপ্ত সুন্দৰ আৰু আদৰ্শৰো উপলব্ধি হব নোৱাৰে, গতিকেই ময়ো তাক পাবলৈ নিবিচাৰোঁ। মাত্ৰ উধাই তাৰ গৈ ওচৰ চাপিব খোজোঁ। আমি যিমানে উধাওঁ সেই দুটাও সিমানে উধাই গৈ থাকে বা সেই দুটাও আমাৰ পৰা ইমান ওখত যে আমি ক্ৰমাৎ উধাই গৈয়ো ঢুকি নাপাওঁগৈ। গতিকে আদৰ্শ বা সুন্দৰৰ লগত মিলি যাব পৰাটো একেবাৰে অসম্ভৱ। সেই কাৰণেই "আদৰ্শই মই" আৰু "ময়েই আদৰ্শ" হব নোৱাৰোঁ।

অন্তৰ উজাৰি আমি সুন্দৰৰ গান গাওঁ। কিন্তু সেই গানৰ বাহিৰত স্বৰূপ প্ৰকাশ হব নোৱাৰে। শব্দৰ মাজলৈ আহিলেই তাৰ মাধুৰী হেৰায়। অন্তৰতে অনুভৱ কৰি অন্তৰতে কুনকুনাই থকাৰেই আমাৰ গান বিকাশ হয়। ই জ্ঞানৰ বস্তু নহয়—অনুভূতিৰহে। আমি যিটো অনুভৱ কৰোঁ, তাক প্ৰকাশ কৰিবলৈ যাওঁতে কেতিয়াবা তেনেই ওলোটা হৈহে প্ৰকাশ পায়। মানুহে যিখিনি অনুভৱ কৰে তাৰ এক পদাংশহে প্ৰকাশ কৰিব পাৰে। ৰবী ঠাকুৰে যিমানেই নিলিখক, সেই লিখাখিনিতে তেওঁৰ অনুভূতি সীমাবদ্ধ নহয়।

মানুহে নিজকে পাবলৈ সদায় বিচাৰি ফুৰে—অৰ্থাৎ নিজক নিজা কৰি পাবলৈ। জ্ঞান হোৱাৰ পৰাই মানুহৰ অন্তৰত ক্ৰমে এটা নিজৰ ভৱিষ্যৎ ৰূপৰ ছবিয়ে ঠাই লয়, আৰু জ্ঞান বৃদ্ধিৰ লগে লগেই তাৰ স্বৰূপ পৰিবৰ্ত্তিত আৰু পৰিবৰ্দ্ধিত হৈ আছে। সেই দেখি আদৰ্শৰ ওচৰ চাপিব পাৰি

জ্ঞানেৰে ; কিন্তু সুন্দৰক অনুভূতিৰেহে পাবি । অৱশ্যে সুন্দৰৰ আৰাধনাৰ প্ৰথম অৱস্থাত সুন্দৰৰ জ্ঞানৰ আৱশ্যকতাও স্বীকাৰ কৰিব লাগিব । আদৰ্শ ইপাৰৰ, সুন্দৰ সিপাৰৰো ।

আদৰ্শটো কোনো গুটীয়া বস্তু বিশেষ নহয়, ই abstract. আমি আনৰ জীৱনৰ কাৰ্য্যাৱলীৰ পৰা ভালটো বিচাৰি আহৰণ কৰি আনি থুপ খুৱাই তাত নিজৰ অন্তৰৰ ভাৱ-ধাৰাৰ বোল দি আদৰ্শৰ সৃষ্টি কৰোঁ । সেই কাৰণে কোনো বিশেষ ব্যক্তি আমাৰ আদৰ্শ বোলাটো বৰ শুদ্ধ নহয় । একোজনৰ একোটা ভাল গুণ মাত্ৰ আমি লওঁ । বহুতৰ মাজৰপৰা আমি এজন অনুপলব্ধ ভাবী "মই" সৃষ্টি কৰি লওঁ । সেইজন সংযোজিত গুণাৱলী—synthesised abstractions.

এই আদৰ্শ উপলব্ধি যাত্ৰা মোৰ বা আমাৰ স্বাৰ্থ পূৰণৰ কাৰণে নহয়, ইয়াৰ পৰা হব লাগিব আমাৰ সমাজ, আমাৰ দেশ, আমাৰ সভ্যতা— তথা মানৱ জাতিৰ আংশিক হলেও উন্নতি সাধন । আমাৰ আদৰ্শ আমাৰ মনোজ কাৰণেই, একেবাৰে সকলোকে সামৰি লব নোৱাৰিলেও বহুতক আঁকোৱালি লয় । অকল সুন্দৰৰ প্ৰাপ্তিৰ কাৰণে আমি হিমালয়ৰ এচুকত বহি তপ কৰিলেও পাৰোঁ ; আদৰ্শৰ কাৰণে জন সমাজৰ মাজতে আমি যুজিব লাগিব ।

দুজন মানুহৰ ভাৱ চিৰকাল একেবাৰে একে কেতিয়াও হব নোৱাৰে । ধানটোৱে পতি কণটো, মানুহটোৱে পতি মনটো । গতিকে এজনৰ আদৰ্শও আন এজনৰ লগত একেবাৰে মিলি যাব নোৱাৰে—কিন্তু একে ধৰণৰ হব পাৰে ! সেই কাৰণে কেতিয়াবা একেদৰে ভবা দুই এজন লগ লাগিলে ইজনে সিজনৰ আদৰ্শ-উপলব্ধি-যাত্ৰাৰ সহায় হৈ পৰে । কিন্তু বহুতো সময়ত সৰি পৰাৰো সম্ভৱ বেছি থাকে । সুন্দৰক যেনেকৈ

সংজ্ঞাৱদ্ধ কৰিব নোৱাৰি আদৰ্শকো তেনেকৈ নোৱাৰি ; কাৰণ কৰিব পৰা হলে দুয়োটা অসীমকে সীমাৱদ্ধ কৰা হব । অৱশ্যে সংজ্ঞাৱদ্ধ কৰিব নোৱাৰিলেও সুন্দৰ একেজন, কিন্তু সংজ্ঞাৱদ্ধ কৰিব নোৱাৰি কাৰণে দুজনৰ আদৰ্শৰ ঐক্য স্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি ।

বেলেগ বেলেগ হিচাপে কৰিলেও যেনে একেজন সুন্দৰৰ হে আৰাধনা হয়, তেনেকৈ বেলেগ হলেও একে উদ্দেশ্যৰেই আদৰ্শ উপলব্ধিৰো যাত্ৰা হয় ;—সেই উদ্দেশ্য মানৱৰ সৰ্ব্বাঙ্গীন উন্নতি । সুন্দৰক যেনেকৈ বিৰাট অৰূপ বুলি তাৰ ধ্যান কৰিবলৈ টান কাৰণে সীমাৰ মাজত, এটা ৰূপৰ মাজত আনি লোৱা হয়—আদৰ্শৰ যাত্ৰাতো তেনেকৈ বিৰাট মানৱ সমাজৰ একাংশক আগত লৈ কামত লগা হয়—সেয়ে পৰোক্ষভাৱে মানৱ উন্নতি সাধন কৰে ।

কিছুমানৰ অন্তৰত আদৰ্শটো জল্‌জল্‌-পট্‌পট্‌ হৈ থাকে—কিছুমানৰ অন্তৰত অস্পষ্ট মাত্ৰ হৈ থাকে । কিছুমানৰ অন্তৰত উচ্চ আদৰ্শৰ ঠাই নাই । লক্ষ্য স্থিৰ নোহোৱা সকলৰ উন্নতিও নাই । অৱশ্যে বহুতে সংসাৰ চলাদি সুখে দুখে দিন কেইটা কটাব পাৰে । কিন্তু মানৱ জীৱনৰ লক্ষ্য চৰম উৎকৰ্ষ আৰু উন্নতি সাধন । তাৰ বিৰুদ্ধে চলাসকল জন্মদাতাৰ উদ্দেশ্যৰ বিৰোধী ।

মুঠৰ ওপৰত সুন্দৰ আৰু আদৰ্শ আমাৰ জীৱনৰ উন্নতিৰ পথ প্ৰদৰ্শক । আমাক দুয়োটাৰে আৱশ্যক । মনত আদৰ্শৰ পূৰ্ণ উপলব্ধি হয় যদিও কাৰ্য্যতঃ একাংশ হয় । গতিকে আদৰ্শ যিমানেই ডাঙৰ আৰু উচ্চ কৰি ৰখা যায় আমাৰ উন্নতিও সিমানে বেছি সম্ভৱ । আদৰ্শ মহৎ কৰি ৰাখিলে তাৰ উপলব্ধিৰ বাবে লোভ মোহ আদি ৰিপুবোৰো সুপ্ত হৈ

থাকে। আদৰ্শৰ ক্ষেত্ৰ বহল কাৰণেই আমাৰ জীৱনৰ কাৰ্য্যাৱলীত স্বাৰ্থৰ বেছি ঠাই নাথাকে। ইপিনে সুন্দৰক আমাৰ অন্তৰত পোহপাল দি ৰাখিলে হিংসা মিছা আদি অনীতিকৰ কথাবোৰে আমাৰ জীৱনত পীড়া কৰিবৰ বেছি সুবিধা নাপায়। সেই কাৰণেই সুন্দৰ আৰু আদৰ্শক আমি সদায় আমাৰ অন্তৰৰ উজ্জ্বল আসনত বহুৱাই তাৰ পোহৰত কাম কৰিবলৈ যত্ন কৰিব লাগে।

শ্ৰীমহেশচন্দ্ৰদেৱগোস্বামী

সাহিত্য আৰু প্ৰকৃতি

সমগ্ৰ বিশ্ব জুৰি এটা মহা আনন্দ বিৰাজমান। এই বিশ্বজনীন আনন্দ সৃষ্টিকৰ্ত্তাৰ নিজৰ অন্তৰৰপৰাই আপোনা আপুনি ওলাই আহিছে। মানুহৰ অন্তৰত এই মহা আনন্দৰ প্ৰতিধ্বনিৰ হোন্দোলনি লাগি তাক অনবৰত আন্দোলিত কৰি আছে। জগৎ সৃষ্টিৰ আনন্দই মানুহৰ হৃদয়ত তাৰ প্ৰতিধ্বনি তুলি তাকে আকৌ প্ৰকাশ কৰিবলৈ মানৱ সমাজৰ থৰ্ কাছুতি নোহোৱা কৰি তুলিছে। এই আনন্দ প্ৰকাশৰ ব্যগ্ৰতাই সাহিত্য সৃষ্টিৰ মূল কথা। সেই দেখিয়ে কবি সম্ৰাট ৰবীন্দ্ৰ নাথে কৈছে যে সাহিত্য ব্যক্তি বিশেষৰ নহয়, সি ৰচয়িতাৰো নহয়—সি দৈৱবাণী। বিশ্বৰ আনন্দময় নিশ্বাসে মানৱ হৃদয়ত কেতিয়া কি ৰাগিণী তোলে তাক কোনেও কব নোৱাৰে। কোনেও কব নোৱাৰে যে তেওঁ সাহিত্য সৃষ্টি কৰিব। এই বিশ্বজনীন মহা আনন্দত বলিয়া হৈ বোধকৰোঁ আমাৰ বিহগী কবিয়েও গাবলৈ বাধ্য হৈছিল—

জড় জগতত জীৱজগতত
পাওঁ সকলোতে দেখা ;
মহা বিশ্বজুৰি বিৰিঙিছে যেন
আনন্দৰ পূৰ্ণ ৰেখা।

মানৱ হৃদয়ত ভাৱৰ আধিপত্যই আটাইতকৈ বেছি। মানৱে এই মনোভাৱৰ সদায় প্ৰকাশ বিচাৰে। এই প্ৰকাশৰ সজুলি

হিচাপে মানৱে যথেষ্ট আৱিষ্কাৰ কৰি পেলাইছে। এই সজুলিবোৰেই সাহিত্যৰ নানা অঙ্গপ্ৰত্যঙ্গ। প্ৰকাশতহে প্ৰকৃত কবিত্ব। ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰা কথাকো মানুহে প্ৰকাশ কৰিবলৈ চেষ্টাৰ ত্ৰুটী কৰা নাই। এই চেষ্টাৰ ফলতে জন্ম হৈছে সঙ্গীত, চিত্ৰ, সুকুমাৰ কলা ইত্যাদিৰ। এই প্ৰকাশিকা শক্তি যাৰেই বেছি সেয়ে ডাঙৰ সাহিত্যিক। ভাৱ মানৱ সমাজৰ, সৰ্ব্বব্যাপী, কিন্তু প্ৰকাশভঙ্গী ব্যক্তি বিশেষৰ নিজস্ব সম্পত্তি। প্ৰকাশভঙ্গীৰ ভিতৰেদিহে সাহিত্যিক জীয়াই থাকে। কালিদাস নাইবা শেক্সপীয়াৰৰ ভাৱৰ কোনো নতুনত্ব নাই, কিন্তু তেওঁবিলাক আজিও অমৰ হৈ আছে তেওঁবিলাকৰ প্ৰকাশৰ নৈপুণ্যত, ৰচনাৰ অভিনৱত্বত।

সাহিত্য সৃষ্টিত প্ৰকৃতিয়ে মানৱ সমাজক সদায় উদাৰ সহায়তা কৰি আহিছে। প্ৰকৃতিৰ কোলাতে মানুহৰ জন্ম। গতিকে আনন্দময় মানৱ সাহিত্য সৃষ্টিত প্ৰকৃতিৰ দান অস্বীকাৰ কৰিবৰ উপায় নাই। প্ৰকৃতিৰ সীমাহীন সাম্ৰাজ্যত মানৱ মনৰ অবাৰিত গতি। মানৱ মনে প্ৰকৃতিৰপৰা সদায় উপাদান গোটাব পাৰে। প্ৰকৃতিয়ে কেতিয়াও বাধাৰ সৃষ্টি নকৰে। প্ৰকৃতিৰ উদাৰতাত পক্ষপাতিতা নাই, তেওঁৰ আপোনপৰ ভাৱ নাই। মানৱ মনে প্ৰকৃতিৰপৰা আহিলা গোটাই তাকে আকৌ ব্যক্ত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে সাহিত্যৰ ভিতৰেদি। গতিকে সাহিত্য ঠিক প্ৰকৃতিৰ প্ৰতিবিম্ব হৈ ফুটি নোলায়। প্ৰকৃতিৰ অপক্ষপাতিত্বত মানৱে নিজৰ ব্যক্তিত্ব সানি মানৱ সমাজত বিলাই দি নিজৰ প্ৰকাশিকা শক্তিৰ চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ বিচাৰে। এইদৰে এচপৰা আহাৰমহীয়া সামান্য ডাৱৰে বিৰহী যক্ষৰ প্ৰিয়াৰ দূত হৈ মহাকাব্য মেঘদূত সৃষ্টি কৰি মহাকবি কালিদাসৰ প্ৰকাশৰ উগ্ৰতা কিছু পৰিমাণে হলেও শাম কটাব পাৰিছে। প্ৰকৃতিক

নিজৰ কৰি লব পাৰিছে বুলিয়ে কালিদাসে নন্দন কাননৰ *সৃষ্টি কৰি বিশ্বসাহিত্যৰ সম্ৰাট হব পাৰিছে।*

প্ৰকৃতিৰ সহায়তাত সাহিত্যৰ সৃষ্টিত কিবা এটা অনিৰ্ব্বচনীয় কমনীয়তা সোমাই যায়। প্ৰকৃতিৰ লগত কালিদাসৰ সৃষ্টিয়ে তেনেই আপোন কৰি লব পাৰিছে দেখিয়ে 'অভিজ্ঞান শকুন্তলা'ৰ চতুৰ্থ অঙ্কটোৱে মানৱ সমাজত সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ বুলি সমাদৰ পাইছে। সঁচাকৈয়ে মানৱৰ সহানুভূতিৰ লগত প্ৰকৃতিৰ কি ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধ! প্ৰকৃতিবালা শকুন্তলা কাব্যসেবী সকলৰ বৰ আপোন, বৰ নিজৰ। শকুন্তলাৰ পতিগৃহৰ অপমান সহ্য কৰিবলৈ মানৱক "বিৰাট শূন্যতাৰ" প্ৰয়োজন হয়। আমি আজি 'জুলিয়েট'ৰ শেষ অৱস্থাৰ নিৰ্ম্মমতা সহ্য কৰিব পাৰিছোঁ, কিন্তু 'মিৰাণ্ডা' নাইবা শকুন্তলাৰো শেষ অৱস্থা যদি জুলিয়েটৰ নিচিনাই হল হেঁতেন তেন্তে কাব্যসেৱী সকলৰ শোকৰ গভীৰতা কিমান দূৰলৈ গলহেঁতেন সেইটো ভাবিবলগীয়া কথা।

প্ৰকৃতিয়ে সাহিত্য সৃষ্টিৰ বাবে সদায় পটভূমিৰেও সহায় কৰি আহিছে। প্ৰণয়ী প্ৰণয়িনীৰ মিলনৰ ক্ষেত্ৰ বিচাৰিব লাগিলে কবিয়ে সাধাৰণতঃ প্ৰকৃতিৰে ওচৰ চাপিবলগীয়া হয়। এই মিলনৰ আনন্দত প্ৰকৃতিয়ে সন্মতি বা অসন্মতি দিব লগা হয়, মলয়াই এবাৰ বা দি নগলে কৰিব প্ৰণয়ী প্ৰণয়িনীৰ প্ৰেম মিলনৰ সম্পূৰ্ণতা নহয়। সেইদৰে বিৰহ বৰ্ণনাতো প্ৰকৃতিত কবিয়ে অনুভূতিময় জীৱন্ত ৰূপ দেখে! এইদৰে কবিয়ে প্ৰকৃতিক নিজৰ বৰ আপোন কৰি লয়। ইংৰাজ কবি ওৱৰ্ডচৱৰ্থে প্ৰকৃতিৰ লগত নিজকে বিলাই দি মানৱ সংসাৰতকৈ প্ৰকৃতিত শিক্ষণীয়, অনুশীলনীয় সকলো কথাৰে সমাৱেশ দেখিছিল।

An impulse from the vernal wood
May teach you more of man,

Of moral evil and of good
Than all the sages can.

ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক কবি শ্যেলীয়ে আকৌ প্ৰকৃতিৰ ভিতৰেদি তেওঁৰ আদৰ্শ বিচাৰি অস্থিৰ হৈ পৰিছিল।

মানৱৰ সাহিত্য সৃষ্টিত প্ৰকৃতিৰ অন্য প্ৰকাৰেও হাত আছে। এতিয়া আমি এই কথাটোৰে আলোচনা কৰোঁহক। বিশাল নৈ, অভ্ৰভেদী পৰ্ব্বত আদি দেখি স্বাভাৱিকতে আমাৰ মনত কিবা এটা ভয় বা বিস্ময়ৰ ভাৱ উপস্থিত হয়। আমি এনেকুৱা দৃশ্য দেখি বোধকৰোঁ আমাৰ নিজৰ ক্ষুদ্ৰতাজনিত নিঃসহায় অৱস্থালৈ লক্ষ্য কৰি নিৰুপায় হৈ পৰোঁ। তেতিয়া আমি কিবা এটা বিৰাট মহাশক্তিৰ অস্তিত্ব অনুভৱ কৰিবলৈ বাধ্য হওঁ। এইদৰে সদায় এনেকুৱা দৃশ্য দেখি থাকিলে আমাৰ ক্ষুদ্ৰতাৰ উপলব্ধি সদায় বাঢ়ি গৈ গৈ আমাক বৰ্ত্তমান সংসাৰৰ প্ৰতি উদাসীন কৰি তোলে আৰু কিবা এটা ইন্দ্ৰিয়ৰ দ্বাৰা ঢুকি নোপোৱা ৰহস্য বিচাৰি আমি হাবথুৰি খাই পৰো। এই মহা ৰহস্য সমাধানৰ চেষ্টাৰ ফলতে সৃষ্টি হয় অতীন্দ্ৰিয়বাদ বা ৰহস্যবাদৰ যাক ইংৰাজীতে Mysticism বোলা হয়। অনেক পণ্ডিতৰ মতে ভাৰতীয় বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ সৃষ্টিৰ মূলতে এই উদাসীন ভাৱ। আনহাতে আকৌ মানুহে যেতিয়া এই নৈসৰ্গিক শক্তি বিলাকৰ লগত সদায় যুঞ্জ বাগৰ কৰিবলগীয়া হয় তেতিয়া মানুহৰ আত্ম-বিশ্বাস জন্মে আৰু মানুহে ক্ৰমে ক্ৰমে সেই বোৰলৈ ভয় কৰিবলৈ পাহৰি যায়। বাৰিষাৰ ফেনেফোটোকাৰে বাঢ়ি অহা ব্ৰহ্মপুত্ৰত সাধাৰণ মানুহে পাৰ হওতে ভয় খাব; কিন্তু সদায় ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ লগত খেলা কৰি থকা নাৱৰীয়াই তাত ভয়ৰ কাৰণ একো নেদেখিব। এই বিলাক কাৰণৰপৰাও সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ পৰে। গতিশীল প্ৰাণৱন্ত সাহিত্যৰ সৃষ্টি এইদৰেই হয়।

ঋতু পৰিৱৰ্ত্তনৰ লগে লগেও মানুহৰ মনৰ গতিৰ পৰিৱৰ্ত্তন আছে। বসন্ত কালত মানুহৰ মন যেনে চপল পখিলাৰ নিচিনা হৈ থাকে শৰৎ কালত তেনেকুৱা নহয়। শৰৎ কালত মানুহৰ মনেসৌম্য লাভ কৰে। কবিৰ সৃষ্টিয়েও এই নৈসগিক শক্তিৰ বিৰুদ্ধে যুঁজিব নোৱাৰে। বসন্ত কালত সৃষ্ট সাহিত্য ৰামধনুৰ নিচিনা জাকজমকপূৰ্ণ; কিন্তু শৰৎ কালৰ সৃষ্ট সাহিত্য শাৰদীয় জোনাকৰ নিচিনা শুভ্ৰ আৰু শৰতৰ ফলবান গছ লতিকাৰ নিচিনাই সৌম্য।সেইদৰে আন আন ঋতুবিলাকেও কবিৰ প্ৰকাশৰ ৰূপ নিজৰ পক্ষৰপৰা ঢাল খুৱাই নিয়ে।

যি ঠাইত প্ৰকৃতিৰ যি ৰূপ, কম বেছি পৰিমাণে সাহিত্যতো সি প্ৰকাশ পায়। এটা বৰ সাধাৰণ উদাহৰণ দিওঁ। নামনি অসমৰ হাবি বননীত উজনী অসমৰ নিচিনা বিহু গীতৰ প্ৰতিধ্বনি শুনিবলৈ পোৱা নাযায় সেইদেখি নামনী অসমৰ গল্পলিখক বা কবিসকলৰ বৰ্ণনাত বিহুগীতৰ প্ৰভাৱ তিমান পোৱা নাযায়। কিন্তু উজনী অসমৰ বেছিভাগ গল্পলিখক বা কবিকে বিহুগীত প্ৰতিধ্বনিত হাবি বননীয়ে বৰ বেছিকৈ প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। ইয়াত আমি একো অস্বাভাৱিকতা দেখা নাপাওঁহক।

শেহান্তৰত আমি ইয়াকে কওঁ যে প্ৰকাশ নৈপুণ্যই যদি সাহিত্যিকৰ মূলধন, তেন্তে প্ৰকৃতিক তেওঁ কেতিয়াও বাদ দিব নোৱাৰিব। মানৱ হৃদয়ৰ আনন্দৰ আৱেগে প্ৰকৃতিৰপৰা আভৰণ পিন্ধিয়ে ধুনীয়াহৈ প্ৰকাশ পাব পাৰে। মানৱৰ ভাৱে কেতিয়াও সম্পূৰ্ণৰূপে প্ৰকাশ পোৱা নাই। কিন্তু মানৱে এই চেষ্টা সদায় কৰিয়ে আছে। সৃষ্টিৰ আদিৰেপৰা আজিকো পতি মানৱে অন্তৰৰ ভাৱৰ প্ৰকাশৰ বাবে কত চেষ্টা কৰিছে! প্ৰকৃতিয়েও পাৰ্য্যমানে মানৱক এই প্ৰকাশৰ চেষ্টাত সহায় কৰি আহিছে আৰু ভৱিষ্যতেও যে কৰি থাকিব সিও ফটফটীয়াকথা।

শ্ৰীচক্ৰেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্য

কাব্য সাহিত্যত ৺চন্দ্ৰকুমাৰ

অসমীয়া সাহিত্যলৈ আগৰৱালা পৰিয়ালৰ দান অনুপম। বিখ্যাত তামোলবাৰী চাহ বাগিছাৰ প্ৰতিষ্ঠাপক ৺হৰিবিলাস আগৰৱালাদেৱে কীৰ্ত্তন পুথি পোনতে পোহৰলৈ আনি অসমীয়াৰ যি হিত সাধন কৰিলে তাক অসমীয়াই সহজে পাহৰিব নোৱাৰে। এনেহেন এজন লোকৰেই উপযুক্ত পুত্ৰ ৺চন্দ্ৰকুমাৰৰ বিষয়ে আমাৰ প্ৰবন্ধত কিঞ্চিৎ আলোচনা কৰিম।

তেজপুৰ অঞ্চলৰ কলংপুৰ মৌজাৰ কাকজানত স্বৰ্গীয় চন্দ্ৰ কুমাৰৰ ১৮৬৭ সনত জন্ম হয়। আগৰৱালাদেৱে কলিকতাৰ কলেজত পঢ়িছিল যদিও বিশ্ববিদ্যালয়ৰ খিতাপলৈ তেওঁ আকাঙ্ক্ষা কৰা নাছিল, কিয়নো তেওঁ এইটো সুন্দৰকৈ বুজিছিল যে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপাধি যোগ্যতাৰ জোখকাঠি নহয়। তেনেকুৱা সন্মান লাভ নকৰাকৈও মানুহে মহৎ কামৰ মাজেদি নিজৰ নাম দেশৰ বুৰঞ্জীত যুগমীয়া কৰি ৰাখিব পাৰে। সেইবাবেই তেওঁ কলেজ এৰি পৈতৃক কাৰবাৰলৈ মন মেলে। তেওঁৰ উদ্যোগতেই ১৮৮৯ সনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত কলিকতা প্ৰবসুৱা অসমীয়া ছাত্ৰসকলৰ মুখপত্ৰ 'জোনাকী'ৰ জন্ম হয়। সাহিত্যৰথী ৺বেজবৰুৱা আৰু ঐতিহাসিক ৺হেম গোস্বামী এওঁৰ অন্তৰঙ্গ বন্ধু আৰু 'জোনাকী' কাকতৰ অন্যতম লিখক আৰু সম্পাদক আছিল। এই তিনি গৰাকী লোকৰ কবিতাৰ ভিতৰেদিয়েই পোন প্ৰথমে অসমীয়া কাব্য-সাহিত্যত নৱন্যাস বা

Romanticismৰ জিলিঙনি পৰেহি। 'প্ৰতিমা' আৰু 'বীণবৰাগী' নামে দুখন কবিতাৰ পুথি আগৰৱালাদেৱৰ অসমীয়া কাব্যসাহিত্যলৈ দুটি বহুমূলীয়া দান। 'বাঁহী', 'অসমীয়া' আৰু 'নিউপ্ৰেছ' এওঁৰ যত্নৰেই ফল। ১৯৩৭ চনত এখেত স্বৰ্গী হয়।

৺চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাদেৱৰ কবিতা সমূহত তেখেতৰ মৌলিক কাব্য-প্ৰতিভা স্পষ্টকৈ ফুটি উঠিছে। তেওঁৰ সৰহখিনি কবিতাৰেই ভাৱ গধুৰ আৰু ভাষাও মধুৰ। কিন্তু মাজে মাজে দুই এটি কবিতাৰ ভাৱ ইমান গভীৰ যে তাক বিশেষ মনোযোগ দি নপঢ়িলে বুজাই দুঃসাধ্য হৈ পৰে। তেওঁৰ কবিতাৰ ভাষাৰ বিষয়ে ইয়াকো কব পাৰি যে, অনেক সময়ত তেওঁৰ ভাষা ভাৱতকৈ বহুত পিচপৰা। ভাৱ প্ৰকাশৰ সময়ত কেতিয়াবা কেতিয়াবা তেওঁ কবিতাৰ ছন্দলৈ লক্ষ্য ৰখা নাছিল যেন লাগে। গতিকে তেওঁৰ কোনো কোনো কবিতা সিমান নিমজ আৰু সোৱাদ নালাগে।

মানৱ জীৱনৰ জটিল সমস্যা, বিশ্বপ্ৰেম, সৌন্দৰ্য্য আৰু আধ্যাত্মিকতাই তেওঁৰ কবিতাৰ প্ৰধান বিষয় বস্তু। ইয়াৰ উপৰিও আগৰৱালাদেৱৰ কবিতাতেই পোনপ্ৰথমে নৱন্যাসে দেখা দিয়ে বুলি কলেও ভুল কোৱা নহব। অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষ আৰু উনবিংশ শতিকাৰ আদি ভাগত ওৱৰ্ডচ্‌ৱৰ্থ, ক'লৰিজ, স্কট, বাইৰণ, শ্বেলী আৰু কীট্‌চেই জয় জয়তে ইয়াৰ বিজয় বাণী প্ৰচাৰ কৰি ইলণ্ডত নৱন্যাসৰ পুনৰ্জ্জাগৰণৰ ধুমুহা আনে। ইংলণ্ডত ইয়াৰ জন্ম ষোড়শ শতাব্দীৰ আদি ভাগতেই হৈছিল বুলিব পাৰি। নানা কাৰণ বশতঃ অষ্টাদশ শতিকাত ইয়াৰ প্ৰায় অৱসান ঘটিছিল। মানৱ কল্পনাই যেতিয়া গতানুগতিক বন্ধনৰ শিকলি ছিঙি মুকলিমূৰীয়া ভাৱে সাহিত্যত বিহাৰ কৰে তেতিয়াই নৱন্যাসৰ

জন্ম হয়। বিনন্দীয়া প্ৰকৃতিৰ ক্ষুদ্ৰ বস্তু একোটিৰ আলম লৈয়েই নৱন্যাসৰ কবিয়ে নিজৰ অৰূপ কল্পনাৰ স্বৰূপ ফুটাই তুলি সাহিত্যত ৰস আৰু সঞ্জীৱনী শক্তি দান কৰে। চমু কথাতে কবলৈ গলে কল্পনা ৰাজ্যৰ সীমা বৰ্দ্ধন আৰু আৱেগ অনুভূতিৰ তীক্ষ্ণতাবৰ্দ্ধনতেই নৱন্যাসৰ জন্ম। ই মানৱ মনত নৱ আলোড়ন তুলি আৱেগৰ সহায়ত ক্ষুদ্ৰ বস্তুৰ মাজেদিয়েই অভিনৱত্বৰ সৃষ্টি কৰে। কিন্তু ই বাস্তৱতাৰ বিৰুদ্ধবাদী নহয়— কল্পনা আৰু অনুভূতিৰ মাজেদি নতুন ৰূপ পোৱা ইয়ো এক প্ৰকাৰ বাস্তৱতা। এই নৱন্যাসৰ ক্ষীণ জিলিঙনি এটি আমাৰ অসমতো জোনাকীৰ কবি ৺চন্দ্ৰকুমাৰ ৺বেজবৰুৱা আৰু ৺হেম গোস্বামীৰ কবিতাৰ মাজেদি দেখা দিছিলহি বুলি আগতে কৈ অহা হৈছে। 'জলকুৱঁৰী' 'নীয়ৰ' 'বনকুৱঁৰী' আদি কবিতাই অসমীয়া সাহিত্যলৈ নৱন্যাসৰ নতুন বাতৰি আনে।

সতকাই সাধাৰণ লোকৰ চকুত নপৰা জাকিমাৰি উৰি ফুৰা বিতোপন পখিলাৰে ভৰা "ফুলা সৰিয়হ ডৰা"ৰ মধুৰ সোৱৰণীটিও আগৰৱালাদেৱৰ কবি প্ৰাণৰপৰা অন্তৰ্হিত হোৱা নাছিল ; বৰঞ্চ সেয়েই "Historian of his childhood" হৈ কবিৰ মনত সততে পুলকৰ সঞ্চাৰ কৰিছিল আৰু সেয়েহে জগতৰ নানা দুখ-বেজাৰ, অপায়-আহুকালৰ মাজত থাকিও তেওঁৰ প্ৰাণে কৈ উঠিছিল—

"দিয়া মোক এৰি যাও গৈ গুৰি
ফুলা সৰিয়হ ডৰা।
সেয়ে আজিলৈকে থৈছে মোক মুহি
পখিলা পাখিৰে ভৰা—
তাহানিৰ সেই সপোন দিনৰ
লৰালি কালৰে পৰা॥"

আমাৰ কবিৰ এনেকুৱা বাণীয়ে ইংৰাজ কবি ওৱৰ্ডচ্বৰ্থৰ—

"For oft, when on my couch I lie
In vacant or in pensive mood
They flash upon that inward eye
Which is the bliss of solitude;
And then my heart with pleasure fills
And dances with the daffodils"

বোলা কথাৰৈ মনত পেলাই দিয়ে। আকৌ "নিজম দুপৰীয়া" বিজন বনত ৰিব্ ৰিব্ মলয়াই যেতিয়া বনৰ গছ লতাক কঁপাই তুলিছিল, যেতিয়া তটিনী-তীৰৰ গছৰ ডালত পৰি লাজুকী কপৌটিয়ে মৰমৰ গীত জুৰিছিল, তেতিয়া ওৱৰ্ডচ্বৰ্থৰ 'লুচি'ৰ দৰে—

"মুকলি চুলিৰে নাম গায় ঘূৰি
চাপৰি টুক্ টুক্ টুক্।
ৰূপহীৰ মেল দেৱযোনি খেল
মানুহে নেদেখা মুখ।"

—লৈ হাবিৰ মাজৰ নিজৰাৰ পাৰৰ ঠাই এডোখৰত আঁহত গছ এজোপাৰ তলত উপস্থিত হৈছিল—দুগৰাকী প্ৰকৃতি জীয়াৰী "বনকুঁৱৰী"। সিহঁতৰ খোপাত পিন্ধা বিবিধ ফুলৰ সৌৰভ বায়ু বোকোচাত উৰি ফুৰাত অকস্মাৎ বতাহতেই কোনোবাই কৈ উঠিল—

"মৰম ভিখাৰী বিচাৰিছো দেৱী
প্ৰাণৰ অমিয়া মাধুৰী
মিচিকনি মাৰি হাঁহি দান দিলে
দুয়ো প্ৰকৃতি কুঁৱৰী।"

—আৰু এই উত্তৰতেই "অথিৰ বায়ুৰ নোম শিয়ৰি উঠিল" আৰু "কাৰণ নেদেখা আনন্দৰ ঢৌৱে প্ৰাণীৰ প্ৰাণ বুৰাই পেলালে।"

ডুপৰীয়া স্নিগ্ধ মলয়াত হালি-জালি থকা হাবিৰ গছ লতাই কবিৰ কল্পনাত বনকুঁৱৰীৰ সৃষ্টি কৰিলে। এইদৰেই গছকনিত উৰি যোৱা ডুবৰি বনৰ পাতত লাগি ৰোৱা নিচেই নগণ্য নীয়ৰৰ টোপালটোৱেই কল্পনাৰ পৰশত ক্রমে মুকুতামণি, নিশাৰ সৰি পৰা তৰা, ফুলনীত নচা কোনোবা অশৰীৰী অপেশ্বৰীৰ ছিগিৰোৱা মণি, জোনৰ হাঁহি নাইবা পুৱাৰ হেঙুলী বেলিৰ হিৰণ কিৰণত জিলিকি থকা এটোপা বিৰহ-অশ্রু ৰূপ ধৰি চিক্‌মিকাব লাগিছে। ৰাতিপুৱা ফুলনি সোমাই কবিয়ে এনে বিনন্দীয়া কল্পনা ৰাজ্যত বিহাৰ কৰিছে—এনেতে কি হল ?—

“নীয়ৰ কলিৰে শোভে ফুল জুপি—চাইছোঁ ভাৱতে ভাহি ;
হায় কি বিষম পেলালে বায়ুৱে—জোকাৰি ফুলৰ পাহি ॥”

ইয়াৰ প্রত্যেকটো বৰ্ণনাই পাঠকৰ মানস চকুৰ আগত একোটি বিতোপন ছবি দাঙি ধৰে। আকৌ পুঁৱতি নিশাৰ জলকুঁৱৰীৰ ৰাজহংসৰ লগত কৰা জল-কেলিৰ কথা পঢ়িলে চকুৰ আগতে সেইবোৰ দেখা যেন লাগে। এইদৰে অতি সামান্য বস্তুৰ মাজেদিয়েই কল্পনাৰ ৰথত উঠি কবিয়ে প্রকৃতিৰ নতুন নতুন সৌন্দৰ্য্য উপভোগ কৰিছিল।

“To me the meanest flower that blows can give
Thoughts that do often lie too deep for tears,”

—বুলি ইংৰাজ কবিয়ে কবৰ দৰে আমাৰ আগৰৱালা কবিয়েও কৈছে—

“পৰ্ব্বতে পাষাণে অৰণ্যে আকাশে বিমানে স্বৰ্গীয় বিভা ;
কণ কণ কণ গছ পাত লতা আহিছে বাতৰি কিবা”

মানৱ জীৱনৰ কুটিল আৰু জটিল সমস্যাবিলাকে যে আগৰৱালাদেৱৰ কবিতা ৰাজ্যত ভুমুকি মৰা নাছিল এনে নহয়। এক কথাত কবলৈ গলে ‘প্রতিমা'ৰ অধিকাংশ কবিতাৰ

বিষয় বস্তু হৈছে মানৱ জীৱনৰ উদ্দেশ্য নাইবা জটিল সমস্যাবোৰ। আধ্যাত্মিকতাৰ ৰহন সানি কবিয়েই এই সকলো বিলাকতে এটি অপৰূপ সৌন্দৰ্য্য দিছে। তেওঁ বঢ়িয়াকৈ বুজিছে যে এই জগতত সুখ বা দুখ বুলি দুটি বেলেগ বস্তু নাই। সুখ আৰু দুখ দুয়োটি বস্তু এডাল বটীয়াতে এনে ভাৱে বটা আছে যে ইহঁতৰ ইডালৰ পৰা সিডাল পৃথক কৰিব নোৱাৰি।

"সুখৰ দুখৰ মিলনৰ ৰেখ মাৰগল কোন পিনে ?
দুখৰ লগতে সুখ ধৰা পৰে সুখ-দুখ কোনে চিনে ॥"
(বীণবৰাগী)

আমাৰ দুৱৰা কবিয়েও কৈছে—

"হাঁহি আৰু চকুলোৰ মধুৰ মিলন ; এয়ে হায় মানৱ জীৱন।"
"Life is a medley between smiles and tears"
নাইবা—হঁহা কন্দা জগতৰ ৰীতি চিৰন্তন ;
বিষাদত উলাহৰ গান ;
পোহৰত আন্ধাৰৰ অন্ধ আৱৰণ
নিয়তিৰ বিচিত্ৰ বিধান।" (আপোন সুৰ)

জগতত সুখ বাঞ্ছা নকৰা প্ৰাণী নাই ; তথাপি সুখক কোনেও খেদি ধৰি এয়েই সুখ বুলি কব নোৱাৰে। আমাৰ কবিয়েও তাক নজনা নহয়। তেৱোঁ সেই সুখ বিচাৰিছে—কিন্তু তাক পোৱা নাই।

"সুখ বোলে হেনো সংসাৰৰ সাৰ, ওলালো জোলোঙা লৈ ;
সংসাৰ খনৰ দুৱাৰে দুৱাৰে ঘূৰি খেদা খালোঁগৈ ॥
(বীণবৰাগী)

জ্ঞানী কবি ওমৰেও কৈছে—

"ৰাজসুখ আশে কোনোবা বলিয়া
কোনোৱে বিচাৰে স্বৰগ সুখ

ছাঁৰ পিচে পিচে লৰোতে সদায়
ইফালে নভৰে ঘৰত মুখ ॥"

কবি আগৰৱালাদেৱে বাহ্যিক সকলো বস্তু পৰীক্ষা কৰিলে; কিন্তু কতো তেওঁ প্ৰকৃত সুখ নাপাই, অন্তৰ জগতত তাক বিচাৰিবলৈ ধৰিলে। তাত তেওঁৰ আশা ফলৱতী হল; তেওঁ দেখিবলৈ পালে, "হৃদয়েই মোৰ দেখো চিনাকি স্বৰগ" (হৃদয় স্বৰগ); আৰু—

"হিয়াৰ মাজেদি অনন্ত সুখৰ পৰি আছে ৰাজবাট।
মনৰ বেহানি কিনি বিকি লই ফুৰিম সংসাৰ হাট ॥"

শঙ্কৰদেৱেও প্ৰায় তেনেকৈয়ে কৈছিল—

"মনতেসে আছে ইটো চৈধ্যয় ভূবন ॥
মনে পাপ মনে পুণ্য মনেসে নৰক।
মনেসে কৰিছে ভেদ আপোন পৰক ॥"
(অনাদি পাতন)

কবিয়ে তেওঁৰ মনৰ মাজতেই সেই "অনন্ত সুখৰ" আকৰ দেখিবলৈ পালে। সেই আন্তৰিক সুখৰ বেহানিকেই তেওঁ সঙ্গীতৰ সমল কৰি লৈ গাবলৈ ধৰিলে—

"সকলোকে কওঁ সুখৰ বাতৰি যাকে পাওঁ হাটে বাটে।
কোন কোন যাবি হেৰ ভাইহঁত বীণ বৰাগীয়ে মাতে ॥"

এইদৰেই কবিৰ মানস-কল্পিত সুখ বহিৰ্জগতৰ সৌন্দৰ্য্যৰ লগত মিহলি হৈ এক বিৰাট সৌন্দৰ্য্যৰ সৃষ্টি কৰিছে। কবিৰ এই অনুসন্ধিৎসা অন্তৰ্মুখী হৈছে বাবেই তেওঁ এই বিৰাট বিশ্বৰ বিপুল জনতাৰ মাজতো অকলসৰীয়া অনুভৱ কৰিছে—

"কিহেনো ভুলালে কিহৰ ৰাগীত ইমান বলিয়া হলোঁ।
মোক সামৰিব কোন লগৰীয়া মইযে অকলে ৰলোঁ ॥"
(জীৱনৰ দলি)

আকৌ—"জনপূৰ্ণ নিৰ্জ্জনত ক'ত লগৰীয়া
বিশ্ব সংসাৰত হায় অকলসৰীয়া।" (অকলসৰীয়া)

আগৰৱালাদেৱৰ 'সন্ধিয়া' নামে এটি বিতোপন কবিতা আছে। তাত, তেখেতে সন্ধ্যা সময়কেই এজনী ছোৱালী বুলি ধৰি লৈ বৰ্ণনা কৰা যেন লাগে যদিও, তেওঁৰ বেলেগ বেলেগ কেইবাটাও কবিতাত 'সন্ধিয়া' বিয়োগৰ বেদনা ফুটি উঠা যেন লাগে আৰু মনে ধৰে যেন তেওঁৰ 'সন্ধিয়া' নামে হয়তো এজনী ছোৱালী আছিল আৰু তেওঁৰ অকাল বিয়োগত কবিয়ে বিষাদেৰে এই কবিতাবোৰ লিখিছে। প্ৰকৃততে কবিৰ সন্ধিয়া নামে ছোৱালী আছিল নে নাই, তাক আমি নেজানো যদিও, সন্ধিয়াক কবিৰ মানস কন্যা বুলি কলেও ভুল কৰা নহব যেন পাওঁ। বিমুখ কবিতাৰ—

"সংসাৰৰ ৰদে ভাপে পমিয়েই গলি
নিচেই কুমলীয়া তই স্নেহৰ পুতলি!
বাৰীচুকে ৰিঙিয়াই ভাই লগে লৈ
ধেমালীত মগ্ন তোক দেখিলে শুৱায়
গহীন সংসাৰ, মাত মৰি থকা হায়
কপট জীৱনে আই তোক নুশুৱায়।"

আৰু "যুগমীয়া শোক" কবিতাৰ—

"নেপাহৰোঁ যেন আই তোক
দিলোঁ কত হায় পৰিতাপ শোক
এটি এটিকৈ যেন পাহৰা সকলোক॥"

আদি কেতবোৰ কথালৈ মন কৰিলে 'সন্ধিয়া' তেওঁৰ নিজ কন্যা আছিল বুলি সুন্দৰকৈ অনুমান কৰিব পাৰি। আমাৰ কবিসকলৰ কবিতাবিলাকৰ লগতে—কোন সময়ত কি ভাৱত লিখা, এই কথাটো অলপ স্পষ্টকৈ লিখি থলে পাঠক

সকলৰ অনেক সময়ত তেওঁলোকক বুজিবলৈ আৰু প্ৰশংসা কৰিবলৈ স্নুবিধা হয়।

ছন্দৰ বৈচিত্ৰ 'ৰোমাণ্টিক' কবিসকলৰ অন্যতম লক্ষণ। আগৰৱালাদেৱৰ কবিতাতো আমি নানা প্ৰকাৰ ছন্দৰ সমাৱেশ দেখিবলৈ পাওহঁক। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীকেই যদিও অসমীয়াৰ প্ৰথম চনেট' লিখক বুলিব পাৰি—তথাপি প্ৰায় সমসাময়িক ভাৱেই আগৰৱালাদেৱেও অনেক 'চনেট' লিখি কবিতাৰ সম্পদ চহকী কৰি গৈছে।

আগৰৱালাদেৱৰ সৌন্দৰ্য্যৰ কল্পনা আন কবিতকৈ কিঞ্চিৎ পৃথক তেওঁৰ মতে প্ৰকৃতি অচলা, [illegible] চঞ্চল সৌন্দৰ্য্য খন্তেকৰ কাৰণে ফুটি উঠে আৰু খন্তেকৰ পিচতে অন্তৰ্দ্ধান হয়। এনে চঞ্চল সৌন্দৰ্য্যৰ মাজেদিয়েই কবিয়ে কোনো এক কাল্পনিক স্থায়ী সৌন্দৰ্য্যৰ সপোন দেখে আৰু তাতেই মুগ্ধ হৈ কবিতা লিখে। সেই সৌন্দৰ্য্যৰ মাদকতা ইমান প্ৰৱল যে কবিয়ে তাৰ সাধনাত নিজৰ জীৱন পৰ্য্যন্ত অৰ্পণ কৰে। আগৰৱালাদেৱে নিজেই কৈছে—

> "স্নুন্দৰৰ আৰাধনা জীৱনৰ খেল
> অভিনয় হন্তে ঘোৰ কাল যৱনিকা।" (সৌন্দৰ্য্য)

এই সৌন্দৰ্য্যৰ মধুৰিমা তাৰ পূৰ্ণবিকাশত প্ৰকাশ নাপায়; ই প্ৰকাশ পায় অৰ্দ্ধবিকাশত। ফুটো ফুটো কৰা কুমলীয়া কলিটিত লাজৰ ছিটিকনি পৰা সৰল মিচিকীয়া হাঁহিটিত যি সৌন্দৰ্য্য আছে, সম্পূৰ্ণকৈ ফুলি থকা ফুলটিত নাইবা মনখুলি খেক্-খেক্কৈ হুঁহা হাঁহিটিত কেতিয়াও সেই সৌন্দৰ্য্য পোৱা নাযায়। এইদৰে শিশুৰ আধাফুটা মাত, দূৰণিৰপৰা শুনা বাঁহীৰ ৰিণিকি ৰিণিকি স্নুৰ, হাঁহো নে কান্দো ভাৱত হোৱা ছল-ছলীয়া চকু, চাওঁনে নেচাওঁকৈ চোৱা দৃষ্টি আদিয়েই জগতত

সৌন্দৰ্য্যৰ ভঁৰাল। এই সৌন্দৰ্য্যৰ অধিষ্ঠাত্ৰী "দেবী নে মানৱী" তাক কবিয়ে ঠিৰাংকৈ কব পৰা নাই। বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথৰ ভাষাত কবলৈ গলে ই "অৰ্দ্ধেক মানৱী, অৰ্দ্ধেক কল্পনা।" আগেয়ে কৈ অহা হৈছে যে, আৱেগ আৰু প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্য দুয়োৰে সমাৱেশ কৰি আগৰৱালাদেৱে কবিতা কৰিছে। তেওঁৰ উদ্দেশ্য সাংসাৰিক আলৈ-আহুকালত জুৰুলা হোৱা মানৱ মনত কবিতাৰ ভিতৰেদি কিঞ্চিৎ সুখ দান কৰা। "প্ৰতিমা" আৰু "বীণবৰাগী" দুয়োখনেই কবিৰ অনুভূতিময় অন্তৰৰ একোটা আধাফুটা স্বৰ। "প্ৰতিমা"ত তেওঁ নিজেই কৈছে—

"আধাফুটা আৱেগৰ ইমান জুমুৰি—দিলোঁ মেলি হৃদয় দুৱাৰ।
যত ইচ্ছা দৰ্শকৰ চক জুনি জুমি—ভুলে যদি সন্তাপ মনৰ॥"

আকৌ "জোনাকী" কবিতাত কৈছে—

"ছায়াময়ী কবিতাৰ আভৰণে শোভে মানসী প্ৰতিমা।
তুলি লৈ সেই হৃদয়ৰ বীণ বৰষিছে মধুৰিমা॥"

ইয়াৰ উপৰিও কবিৰ মনে মানুহৰ দুখ-দুৰ্গতি দেখি কান্দি উঠিছে।

"হে প্ৰাণৰ বীণ, কি দেখিলোঁ আৰু কবলৈ লাগিছে বেয়া।
দুখীয়াৰ দুখ দুৰ্ব্বলীৰ শাস্তি দেখি ফাটি যায় হিয়া॥
দেখিলোঁ কেনেনো নৰ-সমাজত বিষম জঞ্জাল হাঁয়;
মানুহে মানুহে পৰতকৈ পৰ এফেৰি মৰমো নাই।"

এইদৰে গোটেই "বীণবৰাগী" খনকেই মানৱ সমাজৰ দাৰুণ দুখ-কষ্ট আৰু বিপুল বৈষম্য দৃষ্টিত ওপঙা কৰি আগৰৱালাদেৱৰ এটি সহানুভূতিপূৰ্ণ কৰুণ বিননি বুলিব পাৰি। তেওঁৰ মনে মানৱ-সেৱা জীৱনৰ শ্ৰেষ্ঠ পূজা। এই নৰনাৰায়ণ পূজাৰ দ্বাৰা মানুহে পৃথিৱীক স্বৰ্গতকৈও ওপৰলৈ তুলিব পাৰে।

"দেখিছোঁ পৃথিৱী স্বৰ্গতো অধিক
মানুহৰ নিজাপি ঘৰ

মানুহেই দেৱ এই জগতৰ
মানুহেই পৰাৎপৰ ।”

এইদৰেই আমাৰ কবিয়ে ইংৰাজ কবি শ্বেলীৰ দৰে এনে এখন সোণৰ সংসাৰৰ সপোন দেখিছে য'ত—মান-অপমান, বেজাৰ-বিষাদ, অপায়-অমঙ্গল একো নেথাকিব আৰু য'ৰ স্নিগ্ধ বাঁহীৰ মোহন তানত জগতৰ সকলো প্ৰাণীয়ে আনন্দত বুৰ মাৰিব :—

“মান-অপমান ঢৌৱাই যাওক পৃথিৱীৰপৰা গুচি ।
নতুন সৃষ্টিৰ অৰুণ কিৰণে কৰোক সকলো শুচি ॥
দুখ লাজ ভয় নেথাকিব আৰু নতুন জগত সিটো ।
হেৰোৱা বীণৰ আনন্দৰ সুৰ বাজিব দিনৰে দিনটো ॥
দুখ দূৰ কৰি জগৎ উদ্ধাৰ কৰাহে জগৎ স্বামী ।
নীচ হৃদয়ৰ নীচ অহঙ্কাৰ হওক সবে অধোগামী ॥”

তাহানিখন ইংৰাজ কবি শ্বেলীয়েও গাইছিল—

“Where for me, and those I love
May a windless bower be built,
Far from passion, pain and guilt
In a dell 'mid lawny hills ··· ···

* * *

All things in that sweet abode
With its own mild brotherhood.”

এনে এখন দুখ-শোকহীন জগতৰ ছবি কবিয়ে কল্পনা কৰিছে আৰু বাস্তৱ জগততো তাক দেখিবলৈ হেপাহেৰে বাট চাওঁতে তেওঁ শুনিবলৈ পাইছে—

“বিশ্বৰ বীণত ঝঙ্কাৰ উঠিছে মিলোৱা তাৰেই সুৰ
আকাশৰ লক্ষ গ্ৰহ সমন্বিতে ওঙ্কাৰ ধ্বনিৰে পূৰ ॥

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

এনে এটি বিশ্ব বিয়পা আনন্দৰ সুৰ আমি কবি চৌধাৰীদেৱৰ বিখ্যাত “বহাগীৰ বিয়া”তে শুনিবলৈ পাওঁ।

কবিসকলে এনেকুৱা এখন শান্তিপূৰ্ণ কাল্পনিক জগতৰ সপোন হে দেখিছিল; কিন্তু সত্যাগ্ৰহৰ মাজেদি—শান্তিপূৰ্ণভাৱে এনে এখন শান্তি-ৰাজ্য স্থাপন কৰাটোৱেই আজিৰ মহামানৱ মহাত্মা-গান্ধীৰো ইচ্ছা আৰু লক্ষ্য নহয় নে? মহামানৱৰ কাৰ্য্যাৱলী দেখিয়েই বোধকৰো আমাৰ কবি আগৰৱালাদেৱেও তেওঁৰ “বীণ-বৰাগী” পুথিখনত এই বুলি উল্লেখ কৰিছে—

> “নিঃকিন সেৱক মই নত কৰোঁ শিৰ।
> পুণ্যাত্মা মহাত্মা গান্ধী ভক্ত কৰ্ম্ম-বীৰ॥”

তেখেতসকলৰ মনস্কামনা পূৰ্ণ হওক—আৰু সমগ্ৰ জগৎ জুৰি এক নিৰবচ্ছিন্ন বিৰাট শান্তি বিৰাজ কৰক—ইয়াকেই আমিও কামনা কৰোঁ।

শ্ৰীঅতুলচন্দ্ৰ বৰুৱা।

—অসমীয়া কবিতাত জাতীয়তা—

কবিতা মানৱ কল্পনাৰ দাপোন আৰু সাহিত্যৰ জননী স্বৰূপা। সন্মুখত থকা বিৰাট আন্ধাৰ আৰু অসীমৰ অসীম কুঁৱলী ভেদ কৰিবৰ উদ্দেশ্যে মানৱ কল্পনাৰ অনন্ত কাল যুজ চলিবই লাগিছে। মায়াৰ সৃষ্টি কুঁৱলী আৰু আন্ধাৰৰ মাজত কল্পনাৰ ৰথে কেতিয়াবা হয়তো আন্ধাৰত পথহাৰা হৈ নিজৰ বাট ভুল কৰি অবাটে গৈছে। কেতিয়াবা হয়তো আন্ধাৰত থমকি ৰৈ লক্ষ্যপথ খেপিয়াইছে। কেতিয়াবা হয়তো পাইছে আৰু কেতিয়াবা হয়তো নাপাই নিজৰ সত্তা অসীমত হেৰুৱাই ৰহস্যৰ বিফল-সন্ধানী হৈ অহা বাটেদি ঘূৰি গৈছে। প্ৰকৃতিৰ লগত মানুহ নিগূঢ় সম্বন্ধৰ ডোলেৰে বান্ধ খাই আছে। যি প্ৰকৃতিৰ লগত সুৰ মিলাই হৃদ্-বীণাৰ তন্ত্ৰী কঁপাই সুমধুৰ সঙ্গীতৰ সৃষ্টি কৰি মানুহক আন্ধাৰৰ মাজত বাট দেখুৱাই দিছে সেয়ে কবিতা। গোটেই বিশ্ব, কবিতাৰ এটি গুপ্ত সঁফুৰা। কবিয়ে সঁফুৰা খুলি প্ৰকৃতিক প্ৰাণ দি মানুহক প্ৰকৃতিৰ হৃদয়ৰ সঞ্চিত মাধুৰী পান কৰাৰ গুপ্ত পথবোৰ দেখুৱাই দিয়ে। এই পথবোৰ ৰুদ্ধ কৰি থোৱা তোৰণ খোলা সঁচাৰ কাঠি জন্ম কালত সকলোৱে পায়, কিন্তু ব্যৱহাৰৰ অৱহেলাত নাইবা প্ৰকাশভঙ্গীৰ অভাৱত অনেকে লক্ষ্যভ্ৰষ্ট হয়। কবিৰ এয়েই বিশেষত্ব। এই ক্ষুদ্ৰ প্ৰৱন্ধত কবিতাৰ সংজ্ঞা দিয়া সহজ-সাধ্য নহয়। কবিতাৰ বিষয়ে আৰু দুটিমান কথা কৈ

আমাৰ আলোচনাৰ ঘাই বিষয়লৈ আহিম। কবিতাৰ জন্ম আৱেগত; কবিতাৰ শ্ৰেষ্ঠ উপাদান করুণ ৰস। 'শ্বেলীয়ে'ও কৈছে – "Our sweetest songs are those that tell of saddest thought" আৰু ভৱভূতিয়েও কৈছে—"একোৰসঃ করুণএব।" কবিতাত করুণ ৰসে আগ ঠাই পোৱাৰ ঘাই কাৰণ হৈছে, করুণ ৰসে মানুহৰ প্ৰাণ অতি শীঘ্ৰে আকৃষ্ট কৰিব পাৰে। এই কাৰণেই জাতীয় ভাৱাপন্ন কবিতাতো শোকৰ চিন জিলিকি উঠে।

কবিতাই কাব্য সাহিত্যত বহুমুখী প্ৰতিভাৰ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি নানান ৰূপ লৈ ভিন্ ভিন্ সোঁতেদি বব লাগিছে। কবিতাই সংস্কাৰৰ যুগ সূচনা কৰি মানুহক বাস্তৱবাদী আদৰ্শেৰে অনুপ্ৰাণিত কৰি সমাজৰ, আৰু জাতিৰ কি দৰে কল্যাণ সাধন কৰিছে তাকো বহলাই কবৰ আৱশ্যক নকৰে। কবিতাই অকল জাতি বা সমাজৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি এৰা নাই, আনকি ধৰ্ম্ম ভাৱৰ ওপৰতো ই প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে।

আমি আগেয়ে কৈ আহিছোঁ যে কবিতাৰ প্ৰতিভা বহুমুখী। অসমীয়া কবিতাত জাতীয় প্ৰভাৱ দুপিনৰপৰা পৰিছে। প্ৰথমে বনগীত আৰু প্ৰকৃতিমূলক কবিতাত একে ধাৰাইদি যোৱা দেখোঁ কবিতাত জাতীয়তাৰ সোঁত, "চিন্তানল"ৰ লিখক আৰু জনদিয়েকৰ কবিতাত দেখোঁ কবিতাত বোৱা আন এটি জাতায় ভাৱৰ সোঁত; প্ৰথমটি সোঁতৰ বেগ ধীৰ, কিন্তু দ্বিতীয় সোঁতটিৰ গতি প্ৰখৰ, স্পষ্ট।

এই দুটি সোঁতৰ বিভিন্নতা আমি তলত দিয়া উদাহৰণ চালেই স্পষ্ট কৈ উপলব্ধি কৰিব পাৰিম।

"তোৰ মাত শুনি লাজুকী বোৱাৰী
ৰবলই এৰে তাঁত,

হাতৰ মাকোটি হাততেই ৰয়
হেৰায় মুখৰ ভাত ।"

(কেতেকী)

ওপৰৰ চৰণটিয়ে অসমীয়া গাভৰুৰ ছবি এটি আঁকি তাৰ সোঁৱৰণী অসমীয়া জাতিৰ প্ৰাণত সজাগে ৰাখিছে আৰু তলৰ চৰণটিয়ে টোপনিত নিমগ্ন জাতি এটাক চেতনা দিবৰ উদ্দেশ্যে, "ভগা চিনবিলাকৰ" মোল বুজিবলৈ কেনেকৈ উদগাইছে, এবাৰ চকু ফুৰালেই আমি বুজিব পাৰিম ।

"জন্মিব সিদিনা শতেক মেট্‌ছিনি
তুচ্ছ পৰি থকা শিলৰপৰা !
শত গেৰিবল্‌ডি জনম লভিব
কৰিব পোহৰ ভাৰত ধৰা ।"

(পাহৰণি)

"চিন্তানল"ৰ কবিয়ে আশাবাদী হৈ নিৰাশ হোৱা জাতিক আশাৰ আভাস দিছে ওপৰৰ উক্তিৰে । ইয়াত বাজেও আমি অসমীয়া কবিতাত আৰু এটি জাতীয় ভাৱৰ কোবাল সোঁত দেখিবলৈ পাওঁ । এই সোঁতটি হৈছে কবিতাৰে ব্যঙ্গ কৰি বা নিন্দা কৰি (Satirically) সমাজৰ দোষ দেখুৱাই জাতিক সংস্কাৰ কৰাৰ প্ৰয়াস । এই উদ্যম প্ৰশংসনীয় আৰু বহুতখিনি কাৰ্য্যকৰী । Satirically কবিতা লিখাত চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা, দণ্ডিনাথ কলিতা, পজিৰুদ্দিন আহম্মদ আৰু মিত্ৰদেৱ মহন্তই আগশাৰীত যাব যেন লাগে । "চিন্তানল"ৰ ৰচক ভট্টাচাৰ্য্য দেৱকো নধৰি নোৱাৰি ।

এতিয়া আমি আলোচনা কৰিম কোন কোন লিখকৰ কবিতাত জাতীয় প্ৰভাৱ পৰিছে । চুটি ৰচনা এখনত আটাইবিলাক অসমীয়া কবিৰে ঠাই নহয় । বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াক

কবি হিচাপে ধৰা নধৰাটো আমাৰ বিবেচনাধীন নহয়। তেখেতৰ পুথি "কদম-কলি"ত ক'ত ক'ত জাতীয় প্রভাৱ পৰিছে এই বিষয়ে চকু দিলে "অসম সঙ্গীত" আৰু "জাতীয় সঙ্গীতেই" আমাৰ প্রথম চকুত পৰে। ইয়াত বাজেও তেখেতৰ 'বেলেড' "ধনবৰ ৰতনী" আদি প্রায়বোৰ কবিতাতে আমি জাতীয়ভাৱ আৰু জাতীয় জীৱন-ধাৰাৰ সাঁচ পৰা দেখিবলৈ পাওঁ।

"কৰে ঐ ৰতনী · কৰে ঐ শাখিনী
কিনো কূটে গালি তই !
সকলো লুটিলি ধনাইকে বধিলি
কেনেকৈ জী থাকোঁ মই।
ফুটুকাৰ তলতে যখিনী ছোৱালী
টুকটুক্ চাপৰি বায়।
ধনাইৰে ছাঁতে ৰতনী নাই ঐ
কোনে তাৰ মুখলৈ চায়।"

ব্যর্থ প্রেমিকে প্রেমিকাক শাখিনী বুলি আখ্যান দিয়া আৰু লুইতৰ পাৰৰ ফুটুকা তলিত যখিনীয়ে চাপৰি বোৱা, এনে ধৰণৰ বর্ণনাৰ দুই ফাঁকি পদ সম্পূর্ণ অসমীয়া ঠাঁচত ফুটি উঠিছে। বস্তুতঃ বেজবৰুৱাদেৱৰ বেছি ভাগ কবিতাৰে প্রেৰণা নিজৰ জন্মভূমি। "বীণবৰাগী" কবিতাত তেওঁৰ জন্মভূমিৰ প্রতি থকা মৰম সবল আৰু মর্ম্মস্পর্শী ভাৱে প্রকাশ পাইছে।

"প্রতিমা"ত আগৰৱালাদেৱৰ "তেজিমলা", "জলকুঁৱৰী", "বনকুৱঁৰী" আৰু "আশীর্ব্বাদ" এই তিনটি কবিতাত সম্পূর্ণ জাতীয় প্রভাৱ পৰিছে। তেখেতৰ আনখন পুথি "বীণবৰাগীত" অসমীয়া মানুহৰ নৈতিক চৰিত্র কিমান তললৈ নামিছে, তাৰে পৰিচয় পোৱা যায়। যেনে—

নিছলা দুখীয়া দেখিলে ঘিণায়
ডাঙৰ ডাঙৰ ভেম।
বলীৰ ভয়ত কোচমোচ খায়;
নিঃকিনৰ পৰম যম।

* * *

ধৰ্ম্মৰ নামত অধৰ্ম্মৰ বেহা
দেখিলে বিৰাগ হয়,
ধনৰ লোভত পাপ সত্ৰ পাতি
কপটী গুৰুৰ জয়।"

আমাৰ সমাজৰ উচ্চপদৱী ধৰ্ম্ম বিষয়া, ডাঙৰীয়া আৰু সত্ৰৰ গুৰুসকল দুখীয়া সাধাৰণ মানুহৰ প্ৰতি কিমান উদাসীন ওপৰৰ চৰণ দুটিয়ে তাক স্পষ্টকৈ দেখুৱাই দিয়ে।

"কুটুমেই ৰান্ধে, কুটুমেই বাঢ়ে,
কুটুমেই কুটুমক খায়।
কুটুমৰ তেজেৰে বন্তি জ্বলালে
মজিয়া ভকেভকায়।"

এই চৰণ ফাঁকিত জাতিৰ মাজত খিয়লাখিয়লি আৰু অনৈক্য সৃষ্টি হলে কি হয়, কবিৰ ভাষাত সুন্দৰ ভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। "বীণবৰাগীত" "পশুবল" শীৰ্ষক কবিতাটোত জাতীয় প্ৰভাৱ পৰা দেখা পাওঁ।

আগৰৱালাদেৱৰ পিচতে আমি আৰু এজন কাব্য সাহিত্যত জাতীয় প্ৰভাৱৰ পৰশ দিয়া সিদ্ধহস্ত কবি পাওঁ ৺হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা। তেখেতৰ "কমতাপুৰ ধ্বংস" কাব্যত জাতীয় ভাৱে প্ৰেৰণাৰ ঠাই লৈছে।

"স্বদেশৰ স্বাধীনতা, তাৰ অৰ্থে যিটে
জীৱন উৎসৰ্গ কৰি মৰে সমৰত,—

মৃত্যু তাৰ হয় শান্তি, মহানিদ্ৰা তাৰ
অনন্ত বিশ্ৰাম মাথো, বিশ্বজননীৰ।"

বৰবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ আগতো আমি অসমীয়া ভাষাত প্ৰথম অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত লিখা আৰু দুজন কবি পাওঁ—৺ৰমাকান্ত চৌধুৰী আৰু ৺ভোলানাথ দাস। এই তিনিজনৰ লেখনীত জাতীয়তাৰ সুন্দৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। অসমীয়া কাব্য সাহিত্যত এই দুয়োজন অতি সুপৰিচিত।

ইয়াৰ পাচতে আমি কবিতাত জাতীয় প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰাত অসমীয়াৰ সুপ্ৰসিদ্ধ কবি "চিন্তানল"ৰ লিখক কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্যৰ কবিতাৰ বিষয়ে বহুল আলোচনা কৰিম। "চিন্তানল"ৰ কবিয়ে বৰ্ত্তমান অসমীয়া কবিতাত যথেষ্ট জাতীয় প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি গ'ল। "চিন্তানল"ৰ সকলোবিলাক কবিতাই জাতীয় ভাৱেৰে শক্তিমান। এখেতেই কবিতাৰে জাতীয় চৈতন্য ঘূৰাই আনিবলৈ চেষ্টা কৰাত সৰ্ব্বপ্ৰথম হব যেন লাগে। বৰ্ত্তমান পাশ্চাত্য শিক্ষাত প্ৰতিপালিত অসমৰ ডেকা সকলে নিজৰ দেশৰ দুৰৱস্থাৰ কথা পাহৰি আৱশ্যকীয় আদৰ্শ অনুকৰণ কৰিবলৈ গৈ যি ভয়াবহ অৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰিব খুজিছে তাক কবিয়ে আক্ষেপ কৰি কৈছে—

"শিক্ষিত যুৱক হবগৈ যতেক
কলিকতাত পঢ়া মহলাত উঠা,
নেপাই চাকৰি ফুৰিব বাগৰি
'আৰজী' লেখক হবগৈ কতেক।" ইত্যাদি—

তেখেতৰ কথাবিলাকেৰে বৰ্ত্তমান অসমীয়া ডেকাসকলৰ অৱস্থা বিজাই চালে আখৰে আখৰে ফলিওৱা দৈৱবাণী যেন লাগে। বৰ্ত্তমান অসমীয়া ডেকাসকলে এনে অৱস্থাৰ সীমাকো অতিক্ৰম কৰি আৰু দত পৰিছে যেন হে লাগে। এখেতে দেশৰ অৱস্থা বৰ্ণাই

বৰ্ত্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ অসমীয়া সমাজৰ যি চিত্ৰ কবিতাৰে অঙ্কন কৰিছে তালৈ লক্ষ্য কৰি তেখেতক অনেকে নৈৰাশ্যবাদী (Pessimist) বুলি কব খোজে । দৰাচলতে তেখেত নৈৰাশ্য-বাদী নহয় । অতীতৰ সুখৰ সপোনৰ স্মৃতি লৈ মিছাক সঁচা বুলি, নাইক আছে বুলি অতীতৰ গৌৰৱেৰে গৌৰৱান্বিত হৈ এলেহুৱা হোৱাটো দুৰ্ব্বলী দেশৰ নিমিত্তে যে উপযোগী নহয়, এই কথাহে তেখেতে কোৱা যেন বোধ হয় । তেওঁৰ উদ্দেশ্য হৈছে ডেকাবোৰে বৰ্ত্তমান সময়ৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি, হাতে কামে লাগি যোৱাটো । তেওঁৰ আটাইবোৰ কবিতাৰপৰা এইটো শিক্ষাই পোৱা যায় । তেওঁক নৈৰাশ্যবাদী বুলিবই নোৱাৰি ।

কৰ্কশ বা কটু কথাইহে টোপনিত অচেতন জাতি এটাৰ জাতীয় চৈতন্য ঘূৰাই আনিব পাৰিব বুলি তেখেতে সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস কৰিছে, জন্মভূমি আৰু দেশবাসীক নিন্দা কৰিছে ;—

"ঠিক অসমীয়া মানুহ নহয়
অসম শ্মশান নোহে কোনে কয় ?" ইত্যাদি ।

বিশ্বকবি ঠাকুৰেও "পল্লীসংস্কাৰ"ত জীৱনৰ এছোৱা নিয়োগ কৰাৰ দৰে আমাৰ কবিয়েও সেই একে মন্ত্ৰকে উচ্চাৰণ কৰি গাওঁসংগঠনত আত্মনিয়োগ কৰাৰ পৰিচয় দিয়ে এই বাণীৰে—

"ফুৰাহে সন্ন্যাসী ভাৱে অসমৰ গাঁৱে গাঁৱে
বুজোৱা ৰায়তে যেন সজ বুদ্ধি ধৰে ।"......

কবিৰ প্ৰেম অকল অসমৰ চাৰিসীমাতে আৱদ্ধ নহয়, ভাৰতৰ কথাও তেওঁ নেপাহৰে ।

"চিন্তানল" সঁচাই দেশৰ দুৰৱস্থা, পাপ-তাপ ধ্বংস কৰি, নতুন উন্নতিৰ যুগ সূচনা কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে উদগীৰণ হোৱা কবিৰ অন্তৰৰ দপ্ দপ্ কৰে জ্বলি উঠা জুই । কবিয়ে পাতনিত

লিখিছে—“এই পুথি খনি দেশৰ দুৰ্গতি দেখিব নোৱাৰি কান্দি কান্দি চকুৰ পানীৰে লিখিছোঁ।” কবি আজি আমাৰ মাজত নাই যদিও, তেখেতক আমি পাইছোঁ। কবিতাৰ যোগেদি আৰু তেখেতৰ কবিতাই প্ৰতি অসমীয়াৰ অন্তৰত স্বদেশ অনুৰাগৰ ভাৱ জগাই থাকিব।

বিহগী কবি চৌধাৰীদেৱৰ কবিতাবোৰতো জাতীয়ত্ব ঠায়ে ঠায়ে ফুটি ওলাইছে। তলত দিয়া চৰণ ফাঁকি বিখ্যাত হৈ পৰিছে—

“তোৰ মাত শুনি লাজুকী বোৱাৰী
ববলই এৰে তাঁত … …” (কেতেকী)

পাতনিত এই কেই ফাঁকি উল্লেখ কৰি কাকতিদেৱে কৈছে “ইয়াকেই বোলে সাহিত্যত জাতীয়ত্ব। সাধাৰণ অসমীয়া ঘৰুৱা জীৱনৰ ভিতৰেদি বিশ্ব জীৱনৰ বিকাশ দৰ্শন।” “সাদৰীৰ” “বহাগীৰ বিয়া” কবিতাটিও সম্পূৰ্ণ জাতীয় ভাৱাপন্ন কবিতা। ইয়াৰ “বহাগী” তেনেই অসমীয়া বহাগী।

দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্ম্মা—এখেতৰ “অঞ্জলি” আৰু “নিবেদন” এই দুয়োখন কবিতাৰ পুথিতেই জাতীয় প্ৰভাৱ পৰিছে। এখেতৰ ইংৰাজীৰপৰা অনুবাদ কৰা কবিতা কেইটিও এই বিষয়ে উল্লেখ যোগ্য। বিদেশী সাহিত্যৰ অনুবাদ কৰা কবিতাই কি দৰে বিদেশী সাঁচ হেৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্যৰ সম্পত্তিৰ দৰে হৈছে, ইয়াত এই কথা দেখুৱাবলৈহে আমি যত্ন কৰিম।—

“She dwelt among the untrodden ways
Beside the springs of Dove;
A maid whom there were none to praise,
Anp very few to love:” (Wordsworth).

“আছিল সাদৰী মোৰ ভৰলু সিপাৰে,—
কাৰো মাত নুশুনা দেশত

নাই কেও শলাগনি দিয়ে মৰমেৰে
নাই কেও পৰে প্ৰণয়ত ।”

ইংৰাজীৰ 'She'ৰ ঠাইত আমাৰ ঘৰুৱা মৰমৰ মাত 'সাদৰী' আৰু 'ডভ' (Dove) নৈৰ ঠাইত আমাৰ ভৰলু নৈৰ নাম দি বিদেশী কবিতাত অসমীয়া কবিয়ে সম্পূৰ্ণ জাতীয় সঁাচ দিছে ।

মফিজউদ্দিন আহম্মদ হাজৰিকাৰ—“জ্ঞানমালিনী”য়ে নিভঁাজ অসমীয়া শব্দ আৰু যোজনাৰে জ্ঞানৰ জেউতি বঢ়াই অসমীয়া সমাজৰ দোষ দেখুৱাই আন্ধাৰত কিদৰে পোহৰ বিলাই অসমীয়া জাতিৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ চিত্ৰ অঙ্কন কৰিছে, জ্ঞানমালিনীৰ পাঠক মাত্ৰেই জানে ।

সূৰ্য্যভূঞাৰ—“নিৰ্ম্মালি”ত “জয়মতী কুঁৱৰী” “টিপাম ডেকা” “অসম গৌৰৱ”, “আনন্দ স্মৃতি”, আৰু “জয়মতী” এই কেইটি কবিতাও বুৰঞ্জী মূলক হিচাবে জাতীয় প্ৰভাৱেৰে প্ৰভাৱান্বিত । দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্ম্মা ডাঙৰীয়াৰ দৰে এখেতে “মাউৰা লৰাৰ উক্তি” শীৰ্ষক কবিতাটি ইংৰাজীৰপৰা অনুবাদ কৰি সম্পূৰ্ণ জাতীয় প্ৰভাৱৰ পৰশ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে ।

অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী—এখেতৰ “চেতনাত” প্ৰকাশ হোৱা আৰু মাজে সময়ে আৱাহনত প্ৰকাশ হোৱা সৰহখিনি কবিতাই জাতীয়তাৰ প্ৰভাৱ পৰা যদিও, এখেতৰ প্ৰকাশিত কবিতা পুথি “বীণাত” জাতীয়তাৰ পৰশ পৰা মুঠেই এটা কি দুটাহে কবিতা চকুত পৰে । তথাপি ৰায়চৌধুৰীৰ আলোচনীত প্ৰকাশ হোৱা কবিতাই আন আন অনেক লিখকতকৈ তীব্ৰ প্ৰভাৱৰ ।

বুৰঞ্জীমূলক ঘটনা কবিতাত লিপিৱদ্ধ কৰি নতুন স্বদেশানুৰাগৰ ভাৱ কবিতাত ফুটাই তুলিব পৰা বৰ্ত্তমান কবিসকলৰ

ভিতৰত বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা, অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ আৰু শৈলধৰ ৰাজখোৱা এই চাৰিজন লিখক পাওঁ। “শঙ্খধ্বনি”, “দীপালী” আৰু “ইন্দ্ৰধনু”ৰ (সাধনা ভাগ) সৰহখিনি কবিতাতে জাতীয় প্ৰভাৱ পৰিছে। এই চমু আলোচনাত সেইবিলাক ফঁহিয়াই দেখুৱাবলৈ অসম্ভৱ। পদ্মধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াৰ “শৰাই”ত “আইদেউতা”, “মহাত্মাগান্ধী”, “বৰদোৱা” এই তিনিটি কবিতাতহে আমি জাতীয় প্ৰভাৱ পৰা দেখো। শ্ৰীযুত নলিনী বালা দেবীৰ “সন্ধিয়াৰ সুৰ” নামৰ কবিতা পুথিখনিত জাতীয় প্ৰভাৱ বিচাৰিলে মুঠেই আমি এটি কি দুটিমান কবিতাহে পাওঁ। তেখেতৰ ‘জন্মভূমি’ নামৰ কবিতাটিয়ে জাতীয় ভাৱৰ যি কণ পৰিচয় দিয়ে, আন লিখক সকলৰ সৰহ কবিতায়ো পৰা নাই। তেখেতৰ দেশৰ প্ৰতি, জাতিৰ প্ৰতি কিমান স্নেহ, শ্ৰদ্ধা আছে, এই মৰ্ম্মস্পৰ্শী চৰণ দুটিয়েই তাৰ প্ৰমাণ দিব—

“নদী হৈ পখালিম
দুখনি চৰণ নিতে
মাটি হৈ মিলিম বুকত,
সোণোৱালী মেঘ হৈ
ৰঙা হাঁহি বিৰিঙাম
শেতা পৰা দুখনি ওঁঠত।

* * *

দুখীয়াৰ ভঙা পজা
একোখনি তীৰ্থ তাত
একোখনি পূণ্যৰ আশ্ৰম,
মৰিলে পুনৰ আহি
দুখীয়া দেশতে মোৰ
লওঁ যেন পুনৰ জনম।”

এই চৰণ দুটিয়ে উচ্চ খাপৰ জাতীয় ভাৱ দাঙি ধৰিছে। জন্মভূমি দুখীয়া হলেও তেখেতৰ আকৌ এই জন্মভূমিত জন্ম লবলৈ কিমান আগ্রহ আছে, আমি পঢ়ি চালেই গম পাম।

আমি ওপৰত উল্লেখ কৰা কবিতাবোৰত জাতীয় ভাৱ অর্থাৎ Nationalism লৈ হে ঘাইকৈ চকু দিছোঁ। কিয়নো জাতীয় প্রভাৱ বা সাময়িক ভাৱ আৰু সমাজৰ ৰীতি-নীতি কম বেছি ভাৱে আৰু প্রায় অস্পষ্টভাৱে সকলো লিখকৰ ৰচনাতে পাবলৈ আছে। অসমীয়া প্রকৃতি আৰু অসমীয়া সমাজৰ সুন্দৰ আৰু সৰল ছবি বিচাৰিবলৈ হলে গীতি যুগৰ বনগীত, বিহুগীত আদিলৈ চকু দিব লাগিব।

শ্রীদুলালচন্দ্র বৰ পূজাৰী।

অসমীয়া শিশু-সাহিত্য

শিশু সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব লাগিলেই সাহিত্যৰ মূল কথালৈও আহিব লগাত পৰে। সাহিত্য আমাৰ জাতীয়তা, সভ্যতা আৰু জীৱিতাৱস্থাৰ দাপোন। গতিকে তাৰ উন্নতি কৰা জাতিটোৰে এটা কৰ্ত্তব্য। আজিৰ লৰা কাইলৈ নেতা বুলি যিষাৰ কথা সকলোৰে মুখে মুখে, সেইষাৰ কথাৰ মূল্য ৰাখিবলৈ সেই জাতিৰ শিশুবিলাকক গঢ়ি তোলা সকলোৰে একান্ত কৰ্ত্তব্য। সেই কাৰণেই আমাৰ জাতি এটাৰো ঘাই সাহিত্য উন্নত কৰোঁ বুলি যদি কোনোবাই ইচ্ছা কৰে,—দেশ-প্ৰেমৰ এটা ক্ষুদ্ৰ আলোড়ন থকা সকলে আৰু জাতীয় তেজৰ এটোপাল তেজো গাত বহন কৰোঁতা সকলে নিশ্চয় কৰিবই লাগিব—তেওঁলোকে চাব লাগিব তাৰ গুৰিটোলৈ। ডালে পাতে পানী দি গছ জীয়াবলৈ গৈ অনৰ্থক অশেষ কষ্ট কৰাতকৈ পুলিতে গুৰিত পানী দিলেহে গছ বাঢ়ি ঠন ধৰিবৰ সম্ভাৱনা বেছি।

সৰুতে লৰা-ছোৱালীৰ মন বৰ কোমলে থাকে; তেতিয়া যি শিকোৱা যায়, তাক বয়স হোৱালৈকে মনত ৰাখিব পাৰে। গতিকে তেতিয়া যি শিকোৱা যায়, সি সঁচা আৰু সিহঁতৰ উপযোগী হব লাগিব। সাহিত্যৰ প্ৰতি সৰুতে লৰা-ছোৱালীৰ মনত স্পৃহা এটা জন্মাই দিব নোৱাৰিলে আগলৈ সেই স্পৃহা জন্মিবৰ সহজ সুবিধা নাপায়। সাধাৰণতে লৰা-ছোৱালীয়ে

পাঠ্য পুথি বুলিলেই উচাপ খাই উঠে। পাঠ্য পুথিৰ বাহিৰে যদি সিহঁতক কিছুমান ধেমেলীয়া কবিতা, সাধুকথা আদিৰ কিতাপ দিয়া হয়, সেইবোৰৰপৰা পঢ়িবলৈ আগ্ৰহ জন্মি সেয়ে অভ্যাসত পৰিণত হয়গৈ। সৰু লৰা-ছোৱালীক সাধুকথা আৰু নামগাই শুনোৱা অসমীয়াৰ ঘৰুৱা কথা। সিহঁতক সাধু কোৱাৰ আৰু নাম গাই শুনোৱাৰ লগতে কেনে কিতাপৰ তেনে ধৰণৰ আৰু ভাল সাধু, কবিতা আদি পাব পাৰি, তাৰ কথা থোৰতে কৈ থব লাগে—যাতে সিহঁতৰ তালৈ মন যায়। সৰু লৰা-ছোৱালীয়ে স্বভাৱতে ৰাজকুঁৱৰী, ৰজাৰ লৰা আদিৰ সাধু ভাল পায়; আৰু ভাল পায় ৰাক্ষস, ভূত-পিশাচ ইত্যাদি অতি-প্ৰাকৃতিক আৰু অপ্ৰাকৃতিক কথাবোৰ। সাধাৰণতে ভূত-পিশাচৰ সাধু আমাৰ দেশত লৰা-ছোৱালীক ভয় খুৱাবৰ বাবেহে কোৱা হয়; কিন্তু ইংলণ্ড আদি দেশত এনে গল্প লৰা-ছোৱালীৰ ভয় ভাঙিবলৈ আৰু সাহ বঢ়াবলৈহে কয়। অসমীয়াতো তেনে ধৰণৰ সাধু আদিৰ আৱশ্যক।

আৰু এটা কথা। যিবিলাক নৈতিক বিষয়ৰ উপদেশ দিব লগা আছে, সেইবোৰ "সঁচা কবা, মিছা নকবা" ইত্যাদি মামৰে খোৱা 'গতে'ৰে নুবুজাই সাধুৰ মাজেৰেই ভালকৈ ফুটাই তুলি তাৰ ফলাফল বুজাই দিয়াটোহে প্ৰকৃত কাৰ্য্যকৰী। এনেকৈ লৰা-ছোৱালীবিলাকক পঢ়াৰ পিনে মন ঢাল খুৱাই নিব লাগে। সৰুতে কিতাপ পঢ়িবলৈ ধাউতি হলে ডাঙৰলৈ নিজে বাছি পঢ়িব পৰা হব আৰু পঢ়ুৱৈ সমাজ গঢ়ি তোলাৰ যি সমস্যা উদ্ভৱ হৈছে—সি আপোনাআপুনি সমাধান হব।

অসমীয়াত শিশু-সাহিত্য সম্পৰ্কীয় বিশেষ লেখত লব লগীয়া সাধাৰণ পুথি কিবা আছে বুলি কবলৈ টানেই লাগে। "কাণখোৱা", "স্যমন্ত হৰণ", "শিশুলীলা", "ভীম চৰিত্ৰ", "কথা

ৰামায়ণ”, “কথা মহাভাৰত”, “ককা-দেউতা আৰু নাতিলৰা”, “সাধুকথাৰ কুকি”, “বুঢ়ীআইৰ সাধু”, “উজু পাঠ”, “ৰাজস্থানৰ গল্প”, “সাধুকথা”, “মইনা”, “ডনকুইক্ চোট” “অসমীয়া সাধু কথা”,“তীৰ্থযাত্ৰীৰ সাধু” আৰু “গল্প চিৰিজ” আদিৰ আঙুলিৰ পাবতে লিখিব পৰা যি দুই চাৰিখন কিতাপ আছে, তাৰ সকলো বিলাকৰপৰা অসমীয়া লৰা-ছোৱালী বিশেষ উপকৃত হৈছে বুলি কব নোৱাৰি। অসমত শিশু আলোচনীও নাই বুলিয়েই কব পাৰি। “মইনা” “অৰুণ”, “আমাৰ দেশ” আৰু “পখিলা”ৰ অস্তিত্ব কালৰ গ্ৰাসত বিলুপ্ত; “অৰুণ”ৰ যি অস্তিত্ব আছে তাৰো ধাতু যায় যায় অৱস্থা। ইয়াৰ অৱশ্যে গুৰিতে কেৰোণ গ্ৰাহক সংখ্যা। কিন্তু এইটোও স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে, যি কেইটা সংখ্যা ওলায় তাৰ প্ৰৱন্ধ পাতিও লৰা-ছোৱালীৰ মন আকৰ্ষণ কৰিব পৰা নহয়। ইংৰাজী আদি বিদেশী ভাষাৰ কথাকে নকওঁ, সীমামূৰীয়া বঙালী ভাষাৰ শিশু আলোচনীৰ শাৰীত অপ্ৰিয়-সত্য হলেও আমাৰ আলোচনী বহুত নিষ্প্ৰভ। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে আমাৰ উঠি অহা কেঁৰেই, বা তথাকথিত সাহিত্যিকসকলেও বঙ্গদেশৰ লোকসকলৰ দৰে গা-লাগি মন নিদিয়াটো। সকলোৱে ভাবি চোৱা উচিত যে, শিশুবিলাক গঢ়ি তুলিব নোৱাৰিলে নিজৰ সাহিত্যৰ ভঁৰাল সেইপিনেই ঠিহিৰা মাৰিব।

প্ৰায়বোৰ অসমীয়া কিতাপেই লৰা-ছোৱালীৰ মন আকৰ্ষণ কৰিব নোৱাৰে। লৰা-ছোৱালীক প্ৰথমতে ছপা-বন্ধা, তাৰ পিচত ছবি আৰু শেহতহে মূল বস্তুৰ খবৰ লাগে। কিন্তু অসমীয়া শিশু সাহিত্যৰ কিতাপবিলাকত তেনে আকৰ্ষণী শক্তি তেনেই নাই। শিশু সাহিত্যৰ কিতাপবোৰ ছপা-বন্ধা, কাগজ, চিঞাহি আৰু নানাবিধ ৰঙীণ ছবিৰে এনে মনোমোহা হব

লাগে, যেন দেখা মাত্রেই তাক আদৰেৰে সামৰি লয়। তাৰ পিচত চাব লাগিব লিখাত কোমল অথচ জতুৱা ঠাঁচ।

শিশু-সাহিত্যৰ কিতাপবোৰত এটা ডাঙৰ কথা হৈছে আদৰ্শ দাঙি ধৰা। আমাৰ লৰা-ছোৱালীবিলাকৰ মাজত সেই আদৰ্শবিহীনতা এটা মহৎ দোষ। আমাৰ আদৰ্শ হৈছে "শিকে যেনে মন পাৰি। উঠে সেয়ে ঘোৰা গাড়ী॥" গতিকে আমাৰ উন্নতি কিমান ওখ হব পাৰে প্ৰত্যেকেই ভাবি চাবলগীয়া। আমাৰ শিশু-সাহিত্যৰ পুথিবোৰত জাতীয় বা দেশ-প্ৰেমৰ শিক্ষা এচিকটা মানো দিয়া নহয়। পাঠ্য পুথিবোৰ আৰম্ভ হয় অতীব নীচ ৰাজভক্তি আৰু দাসত্ব মনোবৃত্তি লৈ। সাহিত্যৰ কিতাপ প্ৰত্যেক খনতে ৰজা-ৰাণীৰ ছবি আৰু জীৱনীৰ উপৰিও নানান ভুল কথা কিছুমান দি লৰা-ছোৱালীৰ মন সৰুতে কলুষিত কৰি দিয়া হয়। জাতীয় যোদ্ধাৰ জীৱনী বিষয়ক কথা তাত নাথাকেই। অসমীয়া শিশু-সাহিত্যৰ এখনতো আমি জনাত গান্ধী, মতিলাল, জৱাহৰলালৰ নাম নাই। আজি কালি ৰাজনীতিৰ যুগ। বুৰঞ্জী লৰা বা ছোৱালীয়ে লাহে লাহেও পঢ়িব; কিন্তু আমাৰ লৰা-ছোৱালীক লাগে একেবাৰে আধুনিক শিক্ষা, নিজৰ কথা আৰু নিজৰ ঠাই খনৰ অৱস্থা সুবুজাকৈ বিলাতৰ জীণ নিয়াব নোৱাৰা কথাই আমাক অসুখীয়া কৰাৰহে বেছি সম্ভাৱনা সদায় ৰৈ যায়। লৰা-ছোৱালীৰ ভৱিষ্যৎ গঢ়ি তুলিবলৈ, সিহঁতক দেশৰ ভাৱী-নেতা কৰিবলৈ, জাতীয় প্ৰেমৰ শিক্ষা, সাধু কথাৰ ছলেৰে সৰুৰেপৰা দিব লাগে; তেতিয়াহে কালত সেই কলি ফুলি জাতিঙ্কাৰ হৈ সৌৰভ বিলাব পাৰিব।

শিশু-সাহিত্যৰ কিতাপবোৰৰ আখৰ জোঁটনি সহজ আৰু সৰল হোৱা আৱশ্যক; যাতে প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ 'খ' আৰু

প্ৰথম মান শ্ৰেণীৰ লৰাই সহজে গোটেই খিনি মাতিব পাৰে। ইয়াৰ বাবে অসমীয়া যুক্তাক্ষৰৰ জটিলতা অনতিপলমে গুচাবৰ চেষ্টা চলিব লাগে। এইখিনিতে আৰু এটা কৈ থব পাৰি যে, বৰ্ত্তমান যুগ সমালোচনাৰ যুগ। সৰু লৰা-ছোৱালীকো প্ৰত্যেক কথাৰেই "কিয়"ৰ উত্তৰৰ আৱশ্যক হৈছে। সকলো কথাৰে "কিয়"বোৰ যাতে ভালকৈ পুথিত সন্নিৱেশিত হয়, তাৰে চাব লাগে। এই "কিয়"ৰ উত্তৰৰ অভাৱৰ কাৰণেই প্ৰথমিক শিক্ষা সাং কৰা সকলে দুই তিনি বছৰৰ ভিতৰতে সকলো বিদ্যাৰ শ্ৰাদ্ধ কৰে; আনকি নামটো লিখিবলৈও পাহৰে। আৰু এটা কথাত বিশেষ চকু দিব লাগে যে, অসমীয়া সাহিত্য লিখক সকলে একোজনেই ভূগোল, বুৰঞ্জী, জ্ঞান-বিজ্ঞান, দৰ্শন আদি যত বিষয় আছে, সকলোৰে কিতাপ লিখি টকা আৰ্জ্জনৰ পিনে চাওঁতে লৰা-ছোৱালীৰ শিক্ষাত কেৰোণ বৈ যায়। যাৰ যি বিষয়ত অভিজ্ঞতা আছে, তেওঁ সেই বিষয়তহে শিশুৰ মনোগ্ৰাহী পুথি লিখিব লাগে।

লিখকসকলে আৰু এটা কথা জানিব লাগে যে, প্ৰত্যেকৰ বয়সৰ বাবে ভাষাও বেলেগ হব লাগে। আঠ বছৰীয়া লৰাটোলৈ যি ভাষা আৱশ্যক চৈধ্য বছৰীয়াটোলৈ নিশ্চয় তাতকৈ অলপ ওখ ধৰণৰ হব লাগিব। তেতিয়াহে আচল ভাষা আৰু সাহিত্য লিখা হয়। কিন্তু দুই এখনৰ বাহিৰে শিশু-সাহিত্যৰ পাঠ্যৰ চিৰিজ কেইটাত এই দোষ বৰ বেছি। তৃতীয় শ্ৰেণীৰ কিতাপ আৰু ষষ্ঠ শ্ৰেণীৰ কিতাপৰ ভাষাৰ পাৰ্থক্য নাই বুলিলেও হয়।

ইয়াৰ পিচতে আমি যাওঁ লিখাৰ ভাগলৈ। আমাৰ লৰা-ছোৱালীবিলাকক লিখিবলৈ শিকোৱা নহয়। সাহিত্যত ৰাপ থকা কিবা যে লিখিব লাগে, আমিয়েই সৌ সিদিনা নিজে বুজালৈকে কোনেও আমাক কোৱা নাছিল। এই অসুবিধা

গাঁৱত বৰ বেছিকৈ অনুভৱ কৰা যায়। স্কুলত যি দুই এখন হাতী-ঘোৰাৰ ৰচনা লিখিবলৈ দিয়ে, তাক কিতাপৰপৰা নকল, মুখস্থ বা শিক্ষকৰপৰা শ্ৰুতলিপি লিখোঁতেই স্কুলীয়া জীৱনৰ সামৰণি পৰে। গতিকে তাত নিজে লিখাৰ কোনো যত্নকে মনলৈ সুমুৱাই দিয়া নহয়। লিখা কামটো অভ্যাসৰ বলতহে আয়ত্ত হয় গৈ। সেই কাৰণে সৰুৰেপৰা স্কুলৰ শিক্ষক আৰু অভিভাৱকসকলে লৰা-ছোৱালীবিলাকক সিহঁতৰ অভিৰুচি মতে লিখাৰ ধৰণ প্ৰণালী দেখুৱাই দিব লাগে, তেতিয়াহে ভৱিষ্যত সাহিত্যৰ গঠন-কাৰ্য্য সুবিধা হয়। লিখা অভ্যাস নোহোৱা কাৰণেইহে বহুতো পঢ়া আৰু জ্ঞান থকা বা লিখিব পৰা বয়সৰ ডেকাই প্ৰৱন্ধ পাতি, গল্প, কবিতা আদি একো লিখিব নোৱাৰে। তাৰ পৰা আমাৰ সাহিত্যৰ কিঞ্চিৎ হলেও সেয়েই মহৎ অপকাৰ সাধিত হৈছে। তাৰ উপৰি অসমীয়াত লিখা ধৰণ প্ৰণালী অধ্যয়ন সম্পৰ্কে কোনো ভাল কিতাপ নাই। তাৰ লগতে আৰু এটা কথা উনুকিয়াব পাৰি যে, সৰুতে লিখাৰ যদি কিবা এটা ৰাপ ৰাখি আধুনিক শিক্ষিত ডেকা আৰু গাভৰু সকলে কিবা লিখেও, তাক লাজৰ ওৰণি লৈ "বেয়া হৈছে" বুলি পেৰাৰ তলিত ভৰাওঁতেই সি যদি ভুলো আছিল তাৰ আৰু শুধৰনি হবলৈ নাপায়। এই লাজকুৰীয়া, অমঙ্গলীয়া ভাৱটো সৰুৰেপৰা গুচাই দিব লাগে। তাক গুচোৱাৰ উপায় শিক্ষক, অভিভাৱক আৰু বন্ধু-বান্ধৱৰ উদগনিয়েই প্ৰধান। অৱশ্যে ইয়াৰ লগতে নিজৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰাও এষাৰ কথা লগ কৰিব পাৰি যে, আমাৰ কোনোবাই কিবা লিখিলেও তথাকথিত বৰমূৰীয়াসকলে উদগনি দিয়ক ছাৰি ঠাট্টা মস্কৰা আদি কৰি "লক্ষ্যভ্ৰষ্ট" হোৱা বুলি বিভীষিকা পৰ্য্যন্ত দেখুৱাই বহুৱাই থবৰহে উপক্ৰম কৰে। তাতে

যি বহিল তেওঁ বহিলেই। তথচ তেওঁলোকে কোনটো কেনেকৈ কৰিলে ভাল হব তাকো দেখুৱাই নিদিয়ে। ইপিনে কাকত-পত্ৰৰ সম্পাদকসকলৰপৰাও বহুত সময়ত পাবলগীয়াখিনি "নাম নজনা লিখক" দোষৰ গৰিলাতে আওজাই থৈ প্ৰকাশৰ সহানুভূতিখিনিৰপৰাও বঞ্চিত কৰে। এইবোৰ পৰাপাৰ্য্যত গুচিব লাগিব।

আমি এতিয়া অভিভাৱকসকলৰ কৰ্ত্তব্যলৈ এবাৰ চকু ফুৰাওঁ। অভিভাৱকসকলে প্ৰত্যেক ·সন্তানকে অন্ততঃ ১৪।১৫ বছৰলৈকে তেওঁলোকৰ উপযোগী জ্ঞান-বিজ্ঞান, স্বাস্থ্য, সমাজনীতি, ৰাজনীতি, নৈতিক চৰিত্ৰ আদি বিষয়ক বিবিধ কিতাপ পঢ়িবলৈ দিব লাগে। অৱশ্যে সেইবোৰ সেই সেই বয়সৰ উপযোগী হব লাগিব। যেতিয়া অভিভাৱকে নিজৰ সন্তানৰ মনৰ গতি কোন পিনে ঢাল লৈছে বুজিব পাৰিব, তেতিয়া এখন দুখনকৈ সেই বিষয়ৰ কিতাপ বেছিকৈ পঢ়িবলৈ দি তাক সেই বিষয়ত গঢ়ি-পিতি আনিব লাগে। ইপিনে বাকী বিষয়বিলাকৰো প্ৰাথমিক জ্ঞান দিয়াত ক্ৰুটী কৰিব নালাগে. তাকে কৰিলে অসমীয়া লৰা-ছোৱালীয়ে নিশ্চয় আগলৈ নিজৰ বিষয় বাছিলৈ সেই বিষয়ত বিশেষ ভাৱে আগ বাঢ়িবলৈ সমৰ্থ হব। তেনে কৰিলে পুথি লিখক আৰু প্ৰকাশকসকলেও ছপোৱাৰ পৰালিৰ বিভীষিকাৰপৰা মুক্ত হব পাৰে। এই বিষয়ে শিক্ষা বিভাগ বা গৱৰ্ণমেণ্টেও যথেষ্ট কাম কৰিব পাৰে।

এনেকুৱা সকলো বিষয়ৰ যদি শিশু-সাহিত্যৰ কিছুমান কিতাপ ওলায়, আজিৰ গাৱঁলীয়া অশিক্ষিত ডেকা ভাইসকলকো শিক্ষা দানত এই কিতাপে যথেষ্ট উপকাৰ কৰিব।

সম্প্ৰতি গৱৰ্ণমেণ্টৰ কৰ্ত্তব্য হৈছে এই যে, এনে সকলো বিষয়ত বিশেষজ্ঞ আৰু লিখাত হাত থকা কেইজনমান লোকক

বানচ দি কিছুমান শিশু-সাহিত্যৰ কিতাপ লিখোৱা আৰু তাকে কৰি সকলোবিলাক গাঁৱলীয়া প্ৰাইমেৰী আৰু মজলীয়া স্কুলত তেনে কিতাপৰ ভঁৰাল কৰি কিনিব পাৰোঁতাসকলত বেচি, আৰু সামৰ্থ্যহীনসকলক স্কুলৰপৰাই দি বাধ্য-বাধকতা হিচাপে কেইখনমান কিতাপ পঢ়ুৱাই সাহিত্যৰ প্ৰতি সিহঁতৰ মন আকৰ্ষণ কৰাটো। ইয়াকে কৰিলে আৰু ৫ বছৰৰ ভিতৰত সাহিত্যৰ এটি নৱজাগৰণৰ হেন্দোলনি উঠিব।

শ্ৰীমহেশ চন্দ্ৰ দেৱ গোস্বামী।

মধ্যযুগত ইউৰোপীয় বিশ্ববিদ্যালয়

আজি পৃথিৱী ব্যাপি ইউৰোপীয় সভ্যতাৰ ধল। আজি সমগ্ৰ জগতেই কম-বেছি পৰিমাণে ইউৰোপীয় সভ্যতাকে নিজৰ বুলি গ্ৰহণ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে। এই সভ্যতাৰ প্ৰচাৰৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰ হৈছে বৰ্ত্তমান ইউৰোপৰ বিশ্ববিদ্যালয়বিলাক। তালৈ উচ্চ শিক্ষা লাভ কৰিবলৈ নানাদেশৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী ধাৰাসাৰে যাবই লাগিছে। ফলত ইউৰোপীয় সভ্যতাই নানা শাখা প্ৰশাখাৰে গোটেই জগত জুৰি পেলাইছে। ভাৰতবৰ্ষ, চীন, মেছপটেমীয়া ইজিপ্ত, আদি প্ৰাচীন কৃষ্টি আৰু সভ্যতাভিমানী জাতিবিলাকেও আজিৰ ইউৰোপীয় সভ্যতাৰ আগত নিষ্প্ৰভ হৈ পৰি নিজৰ অস্তিত্বও তাৰ লগত বিলাই দিব লগীয়াত পৰিছে। ইউৰোপীয় সভ্যতাৰ এই কৃষ্টিবাহী বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰ বুৰঞ্জী সচাঁকৈয়ে বৰ উপভোগ্য।

মধ্য ইউৰোপৰ কথা ভাবিলেই স্বাভাৱিকতে চাৰ্লচ দি গ্ৰেট্ বা ছাৰ্লেমেনলৈ মনত পৰে। সম্ৰাট ছাৰ্লেমেনৰ বদান্যতাৰ ফলতে চালুকীয়া খ্ৰীষ্টীয় সভ্যতাই ঠন ধৰি উঠিবলৈ সুবিধা পায়। তেওঁ ইংলণ্ডৰপৰা এলকুইন বুলি এজন নামজলা পণ্ডিত নিয়াই তেওঁৰ ৰাজধানী এক্স্‌লা ছাপেলত এখন বিদ্যালয় পতাই দিয়ে। এই বিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ ৰাজকীয় কৰ্ম্মচাৰীসকলে, ৰাজপুত্ৰসকল আৰু সম্ৰাট ছাৰ্লেমেনে নিজেও আছিল। এই স্কুলখনৰ নাম দিয়া হৈছিল পেলেছ স্কুল (কাৰেং ঘৰৰ স্কুল)। এই

পেলেছ স্কুলৰে গৰিলা লৈ গীৰ্জ্জাঘৰবিলাকত নতুন নতুন স্কুলৰ সৃষ্টি হবলৈ ধৰে। খ্ৰীষ্টীয় নৱম শতাব্দীৰ আৰম্ভনীৰেপৰা দশম শতাব্দীলৈকে এই গীৰ্জ্জা ঘৰবিলাকেই জ্ঞান বিতৰণৰ কেন্দ্ৰ হৈ আছিল। কিন্তু একাদশ শতাব্দীৰ আৰম্ভনীৰ লগে লগে ইউৰোপত এটা নতুন ঢৌৰ হেন্দোলনি লাগিল। নতুন নতুন চহৰৰ সৃষ্টি হবলৈ ধৰিলে। ব্যৱসায় আৰু বাণিজ্যৰ প্ৰসাৰ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। ইউৰোপীয় সভ্যতাই নতুন গঢ় লবলৈ সাজু হ'ল। স্পেইনৰ ইছলাম সভ্যতাই ইউৰোপত এটা নতুন যুগৰ সূচনা কৰিলে। বৰ্ব্বৰ আক্ৰমণৰ (Barbarian invasionৰ) ফলত ইউৰোপে প্ৰাচীন গ্ৰীক আৰু ৰোমান সভ্যতাৰ সকলোবোৰ সোঁৱৰণিৰেপৰা প্ৰায় এক প্ৰকাৰ বঞ্চিত হবলগীয়া হৈছিল। কিন্তু স্পেনীয় ইছলামে ইউৰোপক আকৌ নতুনকৈ সভ্যতাৰ পোহৰ দিয়াত মনোনিৱেশ কৰিলে। আনকি মনীষী এৰিষ্টোটলৰ কিতাপবোৰ আৰৱীয় ভাষাৰপৰা আকৌ নতুনকৈ ইউৰোপীয় ভাষাবোৰলৈ অনুবাদ কৰিবলগীয়া হ'ল; কিয়নো বৰ্ব্বৰ আক্ৰমণৰ ফলত য়ুৰোপত এই কিতাপবোৰৰ মূলবোৰ লোপ পাইছিল। তদুপৰি আৰবীয় সভ্যতাই ভাৰতীয় সভ্যতাৰ জোৰ বৈ নি সুদূৰ ইউৰোপত বিলাবলৈ ধৰিলে। চিকিৎসা, ৰসায়ন, গণিত, পদাৰ্থবিজ্ঞান, সুকুমাৰ কলা, সাহিত্য, দৰ্শন আদি সকলোবোৰ মানৱীয় সভ্যতাৰ আহিলা নি সেইসকলে স্পেইনত নতুন সভ্যতাৰ পোহৰ বিলাবলৈ ধৰিলে। আজি সাম্ৰাজ্যবাদত গৰ্ব্বিত ইউৰোপে এই কথা মানি লবলৈ টান পাব পাৰে, কিন্তু আৰবীয় সভ্যতাই যে ইউৰোপক নতুন পোহৰৰ সন্ধান দিলে সেই কথা বুৰঞ্জীয়ে সদায় কৈ থাকিব।

এই সময়তে ইউৰোপীয় সভ্যতাৰ বুৰঞ্জীত এটা ডাঙৰ পৰিৱৰ্ত্তন আহে ক্ৰুছেদবিলাকৰপৰা। এই ক্ৰুছেদ বা ধৰ্ম্ম-

যুদ্ধবিলাকৰপৰা অন্ধসংস্কাৰাচ্ছন্ন ইউৰোপে আৰবীয় সভ্যতাৰ ওচৰ চাপিবলৈ সুবিধা পায়। ফলত ইউৰোপৰ মনৰ পৰিধি ভালেমান বহল হৈ পৰিল। লগে লগে সমগ্ৰ ইউৰোপতেই এটা শিক্ষাৰ ঢৌ উঠিল। গীৰ্জ্জা-স্কুলবিলাকে এই নৱজাগৰণৰ লগত সমানে খোজ দিব নোৱাৰাত পৰি গল! শিক্ষাৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান দাবি বাৰিষাৰ বানৰ দৰে বাঢ়ি আহিল। ইউৰোপৰ চাৰিওপিনে নতুন নতুন বিদ্যালয় গঢ়ি উঠিবলৈ ধৰিলে। চিকিৎসা, আইন, ৰাজনীতি আদি ব্যৱসায় হিচাপে মানুহে শিকিবলৈ ধৰিলে।

এইদৰেই জন্ম হল বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰ। এই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰ প্ৰথম বুৰঞ্জী পোৱাটো টান, কিয়নো লৰিৰ (Laurie) ভাষাত কবলৈ গলে—"বিশ্ববিদ্যালয়বোৰ কোনেও তৈয়াৰ কৰা নাই, আপোনাআপুনি গঢ়ি উঠিছে" (Grew and were not founded); কিন্তু এইটো ঠিক যে, বহুত সময়ত গীৰ্জ্জা-স্কুলবিলাকেই পৰিসৰ বাঢ়ি গৈ বিশ্ববিদ্যালয়ত পৰিণত হৈছিল।

লাহে লাহে পোপসকল আৰু সম্ৰাটসকলৰো সহানুভূতিপূৰ্ণ চকু এই অনুষ্ঠানবোৰত পৰিবলৈ ধৰিলে! পোপসকলে ভাবিলে —এই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰপৰাই এদিনাখন খ্ৰীষ্ট ধৰ্ম্মৰ জয়ধ্বজা গোটেই পৃথিৱীতে উৰাব পাৰিব। সম্ৰাটসকলে ভাবিলে এই নতুন শিক্ষিত সমাজক হাত কৰি লব নোৱাৰিলে তেওঁবিলাকৰ ভৱিষ্যৎ শক্তি বৃদ্ধিত বাধা পৰিব পাৰে। গতিকে সৌভাগ্যক্ৰমে মধ্যযুগৰ এই দুই শক্তিৰ ধৰ্ম্মীয় আৰু ৰাজকীয় সহযোগিতাকে বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকে আশানুৰূপ পাবলৈ ধৰিলে। তদুপৰি নতুনকৈ গঢ়ি উঠা বাণিজ্য-বহুল নগৰবিলাকেও বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰতি সু-দৃষ্টি দিবলৈ ধৰিলে; কাৰণ বিশ্ববিদ্যালয় হলেই নানা ঠাইৰ মানুহ আহি নগৰৰ বাণিজ্য-বৃদ্ধিত সহায় কৰে। বিশেষকৈ ইটালীৰ নগৰ কেইখনে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বৃদ্ধিত যথেষ্ট সহায় কৰে;

আৰু তাৰ দ্বাৰাই ইটালী ধনে মানে ইউৰোপৰ আগ শাৰীত থাকিব পাৰিছিল।

খ্ৰীষ্টীয় দ্বাদশ শতাব্দীৰ শেষ ভাগত আৰু ত্ৰয়োদশ শতাব্দীৰ আগ ভাগত মধ্য ইউৰোপত তিনিখন বিখ্যাত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জন্ম হয়। প্ৰথম খন হয় চিকিৎসা-কেন্দ্ৰ চেলাৰ্ণত (Salerno) দ্বিতীয়খন বলনা (Bologna) চহৰত আৰু তৃতীয়খন বিশ্ববিখ্যাত পেৰিচ নগৰত। ক্ৰমে চেলাৰ্ণ চিকিৎসা, বলনা আইন আৰু পেৰিচ ধৰ্ম্মতত্ত্বৰ শিক্ষাৰ বাবে নামজ্বলা হৈ পৰে। বলনা আৰু পেৰিচৰ বিশ্ববিদ্যালয় দুখনেই ভৱিষ্যৎ ইউৰোপৰ বিশ্ববিদ্যলয়ৰ আদৰ্শ হয়। এই পেৰিচ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ আৰ্হি লৈয়েই ইংলণ্ডত অক্সফ'ৰ্ড আৰু কেম্ব্ৰিজ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জন্ম হয়। ইংলণ্ডত বোধকৰো অক্সফ'ৰ্ডেই আটাইতকৈ পুৰণি বিশ্ববিদ্যালয়। পেৰিচ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ৰবাৰ্ট পুলেন নামৰ এজন অধ্যাপকে প্ৰথমতে আহি অক্সফ'ৰ্ডত বাইবেলৰ বিষয়ে কেইটামান বক্তৃতা দিয়ে। এই বক্তৃতাই অক্সফ'ৰ্ডৰ নিচিনা বিশ্ববিখ্যাত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰথম সূচনা কৰি দিয়ে। অক্সফ'ৰ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জন্মৰ কেই বছৰমান পিচতহে কেম্ব্ৰিজ বিশ্ববিদ্যালয় গঢ়ি উঠে।

এতিয়া আমি বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সংগঠন আৰু পৰিচালনাৰ বিষয়ে দুআষাৰমান কম। মধ্যযুগৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কথা আহিলেই সেই সময়ৰ নাগৰিক জীৱনৰ কথা আপোনাআপুনিয়ে মনলৈ আহে। মধ্যযুগৰ ইউৰোপীয় নগৰবোৰত কোনো বিদেশী মানুহৰে নাগৰিক স্বত্ব নাছিল। বুৰঞ্জীবিদ ৰাছডেলে (Rashdall) কয় যে, সেই সময়ত বিশ্ববিদ্যালয়ত বিদেশী ছাত্ৰসকলৰতো কোনো নাগৰিক স্বত্ব নাছিলেই, আনকি কোনো বিদেশী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপকেও সামাজিক নাইবা ৰাজনৈতিক কোনো প্ৰকাৰৰ নাগৰিক স্বত্বকে নাপাইছিল। কিন্তু এনেকুৱা বেয়া

প্ৰথা এটায়ো বিশ্ববিদ্যালয় সংগঠনত বৰ সহায় কৰিলে। ৰাষ্ট্ৰৰপৰা কোনো নাগৰিক স্বত্ব নোপোৱা বাবে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ আৰু শিক্ষকসকল স্বাভাৱিকতে বিদ্ৰোহী হৈ উঠিল আৰু তাৰ ফলত তেওঁবিলাকৰ মাজত পাৰস্পৰিক আদান প্ৰদান বাঢ়ি নিজৰ পৰিয়ালৰ নিচিনা সম্বন্ধ হৈ পৰিল গৈ। এইদৰেই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰ ভিতৰত কিছুমান সঙ্ঘৰ সৃষ্টি হ'ল। এই সঙ্ঘবোৰক 'নেশ্যন' (Nations) বুলি জনা যায়। এই 'নেশ্যন' বিলাকেই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰ স্বাতন্ত্ৰ্য ৰক্ষা কৰি আহিছে। আজিও প্ৰত্যেক ৰাষ্ট্ৰই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰ কাৰণে বেলেগ সুবিধা দিয়ে। কিন্তু তাৰ মূলত যে মধ্যযুগৰ এই নেশ্যন বা সঙ্ঘবোৰ আছিল, এই কথা হয়তো আজি বহুতে নাজানে। এই সঙ্ঘবোৰে সেই সময়ত নিজৰ ভিতৰত একতা আৰু সঙ্ঘবদ্ধতাৰ বলত সেই সময়ৰ ৰাজশক্তিৰপৰা পাৰ্য্যমানে বিশ্ব-বিদ্যালয়বিলাকৰ কাৰণে সুবিধা আদায় কৰি লৈছিল। এইদৰে মধ্যযুগৰ বিশ্ববিদ্যালয়বিলাক একো একোখন সাহিত্যিক সাধাৰণতন্ত্ৰ (Literary Republic) হৈ পৰিছিলহি। এই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকে তেতিয়াৰ দিনৰ প্ৰথানুযায়ী ৰাজকৰ, বা সৈন্য-সামন্তৰ সহায় দিব নালাগিছিল। আন কি সাধাৰণ আইন আদালতেও বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্বাধীনতাত হস্তক্ষেপ কৰিব নোৱাৰিছিল।

এতিয়া আমি সেই সময়ৰ ছাত্ৰ আৰু ছাত্ৰ-জীৱনৰ আলোচনালৈ আহোঁ। সমসাময়িক লেখকসকলে কয় যে, মধ্যযুগত পোন্ধৰ হাজাৰৰপৰা ত্ৰিশ হাজাৰলৈকে ছাত্ৰই একো একোখন বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যয়ন কৰিছিল। কথাটো কিছু পৰিমাণে হাতী-উকৰা। নতুন শিক্ষাৰ ঢৌত পৰি সেই সময়ত যে ছাত্ৰই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাক ভৰি পৰিছিল ই সঁচা কথা; কিন্তু ইমান বেছি ছাত্ৰসংখ্যা বুৰঞ্জীৰ তথ্যই প্ৰতিপন্ন কৰিব

নোৱাৰে। তথাপি আমি নিঃসন্দেহে ধৰি লব পাৰোঁ যে, তেতিয়া ছাত্ৰসংখ্যা আশাতীত ৰূপে বৃদ্ধি পাইছিল। ইয়াৰ কাৰণ বিচাৰি উলিয়াবলৈকো সৰহ সময় নালাগে। তেতিয়া আগ্ৰহশীল শিক্ষাৰ্থীসকলে স্বাভাৱিকতে বিশ্ববিদ্যালয়বিলাক ভৰি পৰিছিলগৈ, কিয়নো সেইসময়তে ছাপাখানা নথকা বাবে কিতাপ বৰ মৰগ আছিল। হাতেলিখা কিতাপৰো দাম আছিল অতিপাত বেছি। তদুপৰি তাক পাবলৈকো কোনোবা ধুবুৰী-লৈকে বিচাৰি তহিলং কৰি ফুৰিব লাগিছিল। আকৌ তেতিয়া দহ বাৰবছৰীয়া ছাত্ৰসকলকো বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সাধাৰণ বিষয়বোৰ শিক্ষা দিয়া হৈছিল। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্বাধীনতা খিনিও কিছুমানৰ বাবে বৰ হাবিলাসৰ বস্তু আছিল; সেইদেখিও বহুতে বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকত সাধাৰণ কাম একোটাতে সোমাই তাত মানুহৰ সংখ্যা বঢ়াইছিল।

বিশ্ববিদ্যালয়বিলাকৰ আৰম্ভনীতে ছাত্ৰসকলৰ জীৱন বৰ বনৰীয়া আৰু কেলেঙ্কাৰপূৰ্ণ আছিল। তেতিয়া যুগটোও আছিল তেনে ধৰণৰে। সমাজত শৃঙ্খলা নাছিল। গতিকে ছাত্ৰসকলো তেনেকুৱা অসংযত হোৱাটো একো অস্বাভাৱিক নহয়। কিছুমান ধনী লৰাই আকৌ এই বিশ্ববিদ্যালয়বিলাককে ঠিক কৰি লৈছিল, সিহঁতৰ জঘন্য আনন্দৰ আড্ডা কৰি। সেই সময়ৰ ছাত্ৰ জীৱনৰ বুৰঞ্জী বৰ কলঙ্কসনা। নিশা নগৰত অশান্তিৰ সৃষ্টি কৰা, ৰাজবাটত বাটৰুৱাক অত্যাচাৰ কৰা আদি অমানৱোচিত কামবোৰ সাধাৰণতে এই বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰসকলেই কৰিছিল বুলি ইউৰোপীয় বুৰঞ্জীয়ে লজ্জাবনত হৈ স্বীকাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে।

বৰ্ত্তমান যুগটো হৈছে সমালোচনাৰ যুগ। কিন্তু মধ্য-যুগত বিশ্বাসৰ আধিপত্যই আছিল সকলোতকৈ বেছি।

মধ্যাযুগৰ মানুহে সকলো কথাতে বিশ্বাসৰ সহায় লৈছিল। পুৰণি বিশ্বাসৰ ওপৰত নতুন যুক্তিৰ অৱতাৰণা কৰাটো পাপৰ কথা আছিল। বাইবেল আৰু ধৰ্ম্ম শাস্ত্রবিলাকৰ প্রতিষ্ঠিত মতৰ বিৰুদ্ধে কোনেও একো কব নোৱাৰিছিল। মধ্যযুগৰ মনীষীসকলে তেওঁবিলাকৰ যুক্তিৰ সদ্ব্যৱহাৰ কৰিছিল, প্রচলিত মতবোৰক কেনেকৈ যি কোনো উপায়ে সঁচা বুলি প্রতিপন্ন কৰিব পাৰি তাৰ উপায় অনুসন্ধানত। গেলিলিউৰ নিচিনা বৈজ্ঞানিকে পৃথিৱী ঘূৰে বুলি ঘোষণা কৰিও প্রাণৰ ভয়ত পিচত কবলৈ বাধ্য হৈছিল যে পৃথিৱী নুঘূৰে। ভাৱ সম্রাট মনীষী এইচ্, জি, ওৱেল্চে এই কথালৈ লক্ষ্য কৰি কৈছে—যে গেলিলিউক পৃথিৱী নুঘূৰে বুলি কবলৈ বাধ্য কৰালে সঁচা; কিন্তু দুৰ্ভাগ্যবশতঃ তেওঁবিলাকে কবই নোৱাৰিলে যে পৃথিৱী ঘূৰিয়ে আছে। বিশ্বাসেই আছিল মধ্যযুগৰ ঘাই সম্বল। ইয়াৰপৰা অৱশ্যে লাভো আছিল। আজি আমি সমালোচনাৰ পাকচক্রত পৰি সকলোকে সন্দেহ কৰিবলৈ শিকিছোহঁক; কিন্তু কোনো কথাতে আমি বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰাত পৰিছো। তাৰদ্বাৰা আমাৰ বৰ্ত্তমান লাভতকৈ হানি হে হৈছে বেছি। আমি প্রগতিৰ সোঁতত উটিহে গৈছো, কিন্তু কব পৰা নাই আমাৰ শেষ লক্ষ্য ক'ত। আমি আজি জিৰণি লবলৈ সুবিধা কৰিব নোৱাৰোঁ।

পিচে সি যি কি নহওক ইউৰোপ এইদৰে সদায় নাথাকিল। এই আঁকোৰ্গোজালি বিশ্বাসৰ বিৰুদ্ধে স্কলাষ্টিক বুলি এটা সম্প্রদায়ে মূৰ দাঙি থিয় দিলে। তেওঁবিলাকে বিশ্বাসতকৈ যুক্তিৰ ওপৰত বেছিকৈ নিৰ্ভৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। এবেলাৰ্ড (Abelard), ৰোজাৰ বেকন (Roger Bacon) আদি মনীষীসকলে যুক্তিৰ আধিপত্য বিস্তাৰত লাগি গল। ইউৰোপৰ তৰুণ

সম্প্রদায়ৰ মনৰ কুৱঁলী উৱঁলিবলৈ ধৰিলে। অৱশেষত প'ৰিল ১৪৫৩ চন। এই চনত কনষ্টাণ্টিনোপল গ্ৰীকসকলৰ হাতৰপৰা তুৰস্কৰ হাতলৈ গল। তেতিয়া গ্ৰীক আৰু ৰোমান পণ্ডিত-সকল তাৰপৰা আহি দক্ষিণ ইউৰোপত সিচঁৰিত হৈ পৰিল আৰু তেওঁবিলাকে সমালোচনাৰ সহায়েৰে প্ৰাচীন গ্ৰীক আৰু ৰোমান মনীষীসকলৰ লেখাবিলাক তৰুণ সম্প্ৰদায়ৰ মাজত বিলাই দিলে। সকলোৱে অসীম আগ্ৰহেৰে সেইবোৰ অধ্যয়ন কৰিলে। ইউৰোপত নৱজাগৰণ (Renaissance) আৰম্ভ হ'ল। মানুহৰ মন বহল হৈ পৰিল। নতুন নতুন আবিষ্কাৰ হবলৈ ধৰিলে। ছাপাকল, আমেৰিকা, আদি বুৰঞ্জী প্ৰসিদ্ধ আবিষ্কাৰ-বিলাকে ইউৰোপৰ মনৰ গতি একেবাৰে বদলাই দিলে। এয়ে আধুনিক যুগৰ সূত্ৰপাত। এই আধুনিক যুগৰ লগত তাল মিলাই বিশ্ববিদ্যালয় দ্ৰুত গতিৰে নিজৰ মোট সলাই আহিবলৈ ধৰিলে; আৰু গৈ গৈ আজি আমি ইউৰোপৰ বিশ্ববিদ্যালয়-বিলাক ইমান উন্নত অৱস্থাত দেখিবলৈ পাইছোঁহঁক।

শ্ৰীচন্দ্ৰেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্য

* * *

বেজবৰুৱাৰ "কদমকলি"

অসমীয়াৰ জাতীয় জীৱনৰ লগত বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিগত জীৱন ওতপ্ৰোত ভাৱে জড়িত। আমাৰ এই প্ৰৱন্ধৰ উদ্দেশ্য তেওঁৰ সাহিত্যিক, সামাজিক বা ব্যক্তিগত জীৱনৰ সমালোচনা কৰাটো নহয়, মাত্ৰ অসমীয়া কাব্যসাহিত্যত তেওঁৰ দান 'কদমকলি'ৰ বিষয়ে দুই চাৰিটা কথা ফঁহিয়াই চাবলৈ প্ৰয়াস কৰা হব মাথোন।

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ লিখিত প্ৰায় আটাইবিলাক কবিতা 'কদমকলি'তেই পোৱা যায়। ইয়াতেই উন্নুকিয়াই থোৱা আৱশ্যক যে, তেওঁৰ কবিতা বিলাক কোনো বিশেষ ভাৱৰ প্ৰেৰণা লৈ লিখা নহয়, মাত্ৰ মাজে সময়ে নিজৰ মনক সন্তোষ দিবৰ কাৰণে লিখা। এই বিষয়ে তেওঁ পাতনিতে এইদৰে কৈছে "কবিতা হয় যদি হওক, নহয় যদি নহওক বুলি মাজে সময়ে লিখা পদ্যবোৰ গোটাই একে ঠাই কৰি এই কিতাপখন কৰা হল কবি হবৰ দুৰাশা কৰি নহয়। মোৰ নিজৰ ৰচনাবোৰ নিজৰে পঢ়ি ভাল লাগে; বোধকৰো নিজৰ দেখি।" গতিকে 'কদমকলি'ৰ কবিতাবিলাকৰ এটা বিশেষ কেন্দ্ৰীয় সূত্ৰ পোৱা নাযায়।

বেজবৰুৱাৰ কবিতা বিলাক সাধাৰণতে পাঁচ ভাগত ভগাব পাৰি; যেনে প্ৰেমৰ কবিতা, জাতীয় ভাৱৰ কবিতা, নীতি উপদেশ মূলক কবিতা। উপৰুৱাকৈ কলে কেইটামানৰ বাহিৰে

বেছিভাগ কবিতাই ব্যঙ্গ কবিতা যেন লাগে। তেওঁ ঘাইকৈ ব্যঙ্গ লিখক বুলিহে পৰিচিত। কিন্তু অকল ব্যঙ্গ লিখক বুলিলে তেওঁক আমি বৰ ভুল বুজা হব। এপিনে তেওঁ যেনেকৈ খুহুটীয়া কথাৰে পাঠকক হাঁহিৰ সাগৰত বুৰাই ৰাখে, আনপিনে তেনেকৈ ভগৱদতত্ত্ব, জ্ঞানৰ গভীৰ আলোচনা কৰি পাঠকক অধ্যাত্ম জ্ঞানৰ আহিলা যোগায়। ধেমেলীয়া ভাষাত লিখা হলেও বেছিভাগ কবিতাতে কেৱল . ব্যঙ্গ কৌতুকৰ বাহিৰেও আন আন ভাৱ আৰু উদ্দেশ্য পোৱা যায়। কেৱল কৌতুকৰ নিমিত্তে লিখা কবিতা হিচাপে ধৰিবলৈ গলে বৃন্দা-চন্দ্ৰাৱলী সংবাদ, 'চন্দ্ৰ', 'কুলি' ধোঁৱাখোৱা 'চন্দ্ৰ' ৰাধাৰ দন্দ, ইত্যাদি লেখত পৰে। "বৃন্দা-চন্দ্ৰাৱলী সংৱাদ" অসমীয়া আৰু ইংৰাজী ভাষাৰ খিচিৰি কৰি লিখা। 'চন্দ্ৰ' আৰু 'কুলিৰ' ওপৰত কৰা অত্যাচাৰ কৰিব মনৰ দুই এজনৰ পক্ষে অসহনীয় হোৱাটো স্বাভাৱিক।

বেজবৰুৱাৰ আদি ৰসৰ কবিতা কেইবাটিও আছে। প্ৰত্যেক মানুহৰ অন্তৰতে এক চিৰন্তন প্ৰেমৰ প্ৰৱাহ উঠি আহিছে। মানুহ মৰণশীল, কিন্তু প্ৰেম চিৰজীৱী। কালৰ সোঁতত পৰি মানুহৰ অৱস্থাৰ পৰিৱৰ্ত্তন হৈ আছে ; আজিৰ যৌৱনৰ উদ্দাম গতি, কালি বৃদ্ধৰ জড়তাই পঙ্গু কৰি দিব ; কিন্তু প্ৰেম যৌৱনত যি, বৃদ্ধাৱস্থাতো সেই একেই। বয়স আৰু প্ৰেমৰ টনা আজোৰাত প্ৰেমহে জয়ী।

'বয়সে অমৃত, প্ৰেমে তুমুল সংগ্ৰামে।
জয়ী প্ৰেম, বয়স বন্ধুৱা ॥

প্ৰেমৰ শক্তিৰ তুলনা নাই। বিশ্বৰ প্ৰতি বস্তুকেই ই বিনন্দীয়া কৰি থৈছে। এই শক্তিৰ বলতে অণু-পৰমাণু বিলাক ইটোৱে সিটোক আকৰ্ষণ কৰি আছে। ইয়াৰ বলতেই 'পৃথক

আত্মাই, ব্যৱধান দূৰ কৰি একত মিলিত হয়, ‘অব্যক্ত’ বেকত হয়, সসীমে সীমাহীনত মিলিব পাৰে।

“মৰু বুৰে শিল পমে বিন্দুৰ পৰশে ;
প্ৰেম আখ্যা মহাশক্তি জগতে প্ৰকাশে।”

যৌৱন বেলিৰ হিৰণ কিৰণ পৰি যেতিয়া জীৱন প্ৰেম-উদ্ভাসিত হৈ উঠে, তেতিয়া প্ৰিয়াৰ মুখত বিশ্বৰ সকলো সৌন্দৰ্য্য প্ৰতিফলিত হোৱা দেখি আত্মহাৰা প্ৰেমিকে কৈ উঠে, “তোমাকেহে ভাল পাওঁ মৰমৰ সখী”। প্ৰেমৰ ৰাগীত বলীয়া প্ৰেমিকে সৌন্দৰ্য্যৰ আকৰ প্ৰকৃতিৰ কোনো মনোমোহা বস্তুতেই সৌন্দৰ্য্য দেখিবলৈ নাপাই বুলি “কেতেকীৰ সুৰদী মাতত” নিৰ্জ্জন বননিত ধীৰে ধীৰে বৈ যোৱা নিজৰাৰ কুলু কুলু শব্দত তেওঁৰ অন্তৰ পুলকিত হৈ নুঠে। বিশ্বৰ সকলো সৌন্দৰ্য্য প্ৰিয়তমাই হৰণ কৰি নিয়ে। সেয়ে আমাৰ “শেৱালি” কবিয়ে গাইছে—

“তিল তিলকৈ হৰিলা বিশ্ব
তিলোত্তমা হৈ কৰিলা নিঃস্ব।” (বিশ্বহৰণ)

দৈহিক মিলনেই প্ৰকৃত মিলন নহয়। প্ৰিয়তমাক ভোগ বিলাসৰ সামগ্ৰী বুলি ভাবিলে প্ৰেমৰ প্ৰকৃত তত্ত্ব বুজা নাযায়। প্ৰকৃত প্ৰেমিকৰ আকাঙ্ক্ষা বাসনাৰ পৰিতৃপ্তিয়েই নহয়, দেহৰ ৰহস্যৰ মাজত নিজক এৰি দিয়াটোৱেই নহয়, ই অন্তৰৰ অতল ৰহস্যৰ মাজত নিমগ্ন হৈ থাকিবৰ অতৃপ্ত কামনা। “প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য্য”ত আমি ঠিক সেই কথাকে পাওঁ। দেহৰ সৌন্দৰ্য্যই অন্তৰৰ সৌন্দৰ্য্য আৱৰি ৰাখে। প্ৰেমিকাৰ সুন্দৰ সুঠাম অঙ্গ প্ৰত্যঙ্গ বিলাক প্ৰকৃত প্ৰেমিকৰ প্ৰেমময় সত্তাক বিনাশ কৰিবলৈ চোকা চোকা শৰ। “কোৱাভাতুৰীয়া ওঁঠৰ তলত কেঁটি সাপ থাকে শুই।” সেই কাৰণে যেয়ে প্ৰকৃত প্ৰেমৰ গৰিমা উপলব্ধি কৰিব পাৰিছে, তেওঁ কেতিয়াও বাহ্যিক সৌন্দৰ্য্যৰ বিনিময়ে

তাক পৰিত্যাগ কৰিব নোৱাৰে। সেই কাৰণেই তেওঁ কৈছে
—"নিদিবা নিদিবা সুন্দৰ প্ৰতিমা
মাত্ৰ সৌন্দৰ্য্যৰ খনি।"

এই সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতিমা দুদিনতে লয় পাব ; কিন্তু প্ৰকৃত প্ৰেমৰ বিনাশ নাই, দুদিনীয়া শাৰীৰিক সৌন্দৰ্য্যৰ লগে লগে ই লোপ নাপায়।—

"প্ৰণয় মদিৰা দিয়া এনে মোক
চিৰকাল ৰাগী নেৰে।"
(প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য্য)

কালিদাসৰ 'অভিজ্ঞান শকুন্তলম্' নাটকতো সেই একে কথাকেই ফুটাই তুলিছে। দুষ্যন্তই প্ৰথমতে শকুন্তলাৰ বাহ্যিক সৌন্দৰ্য্যতহে ভোল গৈছিল। দুষ্যন্তৰ মনত শকুন্তলা আছিল 'অনাঘ্ৰাতং পুষ্পম্'। কিন্তু দুষ্যন্তৰ সেই ভালপোৱা চিৰস্থায়ী নহব বুলিয়েই কবিয়ে মাজতে দুৰ্ব্বাসাৰ অৱতাৰণা কৰি দুয়োকো কিছুদিনৰ বাবে আঁতৰাই ৰাখিলে। এই বিৰহৰ পৰিণতিয়ে হৈছে মাদকতা বিহীন স্বচ্ছপ্ৰেম, তেতিয়াহে প্ৰেমিকে প্ৰিয়াৰ প্ৰকৃত অন্তৰৰ ৰহস্য বুজিব পাৰে। "হৃদয় লুকানো আছে দেহেৰ মাঝাৰে।" তেতিয়াহে এই হৃদয় ধৰা দিয়ে।

"ভ্ৰম" কবিতাত আমি প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে তেখেতৰ ধাৰণাৰ অলপ ইঙ্গিত পাওঁ। গোটেই প্ৰকৃতি বিয়পি চিৰকাল বৈ থকা এটা প্ৰেমৰ প্ৰৱাহ তেওঁ অনুভৱ কৰিছে। প্ৰকৃতি প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্য্যৰ বিকাশ।

"বনৰ সৌন্দৰ্য্যই ৰূপ ধৰি আহি
ডেও দি দুবৰি খায়।"

আকৌ,

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

"নহয় পুখুৰী, প্ৰেমিকৰ হিয়া
পানী নহয়, প্ৰেম ৰস।
নৈ নহয়, ঠিক প্ৰেমৰ প্ৰৱাহ
বিচাৰি প্ৰেম বিকাশ।"

বিশ্ব কবিয়ে কৈছে :—

"মৰণ পীড়িত সেই চিৰজীবী প্ৰেম
আচ্ছন্ন কৰেছে এই অনন্ত সংসাৰ।"

Love's Philosophy কবিতাত শ্বেলীয়েও প্ৰকৃতিত সেই একে প্ৰেমৰেই ইঙ্গিত পাইছে :—

"All things by a law divine
In one another's being mingle"

সংসাৰৰ দুখ শোক, জ্বালা যন্ত্ৰনাই বহুত কৰ্ম্মীক ই জীৱন সম্বন্ধে নিৰাশাবাদী কৰি তুলিছে। অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবি দুৰ্ব্বৰায়ো দুখ শোকত জুকলা হৈ নিৰাশাবাদী হৈ পৰিছে। কিন্তু ইবিলাকে বেজবৰুৱাক নিৰাশ কৰিব পৰা নাই। তেওঁৰ মতে প্ৰকৃত মনুষ্যত্ব বিকাশৰ নিমিত্তে ইবিলাক নিতান্ত প্ৰয়োজনীয়। সেই কাৰণে তেওঁ ইবিলাকক ভয় কৰা নাই, ইবিলাকৰ পৰা আঁতৰি থাকিবৰ চেষ্টা কৰা নাই। তেওঁ বিচাৰিছে—

"এশ এটা শোকৰ তাপত
এশ এটা নিৰাশাত হওক
মোৰ মনুষ্যত্ব বিকশিত।"

কবি ওৱাৰ্ড্‌ছৱৰ্থেও তেওঁৰ ভায়েকৰ মৃত্যুৰ পাচত কৈছিল—

"A deep distress hath humanised my soul."

বিশ্ব কবিয়েও কৈছে—

"“অন্ধকাৰে মোহে লাজে চোখে তোমায় দেখি না যে
বজ্রে তোল আগুণ কৰে আমাৰ যত কালো।”

মানৱ জীৱন অসাৰ নহয়। দুখ-শোকে ইয়াৰ অলীকতা সুবুজায় বৰং সত্যতাহে প্ৰতিপন্ন কৰে।

“ৰখানক যেয়ে যিকে কই
ই জীৱন নহয় সপোন।”

আন এজন কবিয়ে কৈছে—

“অসত্য বিশ্বৰ লীলা? কোনে কয়? সত্য এই বেদনাৰ
গৌৰৱ অক্ষয়।”

জীৱন সত্য, কাৰণ ই “মহাবিশ্বজীৱন”ৰ এটা আংশিক বিকাশ। অকল জীৱনেই নহয় গোটেই বিশ্ব-ব্ৰহ্মাণ্ডই সেই মহা সত্যৰ প্ৰকাশ। সেই কাৰণে জগতৰ প্ৰত্যেক বস্তুতেই এক ব্ৰহ্মৰ ইঙ্গিত পোৱা যায়।—

“বাটৰ দুবৰিবন গছকত পৰা
তাৰে এটি পাতে দিয়ে স্বৰ্গৰ বতৰা।”

মূলতঃ এটা সুৰেই অনাদি কালৰ পৰা গোটেই ব্ৰহ্মাণ্ড বিয়পি ধ্বনিত হৈ আছিছে। শ্ৰীকৃষ্ণই যি বাঁহীৰ সুৰত গোটেই বৃন্দাবন মতলীয়া কৰি ষোড়শ হাজাৰ গোপীকাক এডালি প্ৰেমৰ সূত্ৰত বান্ধি পেলাইছিল, সেই বিশ্ব বিমোহন বাঁহীৰ এটা প্ৰেমৰ সুৰেই গোটেই বিশ্ব ওপচাই আছিছে—

“একেটি সুৰতে বাঁহীটি বন্ধা
একেটি মাথোন মাত।
বাতিয়ে দিনে এটি হুমুনিয়া
একেটি আনন্দ তাত।” —বাঁহী

সংসাৰত আমি যি বৈচিত্ৰ্য দেখোঁ সি মাত্ৰ দেখাতহে, প্ৰকৃততে নহয়। বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত ঐক্যৰ, ভেদৰ ভিতৰত

সমন্বয়ৰ, খণ্ড খণ্ডৰ ভিতৰত অখণ্ডৰ, সান্তৰ মাজত অনন্তৰ উপলব্ধি। সীমাৰ মাজত অসীমৰ প্ৰকাশ বিশ্বতত্ত্বৰ সঁচাৰ কাঠি।

"বৈচিত্ৰ্য বিলয়, ভেদ সমন্বয়
খণ্ডত অখণ্ড বাঁহীটিয়ে কয়—" —বাঁহী

বিশ্বতত্ত্ব আৰু ভক্তিতত্ত্ব সম্বন্ধীয় কবিতাৰ ভিতৰত আমি পাওঁ "ঈশ্বৰ আৰু ভকত", "বাঁহী" আৰু "মহা প্ৰয়াণৰ যাত্ৰী"।

এতিয়া আমি জাতীয় কবি হিচাপে বেজবৰুৱাদেৱৰ ওচৰ চাপিবলৈ প্ৰয়াস কৰিম। আমাৰ জাতীয়তাবাদৰ অগ্ৰদূত স্বৰূপে বেজবৰুৱাদেৱৰ ক্ৰিয়া সমূহ অসমীয়াই কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰে। অসম দেশৰ প্ৰতি অসীম ভাল পোৱাই যাৰ জীৱনৰ মূল সূত্ৰ আছিল তেনে এগৰাকী বহুমুখী প্ৰতিভাসম্পন্ন পুৰুষৰ কবিতাৰ মাজেদি যে জাতীয়তাৰ ফল্গুধাৰা স্বাভাৱিক গতিৰে বৈ থাকিব তাত আচৰিত হবলগীয়া একো নাই। এক কথাত কবলৈ গলে তেওঁৰ লিখাবিলাকৰ পৰা জাতীয়তা বাদ দিলে একো নাইকিয়া হব। কবি বাৰ্ণচে তেওঁৰ জন্মভূমিৰ প্ৰতি প্ৰবল ভালপোৱাৰ আৱেগত কৈ উঠিছিল—My heart is in the Highlands. বেজবৰুৱাৰ কথা কবলৈ গলেও সেই একে কথাকে কব লগীয়া হয়। অসমীয়া জাতিৰ শোচনীয় পতন দেখি তেওঁৰ প্ৰাণ কান্দি উঠিছিল আৰু ধ্বংসৰ মুখত পতিত এই জাতিটোক আসন্ন বিনাশৰপৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ উঠিপৰি লাগিছিল। অসমীয়া জাতিৰ প্ৰতি তেওঁৰ ভালপোৱা প্ৰায় সকলোবোৰ লিখাতেই সুন্দৰ ভাৱে ফুটি উঠিছে। 'কদমকলি'ত তেওঁৰ জাতীয় ভাৱৰ কবিতা কেবাটিও পোৱা যায়। তাৰ ভিতৰত "জাতীয় সঙ্গীত" টোৱেই জাতীয় সাহিত্যত

তেওঁৰ সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ দান। তেওঁৰ "অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ" অসমীয়াৰ একমাত্ৰ জাতীয় সঙ্গীত বুলি পৰিগণিত হৈছে।

'বীণ বৰাগী'লৈ কোৱা কথাখিনি বেজবৰুৱাৰ প্ৰাণৰ কথা। অসমৰ এই শোচনীয় পতনত বৰাগীৰ এই শোকৰ বিননি বোৰ মাতৃভক্ত বেজবৰুৱাৰ কোমল অন্তঃকৰণে কেনেকৈ সহ্য কৰে বাৰু! এনেহেন গৌৰৱময় বুৰঞ্জীপূৰ্ণ এটা জাতিৰ অলপ দুখৰ কথা শুনিলেই তেওঁৰ কোমল অন্তৰ কান্দি উঠে—

"একণি হৃদয়—
এফেৰি সমল
কতনো সহিম খুন্দা।
ভাগি ছিগি যায়—
অলপ আঘাতে
কিয় তই মোক কন্দা!"
(বীণ বৰাগী)

সেই কাৰণেই তেওঁ বৰাগীক অনুৰোধ কৰিছে বিৰহৰ গীত নাগাবলৈ। তেওঁক লাগে অসমীয়াৰ যশকীৰিতিৰ কথা, অসমীয়াৰ বীৰত্বৰ কথা।—

"শুনাঐ বৰাগী
আনন্দ কাহিনী
অসমৰ যশৰাশি,
হিয়া মোৰ হৰ
বলৱন্ত হোক
পৰাণ উঠক উলাসি।"
(বীণ বৰাগী)

এই কথা তেওঁৰ অকল ব্যক্তিগত কথা নহয়; ই অসমীয়া জাতিৰ প্ৰাণৰ কথা। অসমীয়াৰ বৰ্ত্তমান শোক বেজাৰ কৰি

সময় কটোৱা অৱস্থা নাই; জাতিৰ উত্থানৰ নিমিত্তে কঁকালত টঙালি বান্ধি কাম কৰিব লগা হৈছে। লুপ্ত অতীত গৌৰৱ স্মৰণ কৰি দেশ প্ৰেমত উদ্বুদ্ধ হৈ কৰ্ম্মক্ষেত্ৰত আগুৱান হোৱাটো দেশ মাতৃৰ আহ্বান, তাকেই বেজবৰুৱাই নিজৰ লেখনীত ফুটাই

অসমদেশ ইংৰাজ শাসনৰ তলতীয়া হোৱাৰপৰা অসমীয়া মানুহে ইংৰাজী আচাৰ ব্যৱহাৰ চলন ফুৰণ অনুকৰণ কৰিবলৈ গৈ জাতীয় বৈশিষ্ট্য একেবাৰে নাশ কৰিবৰ প্ৰয়াস পাইছে। জাতি হিচাপে জীয়াই থাকিবলৈ হলে অসমীয়াৰ সকলো জাতীয় বৈশিষ্ট্য বজাই থাকিব লাগিব এই কথা বেজবৰুৱাই আগৰ পৰা গুৰিলৈ চিঞৰি চিঞৰি কৈ আহিছে। অসমীয়াৰ স্বকীয়া নীতিনিয়ম বিলাকত যে এই জাতিটোৰ প্ৰকৃত গৰিমা লুকাই আছে, সেইটো তেওঁ প্ৰকৃত ভাৱে উপলব্ধি কৰিছিল।

আমাৰ জন্মভূমি কবিতাত তেওঁ গাইছে—

"ক'ত আছে এনে পকা খৰিচা, ক'ত ঢেকীয়া শাক।
এঠা দৈ ক'ত এনে নেবায় ধুলে যাক,
ক'ত আছে এনে ধানৰ পথাৰ তামোল পানৰ বাৰী,
ভলুকা মকাল আদি আছে বাহঁৰ ধাৰী,
ক'ত এনে মিৰি নাচ, ক'ত এনে বিহু!
ক'ত পাবা জগা গাইৰ এনেকুৱা কেঁহু?
এনেখন দেশ কতো নোপোৱা বিচাৰি
নিশ্চয় নিশ্চয় মই কওঁ এটাহ পাৰি
হেৰা আমাৰ জন্মভূমি।"

বেজবৰুৱাই অসমীয়াক হাবে হিমজুৱে চিনি পাইছিল। তেওঁ ধুকপকৈ জানিছিল যে এটা জাতি জীয়াই থাকিব লাগিলে সি প্ৰথমতে চকু দিব লাগিব তাৰ স্বকীয়া অভিব্যঞ্জক

মাতৃভাষাৰ ওপৰত। জাতি এটা নিজৰ সুকীয়া কৃষ্টি আৰু সভ্যতাৰেহে জীয়াই থাকিব পাৰে। সেয়েহে তেওঁ বিশেষকৈ অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধনত মনোনিবেশ কৰিছিল; কিয়নো অসমীয়া কৃষ্টিৰ প্ৰধান বাহকেই হৈছে অসমীয়া ভাষা। সেই দেখিয়ে তেওঁৰ জাতীয় সঙ্গীতটিত অসমীয়া ভাষাটোৰ প্ৰতিহে বেচি গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। বেজবৰুৱা অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ চিত্ৰ অঁকাতো বৰ সিদ্ধহস্ত আছিল। জাতিৰ যিটো প্ৰাণৰ সুৰ তাক তেৱেঁই ভালদৰে ফুটাই তুলিব পাৰিছে।

বেজবৰুৱাৰ জাতীয়তাবাদী কবিতাৰ আলোচনা ইমানতে এৰি তেওঁৰ নীতি উপদেশমূলক কবিতাৰ পিনে চোৱা যাওক। 'কদমকলি'ত তেওঁৰ নীতিকথা বহুত পোৱা যায়। এইবিলাকৰ বেছি ভাগেই সংস্কৃত, ইংৰাজী আদি ভাষাৰপৰা ভাৱাৰ্থ লৈ লিখা। তদুপৰি তেওঁৰ নিজৰ লিখিত নীতি-কথাও কম নহয়। জীৱন সম্বন্ধে গীতাৰ যি মত, তেৱোঁ সেই মতকেই গ্ৰহণ কৰিছে। কৰ্ম্মই মানুহৰ জীৱনৰ উদ্দেশ্য। কাম কৰিবলৈকে মানুহে জন্ম লাভ কৰে আৰু কৰ্ম্ম সাধনৰ ওপৰতে মানুহৰ জীৱনৰ সিদ্ধি নিৰ্ভৰ কৰিছে।—

"ঈশ্বৰৰ দয়া এই মানৱী জীৱন
আজ্ঞা—তুমি দিনে ৰাতি কৰি থাকা শ্ৰম।"

বেজবৰুৱাৰ বিশ্বাস যে ভাল কাম কৰিলে ভাল ফল লাভ হয়, বেয়া কাম কৰিলে বেয়া ফলো পাব লাগে।

"কাম কৰা মনপ্ৰাণ ঢালি,
সুফল আজি বা নতু কালি।"

কিন্তু ফলৰ গৰাকী মানুহ নহয় ঈশ্বৰহে। গীতাতো কৈছে "কৰ্ম্মণ্যেৱাধিকাৰস্তে মা ফলেষু কদাচন।" কৰ্ম্মৰ ওপৰতে

ব্যক্তিত্ব নিৰ্ভৰ কৰে। মানুহৰ প্ৰকৃত পৰিচয় পোৱা যায় কৰ্ম্মৰ মাজেদি, ডাঙৰ ডাঙৰ কথাৰে নহয়।—

"কাৰ্য্যে নিজে প্ৰকাশ কৰিব
নোৱাৰিবা তুমিতো চিঞৰি।"

... ...

বেজবৰুৱাৰ কবিতাবোৰৰ বিষয়ে সাধাৰণতে কব পাৰি যে লক্ষ্মীনাথে কবিতা লিখে, কিন্তু কৃপাবৰে মাজতে ভুমুকি মাৰে। অৱশ্যে বহুতে বেজবৰুৱাৰ কবিতাত বৰবৰুৱাৰ অনধিকাৰ চৰ্চ্চাত সন্তুষ্ট নহব পাৰে আৰু বৰবৰুৱাৰ এনে উদ্দণ্ডালিত বাধা দিব নোৱাৰাৰ বাবে তেওঁক দোষাৰোপো কৰিন পাৰে। দৰাচলতে তেওঁ যিমানেই গভীৰ বিষয়ৰ বা করুণ বিষয়ৰ কথা আলোচনা নকৰক হাস্যৰসক তেওঁ আঁতৰাই থব নোৱাৰিছিল। লক্ষ্মীনাথৰ ব্যক্তিত্ব সঁচাকৈয়ে আছিল ৰসগ্ৰাহী। তেওঁ বুজিছিল যে জীৱন যুদ্ধত হাঁহিৰ দৰে সান্ত্বনা নাই, হাঁহিৰ দৰে অস্ত্ৰ নাই। সেয়ে তেওঁ নিজকেই হাঁহিৰ বিষয় কৰিছিল, আৰু আনকো হাঁহিৰেই শিকনি দিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ হাঁহিৰ কবিতাত তিক্ততা নাই, উদাসীনতা বা বিতৃষ্ণা নাই। হাঁহিক তেওঁ জীৱনৰ এটা বৰ বুলিহে গ্ৰহণ কৰিছিল। চুলি তেওঁৰ পকিব পাৰে কিন্তু "তালৈ চকু কিয় তোৰ?"

"বাহিৰত মোৰ পকে চুলি
ভিতৰত বাজে মউ সুতুলি,
লৰাৰ কিৰিলি খলকত
মোৰ ৰঙৰ নাই ওৰ।
আৰে পকা চুলি মোৰ?"

বেজবৰুৱাৰ হাস্যৰসৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পাইছিল তেওঁৰ গভীৰ প্ৰকৃতিৰ একোটি জিলিঙনি। গভীৰ ভাৱৰ কথাৰ লগত

লঘু ভাৱৰ কথাৰ দ্বাৰা উপভোগ্য অসঙ্গতিৰ সৃষ্টি কৰিছিল আমাৰ বেজবৰুৱাই ।

সেয়ে হে "পকা চুলি" কবিতাটিতো পাওঁ,

"আন্ধাৰ পোহৰ যুজে বৰ,
শেহত জয় পোহৰৰ ।"

বেজবৰুৱাৰ জীৱনটোৰ যদি কিবা "ফিলছফি" আছে তেন্তে তাক এই দুফাঁকি কবিতাই প্ৰকাশ কৰিছে । অন্তৰৰ উৎসাহ আৰু আনন্দৰ আগত যে সকলো বাধা-বিঘিনি পৰাজিত হয় তাক বেজবৰুৱাৰ জীৱনীয়েই সুন্দৰকৈ দেখুৱায় । কবি বেজবৰুৱাৰ আছিল অসীম আগ্ৰহ, বিপুল উৎসাহ । সেয়ে ভাৱৰ আগত বা ধেমালিৰ আগত ভাষা বা ছন্দই ভেঁটা দিব নোৱাৰিছিল । যেতিয়া ভাৱ আৰু আৱেগ গভীৰ হৈছিল, অন্তৰৰ গভীৰতম প্ৰদেশৰপৰা ওলাইছিল, তেতিয়া ভাষা আৰু ছন্দয়ো স্বাভাৱিক ভাৱে হাত উজান দিছিল, কিন্তু যেতিয়া আৱেগ অনুষ্টুপীয়া আৰু ধেমালিৰ মাত্ৰা সৰহীয়া হৈছিল তেতিয়া ভাষা আৰু বিশেষকৈ ছন্দ তেওঁৰ ভাৱৰ অনুগামী নহৈছিল । উদাহৰণ স্বৰূপে "ঈশ্বৰ আৰু ভকত" কবিতাটি আন আন বহুত কবিতাৰ সৈতে বিজাই চাব পাৰি ।

উপসংহাৰত ইয়াকে কব পাৰি যে বেজবৰুৱাই কবিতাৰ ৰস ভাল দৰে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল । তেওঁৰ মতে কবিতা হৈছে :—

"প্ৰকৃতিৰ কামনাৰ সৌন্দৰ্য্য ৰঞ্জিত
কবিতা কল্পনাময়ী কবিৰ বাঞ্ছিত ।"

বেজবৰুৱাৰ "ধনবৰ আৰু ৰতনী" "ৰতনীৰ বিলাপ", আদি কেইটামান কবিতা অসমীয়া গীতি সাহিত্যত লেখত লবলগীয়া দান । এই কবিতা কেইটাত অসমীয়া জাতীয় বিশিষ্টতা

বিশ্বস্ততাৰে প্ৰকাশ পালেও তাত বিশ্বজনীনতা সোমাই আছে। মুঠতে ধৰিবলৈ গলে বেজবৰুৱাৰ কবিতাবোৰেদি তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ এটা কাল প্ৰকাশ পাইছে; আৰু সেই দেখিয়ে তাৰ আলোচনাৰ বিশেষ প্ৰয়োজন আছে।

শ্ৰীভৱানন্দ দত্ত।

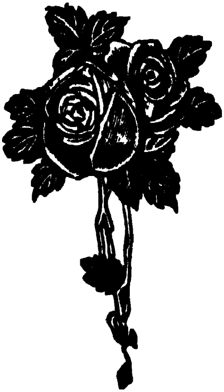

-থুচিডিডিচ-

লব্ধপ্ৰতিষ্ঠ গ্ৰীক ঐতিহাসিক থুচিডিডিচৰ জন্ম হয় খ্ৰীঃ পূঃ ৪৭১ চনত। তেওঁৰ দেউতাকৰ নাম আছিল ওল'ৰাচ। ওল'ৰাচ এথেন্স চহৰৰ এগৰাকী আঢ্যৱন্ত নাগৰিক আছিল। তেওঁ কেইবাটাও সোণৰ খনিৰো মালিক আছিল।

থুচিডিডিচৰ জীৱনী লিখাৰ আহিলা তিমান সৰহ নহয়। অৱশ্যে প্ৰাচীন ভাৰতৰ মনীষীসকলৰ জীৱনী লিখোঁ বুলি কাপ হাতলৈ আনিলেই তেনেই সামান্য আহিলাও নাপাই হতাশ হব লগীয়া হোৱাৰ নিচিনাকৈ থুচিডিডিচৰ জীৱনী আহিলাৰ অভাৱত লিখিবলৈ বন্ধ কৰিব লগীয়া নহয়। পণ্ডিতসকলৰ গৱেষণাৰ ফলত আমি যি খিনি থুচিডিডিচৰ বিষয়ে জানিব পাৰোহঁক, সি সঁচাকৈয়ে আমোদজনক আৰু শিক্ষাপ্ৰদ।

খ্ৰীঃ পূঃ ৫ম শতাব্দী গ্ৰীক বুৰঞ্জীৰ আটাইতকৈ গৌৰৱময় কাল। ৰাষ্ট্ৰ নায়ক পেৰিক্লিচৰ নেতৃত্বত সেই সময়ৰ এথেন্স সকলো বিষয়তে ইউৰোপৰ আগ শাৰীত। কি সাহিত্যত কি সুকুমাৰ কলাত, কি বাণিজ্যত পেৰীক্লিচৰ গ্ৰীচে আজিও আধুনিক সভ্যতাভিমানী ইউৰোপৰ লগত ফেৰ পাতিব পাৰে। এনেকুৱা পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ মাজতে থুচিডিডিচৰ ডাঙৰ দীঘল হোৱাৰ সৌভাগ্য ঘটিছিল। তেওঁৰ পৰিয়ালৰ টনকিয়াল আৰ্থিক অৱস্থা আৰু আভিজাত্যৰ ৰুচি অনুসাৰে থুচিডিডিচে আশানুৰূপ শিক্ষা লাভ কৰিবলৈ সুযোগ পাইছিল। কোনো

কানো পুৰণি লিখকৰ মতে থুইডিডিচে ঈশ্বৰত বিশ্বাস নকৰিছিল বুলি জনা যায়। কিন্তু তেওঁৰ লিখাবিলাকৰ মাজৰ পৰা তেওঁক ঈশ্বৰ অবিশ্বাসী বুলি কবলৈ কোনো শুংসূত্ৰ উলিয়াব নোৱাৰি।

থুচিডিডিচৰ বিশ্ববিখ্যাত গ্ৰন্থ হৈছে 'পেলোপনেচিয়ান যুঁজৰ বুৰঞ্জী'। এই বুৰঞ্জীখন লিখিয়ে তেওঁ জগৎবাসীৰ আদৰণীয় হৈ আছে।

থুচিডিডিচৰ বয়স তেতিয়া মুঠেই পোন্ধৰ বছৰ। এদিনাখন তেওঁ দেউতাকৰ লগত 'অলিম্পিক খেল' চাবলৈ গৈছিল। সেইদিনটো গ্ৰীচৰ বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ এটা চিৰস্মৰণীয় দিন। সেই দিনাই এটা ঘটনাৰ ভিতৰেদি থুচিডিডিচৰ ঐতিহাসিক জীৱনৰ সূত্ৰপাত হয়। ঘটনাটো বৰ চমকপ্ৰদ। গ্ৰীচৰ বিখ্যাত বুৰঞ্জী লিখক হেৰোডটাচে অলিম্পিক খেলপথাৰৰ এফালে তেওঁৰ অপূৰ্ব্ব বুৰঞ্জীখন চিঞৰি চিঞৰি পঢ়ি এটা বিশাল জনতাক শুনাই আছিল। সকলো মানুহে হেৰোডটাচৰ লেখনীত মুগ্ধ হৈ একাণপতীয়াকৈ শুনি আছিল। হেৰোডটাচৰ বুৰঞ্জী পঢ়া শেষ হলত বিশাল জনতাৰ প্ৰশংসাধ্বনি আৰু হাত চাপৰিৰ জাউৰিয়ে সেই জনতাৰ মাজতে বহি থকা থুচিডিডিচিকো অভিভূত কৰি পেলালে। হেৰোডটাচৰ জনপ্ৰিয়তা দেখি থুচিডিডিচ মুগ্ধ হ'ল আৰু তেঁৱো নিজে তেনেদৰে বুৰঞ্জী এখন লিখিবলৈ মনে মনে প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে।

থুচিডিডিচৰ ডেকা কাল ডোখৰ বেছি সময় শৰীৰ চৰ্চ্চা আৰু যুদ্ধ বিগ্ৰহত লিপ্ত থাকি কটাব লগীয়া হৈছিল। সেই সময়ত এথেন্সৰ প্ৰত্যেক নাগৰিকে যুদ্ধ বিদ্যা শিকিব লাগিছিল। গতিকে থুচিডিডিচেও নিজৰ মানসিক জ্ঞানৰ পৰিচয় দিয়াৰ উপৰিও শাৰীৰিক বলৰো পৰিচয় দিবলৈ যথেষ্ট সুচল পাইছিল। আৰু সময়ত গৈ তেওঁ এথেন্সৰ সেনা নায়ক সকলৰ আগত

থিয় দিবলৈ সক্ষম হৈছিল। দূৰণিবটিয়া যুঁজৰ ৰাগীত পৰি থুচিডিডিচে বোধকৰো তেওঁৰ বুৰঞ্জী লিখক হবলৈ সকৰেপৰা পুহি ৰখা সপোন ডিঠকত পৰিণত কৰিবলৈ সুযোগ নাপালেহেঁতেনেই। কিন্তু এটা ঘটনাই তেওঁক সেই সুযোগ হাততে মিলাই দিলে। ঘটনাটো এই—পেলোপনেচিয়ান যুজৰ সময়ত গ্ৰীচৰ প্ৰাচীন নগৰ 'এম্ফিপলিচ' এথেন্সৰ অধীনত আছিল। এই নগৰৰ চৌহদে এথেন্সৰ উপনিৱেশবিলাক সিচৰতি হৈ আছিল। এথেন্সৰ চিৰশত্ৰু স্পাৰ্টাৰ লোলুপ দৃষ্টি পৰিছিল আকৌ এই চহৰখনৰ ওপৰত। গতিকে স্পাৰ্টাৰ সুবিখ্যাত সেনাপতি ব্ৰেচিডাচক এই নগৰখন অধিকাৰ কৰিবলৈ স্পাৰ্টাৰ চৰকাৰে পঠিয়াই দিলে, খ্ৰীঃ পূঃ ৪২৪ চনত। এথেন্সেও কথাটো গম পাই আমাৰ থুচিডিডিচক এই নগৰ ৰক্ষাৰ ভাৰ দিলে। তেওঁৰ সহায়ক হল ইউক্লিচ আৰু এথেন্সৰ প্ৰসিদ্ধ নৌবলৰ এটা অংশ। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যবশতঃ আৰু নিজৰ অসাৱধানতাৰ বাবে ইউক্লিচে এম্ফিপলিচ ৰক্ষাৰ বাবে যথেষ্ট সৈন্যবল নাৰাখি নিজেও আঁতৰত বৈ আছিল। থুচিডিডিচো থাকিবলগীয়া হৈছিল থ্ৰেচত। তাত তেওঁৰ নিজা উপনিৱেশ এখন আছিল। ইফালে ব্ৰেচিডাচে নানা আহুকালৰ মাজেদিও আহি থুচিডিডিচ নৌ আহি পাওঁতেই এম্ফিপলিচ অধিকাৰ কৰি পেলালে আৰু নিজৰ স্বভাৱ সুলভ সৰলতা আৰু মিঠা কথাৰে তাৰ অধিবাসী বিলাকক নিজৰ ফলীয়া কৰি পেলালে। থুচিডিডিচে শেষ মুহূৰ্ত্তত কথাটোৰ গম পাই ততাতয়াকৈ লৰি আহিলে হয়, কিন্তু এম্ফিপলিচ আৰু শত্ৰুৰ হাতৰপৰা মোকোলাব নোৱাৰিলে। তথাপিও তাৰে ওচৰতে থকা 'ই অন' চহৰখন ব্ৰেচিডাচৰ কবলৰপৰা ৰক্ষা কৰি 'নাই মোমাইতকৈ কণা মোমায়ে সাৰ' বুলি মনক প্ৰবোধ দিলে।

থুচিডিডিচে নিজৰ শক্তি অনুযায়ী যিমান পাৰে চেষ্টা কৰিলে এম্ফিপলিচ ৰক্ষা কৰিবলৈ ; কিন্তু নোৱাৰিলে। সেইবাবে তেওঁ তেওঁৰ দেশবাসীৰপৰা প্ৰশংসা পাব লাগিছিল। পিচে পালে তাৰ ঠিক ওলোটাটো। দেশনেতা ক্লিয়নৰ বাকচাতুৰিত ভোল গৈ এথেন্সে থুচিডিডিচক এই অকৃতকাৰ্য্যতাৰ বাবে নিৰ্ব্বাসন দিলে। থুচিডিডিচে নিজে লিখি গৈছে—“এম্ফিপলিচৰ ঘটনাৰ ফলত মোৰ ভাগ্যত ২০ বছৰৰ নিৰ্ব্বাসন দণ্ড ভোগৰ পাল পৰিল।” কিন্তু এই ঘটনাৰ ফলতে আমি ঐতিহাসিক থুচিডিডিচৰ লগত চিনাকি হবলৈ সুযোগ পাওঁহক। থুচিডিডিচে এই নিৰ্ব্বাসনৰ লগে লগে মুকলিমূৰীয়া হৈ তেওঁৰ জগৎ বিখ্যাত ‘পেলোপনেচিয়ান যুজৰ বুৰঞ্জী’ লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

থুচিডিডিচৰ বুৰঞ্জীৰ চমু পৰিচয় দিয়া এই ক্ষুদ্ৰ পৰিধিৰ ৰচনাৰ দ্বাৰা সম্ভৱপৰ নহয়। গতিকে আমি তেওঁৰ বুৰঞ্জীখন লিখাৰ ধৰণৰ কথাহে ইয়াত আলোচনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিমহঁক। খ্ৰীষ্টপূৰ্ব্ব অত বছৰৰ আগতে এনেধৰনৰ বুৰঞ্জী এখন থকা বুলি গ্ৰীচৰ বাহিৰে আন কোনো দেশে গৌৰৱ কৰিব নোৱাৰে। আমি ভাৰতীয়সকল প্ৰাচীন বুৰঞ্জীত তেনেই পিচ পৰা। আনকি আমাৰ কালিদাসৰো এখন বিশ্বাসযোগ্য জীৱনী লিখিবলৈ একো আহিলাপাতি পাবলৈ নাই। সি যি কি নহওক, আমি আমাৰ আলোচ্য বিষয়লৈ আহোঁহক।

থুচিডিডিচৰ বুৰঞ্জীখন পঢ়িলে আধুনিক বৈজ্ঞানিক প্ৰণালীৰে লিখা এখন বুৰঞ্জী পঢ়া যেন লাগে। তেওঁৰ বুৰঞ্জীত সন্নিবিষ্ট কৰা সকলো ঘটনাকে তেওঁ যুক্তি আৰু বিশ্বস্ততাৰ তুলাচনীত জুখি লৈছিল। যি কথা সঁচা বুলি ভালদৰে প্ৰমান নাপাইছিল বা নাজানিছিল তাক তেওঁ কেতিয়াও তেওঁৰ বুৰঞ্জীত ঠাই দিয়া নাই। তেওঁৰ সকলো বৰ্ণনাই অতি নিৰপেক্ষ। তেওঁ যি

পক্ষৰে কোনো দোষ দেখিছে, তাক উন্মুকিয়াই গৈছে। তেওঁ তেওঁৰ জন্মভূমিৰ চিৰশত্রু স্পাৰ্টাৰো ভাল গুণবিলাক দেখুৱাই গৈছে। আন পক্ষে এথেন্সৰো দোষবোৰ ফঁহিয়াই লিখি থৈ গৈছে। থুচিডিডিচ নিজৰ মাতৃভূমিৰপৰা নিৰ্ব্বাসিত হৈ শত্রু সকলৰ দেশতো ফুৰিবলৈ সুবিধা পাইছিল। বিশেষকৈ স্পাৰ্টাই স্বাভাৱিকতে তেওঁক আশাতীত মৰম দেখুৱাইছিল। এইদৰে তেওঁ এথেন্সৰ শত্রুবিলাকৰ দেশতো অবাধে ফুৰি ফুৰিব পাৰিছিল; আৰু তাৰ ফলত তেওঁ সকলো কথা দেখি শুনি সঁচা মিছা বিবেচনা কৰি লিখিব পাৰিছিল। ইফালে এথেন্স আৰু এথেন্সৰ মিত্র ৰাজ্যবিলাকৰ বিষয়েও তেওঁৰ ভাল জ্ঞান আছিল। বিখ্যাত ঐতিহাসিক প্লুটাৰ্কে কৈছে—“থুচিডিডিচৰ নিৰ্ব্বাসন নহয়, ই কোনোবা দেৱীৰ তেওঁৰ প্রতি অপৰিসীম দয়াৰ বৰহে।” কথাটো নিশ্চয় মিছা নহয়।

থুচিডিডিচৰ বৰ্ণনা প্রণালীও অতুলনীয়। তেওঁৰ বৰ্ণনা প্রাঞ্জল, বৰ মোহলগা। পঢ়ি গলে নাটক উপন্যাসতকৈ ভাল যেন লাগে। তেওঁৰ বুৰঞ্জীখনৰ বৰ্ণনাত অলঙ্কাৰৰ প্রাচুৰ্য্যই অলপো অত্যাচাৰ কৰিব পৰা নাই। তেওঁ নিজে লিখি গৈছে “যি সকলে অতীতৰ নিখুঁত বৰ্ণনা আৰু ভৱিষ্যৎ ঘটনাৰ সঙ্কেত বিচাৰে, তেওঁবিলাকৰ বাবে মোৰ বুৰঞ্জী চিৰকাল ৰাখিব লগীয়া এটা সম্পত্তি, অস্থায়ী হবলৈ লিখা কেৱল অলঙ্কাৰময় বৰ্ণনা নহয়।” থুচিডিডিচৰ এনেদৰে গৌৰৱ কৰিবলৈ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ আছে। তাক সদায় সকৃতজ্ঞ অন্তঃকৰণেৰে স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব।

বুৰঞ্জীলিখক স্বৰূপে হেৰোডটাচ আৰু থুচিডিডিচক তুলনা কৰাটো পণ্ডিতসকলৰ বাবে এটা বৰ আমোদৰ কথা। যদিও এই বিশ্ববিখ্যাত মনীষী দুগৰাকী প্রায় সমসাময়িক আছিল, তথাপি দুয়োজনৰে দৃষ্টিকোণ আৰু বৰ্ণনাৰীতি সম্পূৰ্ণ বিভিন্ন

ধৰণৰ। হেৰোডটাচৰ লিখনি পঢ়িলে প্ৰতিভা সম্পন্ন এজন সাহিত্যিকে আখ্যান কিছুমান কাব্যময় ভাষাৰে বৰ্ণাই যোৱা যেন অনুভৱ হয়। তেওঁ মুকলি মনেৰে গ্ৰীকসকলৰ দেৱ-দেৱীসকলক তেওঁৰ বুৰঞ্জীত স্থান দি গৈছে আৰু সেই দেৱ-দেৱীসকলৰ প্ৰতি থকা মানুহৰ বিশ্বাসক অলপো সন্দেহ বা সমালোচনাৰ চকুৰে চোৱা নাই। গ্ৰীকসকলৰ অন্ধবিশ্বাসবিলাক লৈকো তেওঁ অশ্ৰদ্ধা দেখুৱা নাই। কিন্তু থুচিডিডিচৰ বেলিকা হলে কথাটো তেনেই বেলেগ। থুচিডিডিচে প্ৰথমতে চকু দিছিল মানৱ-সমাজলৈ। গতিকে গ্ৰীক ইতিহাসত মানৱীয় সভ্যতাৰ ধাৰাই কিৰূপে প্ৰকাশ পাইছিল, তাক নিয়াৰিকৈ বিশ্বাসযোগ্য ধৰণৰে বৰ্ণাই যোৱাই আছিল থুচিডিডিচৰ লক্ষ্য। থুচিডিডিচৰ বৰ্ণনাত অন্ধবিশ্বাস.বা গ্ৰীক দেৱ-দেৱীসকলৰ আধিপত্য দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। তাৰ বাবে তেওঁৰ সময়েই বা কত ?

থুচিডিডিচে তেওঁৰ বুৰঞ্জীত কেবাটাও মনোমোহা বক্তৃতা আমালৈ এৰি থৈ গৈছে। প্ৰত্যেকটি বক্তৃতাই মনোযোগেৰে পঢ়িব লগীয়া। কিন্তু বোধকৰোঁ আটাইতকৈ সুন্দৰ হৈছে পেৰিক্লিচৰ শ্মশান বক্তৃতাটি। আমি সেই বক্তৃতাটিৰপৰা কেই শাৰীমান অসমীয়া সাজত উলিয়াই দিয়াৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰিলোঁ

"আন আন বিষয়তো আমাৰ চহৰখন প্ৰশংসনীয়; কাৰণ আমি বিদ্যা আহৰণ কৰি তিৰুতাৰ নিচিনা দুৰ্ব্বল নহওঁহক। আমাৰ মাৰ্জ্জিত ৰুচিৰ পৰিচয় হৈছে সৰল জীৱন যাপন। বৰ কথা বা ফিতাহি মাৰি ফুৰিবলৈ আমি ধনৰ ব্যৱহাৰ নকৰোঁ; কিন্তু যাতে উচিত সময়ত আমাৰ সহায় হয়, তাৰ বাবেহে আমি ধন খৰচ কৰোঁ। আমাৰ দাৰিদ্ৰ্য স্বীকাৰ কৰিবলৈ আমি লজ্জিত নহওঁহক; কিন্তু আমি আমাৰ দাৰিদ্ৰ্য গুচাবলৈ

একো চেষ্টা নকৰিলেহে বৰ লাজ পাওঁ। যি সকল এথেন্সবাসীয়ে নাগৰিক জীৱনৰ কৰ্ত্তব্যবিলাকৰপৰা আঁতৰি থাকে, সিবিলাক আমাৰ মনত নিৰীহ নহয়, অকামিলাহে।"

প্ৰাচীন গ্ৰীচত বাগ্মিতাৰ যথেষ্ট সমাদৰ আছিল। বাগ্মিতা চৰ্চ্চা বৈজ্ঞানিক প্ৰণালীৰে অনুশীলন কৰা হৈছিল। থুচিডিডিচৰ বুৰঞ্জীত এনে ধৰণৰ ওখ খাপৰ বক্তৃতা কেবাটিও আছে। সেই বক্তৃতাবোৰ চিৰকলীয়া আদৰৰ বস্তু আৰু শিকিব লগীয়া, ভাবিব লগীয়া কথাৰে পৰিপূৰ্ণ। আমি আগেয়ে কৈ আহিছোঁ যে থুচিডিডিচৰ বহুমুখী প্ৰতিভা এই ক্ষুদ্ৰ ৰচনাৰে বৰ্ণোৱা সম্ভৱপৰ নহয়। আমাৰ অসমীয়া সুধী সমাজত থুচিডিডিচৰ সমাদৰ এতিয়াও হোৱা নাই। প্ৰাচীন গ্ৰীচৰপৰাও আমি শিকিব লগীয়া বহুত কথা আছে। ভাৰতীয় কৃষ্টি আৰু সভ্যতাৰ লগত প্ৰাচীন গ্ৰীচৰ সামঞ্জস্য তেনেই কম নহয়। আৰু উভয় সভ্যতাৰে তুলনামূলক আলোচনাৰ বাবে এনেকুৱা মনীষী সকলৰ জীৱনী আৰু গ্ৰন্থাৱলীৰ আলোচনা অতি আৱশ্যকীয়।

শ্ৰীচক্ৰেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্য

—চুটি গল্পৰ বিষয়ে অলপমান—

মানুহৰ নিজৰ পৰিশ্ৰমৰ পিচত জিৰণিৰ সময়খিনিৰ ব্যৱহাৰৰ কাৰণে নানা প্ৰকাৰ আমোদৰ আৱশ্যক। বহুতৰ কাৰণে চুটি গল্প এই সময়ৰ আমোদৰ বস্তু। ইয়াৰ জন্ম কেতিয়া হল, তাক সঠিক কৈ কব নোৱাৰিলেও, অনুমান কৰিব পাৰি যে, ই আমাৰ দেশত একেবাৰেই নতুন নহয়। এজনে আন এজনক নিজৰ জীৱনৰ দুখ, সুখ আদিৰ ঘটনাৱলী, আৰু লগতে আনবো বিষয়ে দুবাৰ কোৱাটো স্বাভাৱিক। কথাত ৰহন লগাই কোৱাটোও মানৱৰ নীতি, যাতে শুনোতাই তাত ৰস পায়: এনেকৈ এই কথাবোৰ বাস্তৱতাৰপৰা দূৰলৈ আঁতৰি গৈ গল্পৰ আকাৰ লয়। পিচত লিখা প্ৰণালী ওলোৱাৰপৰা আৰু সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ লগে লগে ইয়াক গঢ় লগাই গল্পৰ আকাৰত লিখা হয়—এই সময়তে ৰামায়ণ, মহাভাৰত আদিৰ ঘটনাবোৰো ৰহন লগাই ব্যাখ্যা কৰা হৈছিল। পুৰণি গল্পত ই অনেক সাহায্য কৰে। আমাৰ আনুমানিক জন্মদিনৰ গল্পৰ লগৰ আজি কালিৰ গল্পৰ জোন-বেলিৰ প্ৰভেদ; গতিকে বহুতে কয় যে, সকলো সাহিত্যতে গল্প নতুন। অৱশ্যে ইয়াৰ বৰ্ত্তমান অৱস্থা পাবলৈ অনেক দিন লাগিছে। ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ গল্প আৰু আজি কালিৰ গল্পৰ মাজত যাই প্ৰভেদ এইটোৱে যে আজি কালিৰ গল্পত তেনেই ঐহিক বিষয়বহে আলোচনা হয়।

অলপ্ সময় পঢ়িয়েই শেষ কৰিব পৰা চুটি গল্পই আমাক যথেষ্ট আনন্দ প্ৰদান কৰিব পাৰে। সেই কাৰণে আধুনিক যুগত মানৱে কৰ্ম্মৰ অৱসানৰ পিচত তাকৰীয়া সময় খিনিত উপন্যাস, নাটক আদিতকৈ ইয়াক বেছি আদৰ কৰা দেখা যায়।

চুটি গল্পক উপন্যাস বা নাটকৰ লগত লেটিয়াই পিচৰ ছবিধকো চুটি কৰি লিখিলেই গল্প হয় বুলি বহুতৰে ধাৰণা আছে। কিন্তু ই অমূলক। আঠশ পিঠিৰ উপন্যাস এখনক আঠ পিঠিত চুটি কৰি লিখিলেই ই চুটি গল্প হব নোৱাৰিব। চুটি গল্পৰ আদৰৰ লগে লগে বহুতে ভাবিব পাৰে যে, ই নিশ্চয় উপন্যাসৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিব। ই সত্য হব নোৱাৰে। যদিও দেখাত ছুয়োটা বস্তুৰে সম্বন্ধ আছে, আচলতে ইহঁতৰ গতি বেলেগ—ইহঁত একেটা বিন্দুৰপৰা বিপৰীত ফালে টনা ছুডাল সৰল ৰেখা, গুৰি একে হলেও উদ্দেশ্য বেলেগ। মানৱ জীৱনৰ জটিলতা আৰু বিভিন্নতা উপন্যাসে সুন্দৰ কৈ বিশদ ভাৱে চিত্ৰিত কৰিব পাৰে, কিন্তু গল্পই নোৱাৰে; কাৰণ গল্পত ঠাইৰ অভাৱ। ঘনতাই চুটি গল্পৰ বৈশিষ্ট্য।* চৰিত্ৰ অঙ্কন, ঘটনা আদি সুন্দৰকৈ অলপ ঠাইতে দেখুৱাব পৰাটোৱে চুটি গল্পৰ ধৰ্ম্ম। ই আপোনা আপুনি শেষ হৈ যায়। ই আৰম্ভৰপৰা অন্তলৈকে artistically সুন্দৰকৈ ৰচিত হব লাগে। যদিও ইয়াত নানা প্ৰকাৰ ঘটনা ঠাই বা অৱস্থাৰ সমাৱেশ হব পাৰে, তথাপি এই সকলোবোৰেই এটা মূল ভাৱৰ তলতীয়া; আচল ভাৱটোৱে গল্পৰ মূল। গল্প লিখকে প্ৰথমতে ইয়ালৈ মন কৰিব লাগে। নানা ধৰণৰ

---

* Of the short story is the fittest frame for an art of intensity in which strong effects are led to condensation of form by their very vigour. Louis Cazamiarn.

ব্যাখ্যা বিৱৰণ আদিয়ে ইয়াত ঠাই পালেও আচল ভাৱৰ সোঁতত ইহঁতে বাধা দিয়া উচিত নহয়।

আন বস্তুৰ দৰে গল্পৰ আৰম্ভণ, মধ্য, আৰু সমাপ্তি, এই কেইটা বস্তু থাকিব লাগে। কলা-বিশাৰদ সকলৰ ভাষাৰে কবলৈ গলে 'কম্প্লেক্সিটি', 'ক্লাইমেক্স' আৰু 'ডেনুমেণ্ট' এই কেইটা থাকিব লাগিব। গল্পৰ আৰম্ভণটো সাধাৰণতে জটিল বা কম্প্লেক্স। ঐক্য বা ইউনিটি চুটি গল্পৰ প্ৰধান লক্ষণ। ঐক্যৰ সম্বন্ধে কব পাৰি যে ই সদায় এটা চৰিত্ৰ বা অৱস্থা বা দুয়োৰে লগত সম্বন্ধ ৰাখি চলে। আগতে কোৱা হৈছে যে অলপ ঠাইতে চৰিত্ৰ অঙ্কন কৰি দেখুৱাব পৰাটো গল্প লিখকৰ বিশেষত্ব। সময়, ঠাই আৰু ক্ৰিয়াৰ ঐক্য এই বিষয়ত বিশেষকৈ লক্ষ্য কৰিব লগীয়া। প্ৰত্যেক পাঠকৰে মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিব পৰাকৈ চৰিত্ৰ, অৱস্থাৰ ঐক্য আদিৰ মূলভাৱৰ লগত সম্বন্ধ ৰাখি চলিব লাগিব। যদি মূলভাৱৰ লগত সম্বন্ধ নৰখাকৈয়ে এইবোৰে পঢ়োঁতাৰ মন আকৰ্ষণ কৰিব পাৰে, আৰু সন্তোষ দিব পাৰে, তথাপি গল্পৰ মাজত ই আৱৰ্জ্জনাহে হব। সেই কাৰণে যিমানেই পৰা যায় ইয়াক আঁতৰাব লাগে।

উপন্যাস বা নাটকত মূল বস্তুৰ বিভিন্নতা থাকিব পাৰে কিন্তু গল্পত ই এটা অভিশাপহে হব। ইয়াক মূল বস্তুৰ লগত সম্বন্ধ নথকাকৈ গল্পত লিখিব নোৱাৰি। গল্পৰ ঠাঁচৰ মূল ঘটনাৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি চলিব লাগিব। লগতে ভাৱৰ ফালেও মন কৰিব লাগে—গল্পৰ বিষয়ৰ লগত ইয়াৰ মিল হৈছেনে নাই। কম ঠাইতে গল্প শেষ কৰিব লাগে, গল্পকে হঠাতে পাতল ভাৱৰপৰা গহীনলৈ বা গভীৰ দুখৰপৰা হাস্যকৰলৈ সহজতে যোৱাটো টান। ঘটনা আৰু সঙ্গুলিৰ মিল হলেহে

গল্পই কৃতকাৰ্য্যতা লাভ কৰিব পাৰে। ইয়াৰ বিৰোধ হলে সফলতাৰ আশা নেথাকে।

গল্পৰ আচল ঘটনাটো বহুতে আগতে বাছি লয়; কিন্তু ইয়াৰ সীমা কত তাক সঠিককৈ কব পৰা নেযায়। বিশ্বজগতৰ সকলো বস্তুৱেই গল্পৰ উপাদানৰ যোগান ধৰিব পাৰে। মানৱৰ মনত পৰা সকলোবোৰ বস্তু যেনে, দৰ্শন, নীতি, ধৰ্ম্ম, নিজৰ জীৱনত ভোগ কৰা দুখসুখৰ কথা আদি সংসাৰত ঘটি থকা সকলো বস্তু আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজত থকা বস্তুৰ আহিলা লৈয়ে গল্পবোৰ লিখা হয়। কিন্তু বৰ্ত্তমান যুগৰ বেছি ভাগ গল্পত এটা জটিল বুজিব নোৱাৰা ভাৱ লৈ লাহে লাহে যোৱা হয়। এনেবোৰ গল্প পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিলেই পঢ়োতাই ইয়াৰ মোল কি জানিবলৈ উত্ৰাৱল হয়। এনেবোৰ গল্পক 'মিষ্টিক ষ্টোৰি' বুলিব পাৰি। সময়ৰ সামঞ্জস্য ৰাখি লিখা গল্পবোৰৰ আদৰ বৰ বেছি; অৱশ্যে এই আদৰ বেছি দিন নেথাকে। সময়ৰ লগে লগে ইয়াৰ আদৰ কমি যায়।

গল্প লিখকৰ সূক্ষ্ম দৃষ্টিৰ আৰু পৰ্য্যবেক্ষণ শক্তিৰ আৱশ্যক। ডাঙৰ ডাঙৰ লিখকসকলে সামান্য বস্তু এটা লৈয়ে গল্প লিখে —কি লৈ গল্প লিখিব তেওঁলোকৰ ভাবিবৰ আৱশ্যক নহয়; কিন্তু নতুন লিখকসকলে 'প্লট' বিচাৰি হাবাথুৰি খাব লগাত পৰে। চুটি গল্পত এনে কিছুমান শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা ভাল যাতে এটা দীঘল বাক্যৰ পৰিৱৰ্ত্তে এটা সামান্য শব্দই অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিব পাৰে। সাধাৰণতে বৰ দীঘল কথা কিছুমান চুটি কৰি বুজাবৰ হলে, বছা বছা শব্দ লৈ নায়ক নায়িকা বা তেনেধৰণৰ চৰিত্ৰৰ ভিতৰত কথোপকথন কৰিলেই হয়। ভাষা সদায় মধুৰ হোৱা বাঞ্ছনীয়, আৰু একে ধৰণৰ ভাষাকে সদায় ব্যৱহাৰ নকৰি সৰল ভাষাৰ মাজত সুবিধা বুজি দুটি এটি

জটিল শব্দ সুমাই মিলাব পাৰিলে পঢ়োঁতাই ভাল পাব। গল্পই আমাক আনন্দ দিয়া বা দুখ, সুখ, সহানুভূতি আদি শিকোৱাৰ উপৰিও নতুন জ্ঞানৰ সন্ধান দিব পাৰে। উপন্যাসৰ নায়ক নায়িকাৰ প্ৰতি সময়ত আমাৰ যেনে সহানুভূতি বা বিদ্বেষ ভাৱ হয়, তেনেকৈ গল্পয়ো আমাক আকৃষ্ট কৰিব পৰা হব লাগে। চুটি গল্প অলপ সময় বহিয়েই শেষ কৰিব পৰা চমু ঘটনাৰ বিবৰণ বুলি কোৱাটো ঠিক নহব। গল্প পঢ়ি যি অনুভূতি বা প্ৰেৰণা পাওঁ, তাৰ সাঁচ 'আৰ্ট' হিচাপে স্থায়ী হব লাগে। অকল চুটি কৰিবলৈ নগৈ গল্প লিখকসকলে মন কৰিব লাগে যাতে ইয়াৰ আৱশ্যকীয় বিবৰণ আদি কম নহৈ নিয়মীয়া হয়। আকৌ যি ঠাইত অলপ কথাৰ আৱশ্যক সেই ঠাইত বেছি কথা সুমাই আকাৰ বৃদ্ধি কৰা বা পাঠকৰ মনত বিতৃষ্ণা জন্মোৱা অনুচিত। গল্প লিখকসকলে সদায় চাব লাগে যে নায়ক নায়িকা আদি সকলৰ চৰিত্ৰ ফুটি ওলাইছেনে নাই আৰু তেখেতৰ গল্পই পাঠকক অনুপ্ৰাণিত কৰিব পাৰিবনে, বা ঘটনা সমূহ বাস্তৱতাৰপৰা আঁতৰি গৈ অস্বাভাৱিক হৈছেনেকি, বা সেই গল্পই বিশেষ একো ঘটনা দিব নোৱাৰিলেও ভাৱ উচ্চ হৈছেনে বা ই কিবা আদৰ্শ দাঙি ধৰিছেনে। এই বিলাকলৈ লক্ষ্য ৰখা নিতান্ত কৰ্ত্তব্য। এইবোৰৰ সকলোবোৰ নেথাকিলেও অন্ততঃ কিছু গল্পত থাকিবই লাগিব। গল্পৰ সমাপ্তি কি হল তাক বাখ্যা কৰি নিদি পাঠকক ভাবিবলৈ দিব লাগে। এনেবোৰ গল্পই পাঠকক অনুপ্ৰাণিত কৰিব পাৰে আৰু লিখকৰো কৃতকাৰ্য্যতা প্ৰকাশ কৰে।

আমাৰ অসমীয়া ভাষাতো আজিকালি গল্পৰ আদৰ বাঢ়ি গৈছে। অসমীয়া গল্প সমূহ ওখ খাপৰ নহয় বুলি বহুতে

কলেও আমি কব নোৱাৰোঁ যে, অসমীয়া গল্প ভাল নহয়। অসমতো ভাল গল্প লিখক আছে। অৱশ্যে সংখ্যাত কম। এই সকলৰ গল্প কেনে, কিহৰ অভাৱ, বা কি কি বেছি আছে এইবোৰ এই চুটি প্ৰবন্ধত আলোচনা নকৰোঁ। অৱশ্যে কব পাৰোঁ যে আধুনিক কেইজনমান লিখকৰ বাহিৰে, আন বহুত গল্পৰ ভাৱ একে হৈ পৰিছে। এই খিনিতে আমাৰ ভাষাত 'এড্‌ভেঞ্চাৰ' আদি আন আন ধৰণৰ গল্পবোৰৰ অভাৱ বৰকৈ অনুভৱ কৰা যায়।

শ্ৰীসুৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য

অসমীয়া সাহিত্যত অভাৰতীয় অনুবাদ

অসমীয়া ভাষাৰ হিত সাধিবলৈ বিদেশৰপৰা উপকৰণ সংগ্ৰহ কৰাৰ উপযোগিতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ আগতে অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰ্ত্তমান অৱস্থাৰ কথা অলপ জানি লব লাগিব। আমাৰ বৰ্ত্তমান সাহিত্য কিমান শকত, শক্তিশালী বা কাৰ্য্যকৰী এই বিষয়ে অলপ ধাৰণা নহলে ইয়াৰ পুষ্টি সাধনৰ (অৰ্থাৎ অস্বাভাৱিক পুষ্টি সাধনৰ) আৱশ্যকতা আছেনে নাই ধৰিবলৈ টান হব। আকৌ অনুবাদৰ কাৰ্য্যকাৰিতালৈও চকু দিব লাগিব।

সাহিত্যৰ আৱশ্যকতা ঘাইকৈ দুটা বুলিব পাৰি। প্ৰথমতে সাহিত্যই আমাৰ জাতীয় জীৱন বা সজীৱ সমাজৰ চিত্ৰবোৰ চকুৰ আগত দাঙি ধৰি পাঠক-পাঠিকাক তেওঁলোকৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থালৈ সজাগ কৰি তোলে। জীৱন-যুদ্ধত আমাৰ চাৰিও কাষে কি আছে বা আমি ক'ত আছো এই জ্ঞানটো নিতান্ত লাগতিয়াল। সাহিত্যৰ আনটো গুণ হৈছে যে, ই আমাৰ মানসিক পুষ্টিসাধনৰ নিমিত্তে ভাৱ যোগায়। মানসিক বা নৈতিক উৎকৰ্ষই পাচত দৈনন্দিন জীৱন-যাত্ৰাতো ৰহন সানে। আকৌ এই ভাৱে আমাক জগতৰ ভাৱধাৰাৰ মাজলৈ টানি নিয়ে। সমাজৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি থকা বা অনেক সমাজেই এসময়ত গঢ় লগোৱা শিক্ষা-দীক্ষা, ব্যৱহাৰ আদিৰ সমষ্টি সভ্যতাৰে সৈতে উজাবলৈ হলে ভাৱৰ আৱশ্যক। ভাৱে পাঠকৰ মনতো ভাৱ তোলে, ইঙ্গিত বা ছাজেস্তনৰ সৃষ্টি কৰে,

চকু মুকলি কৰে। চকু মুকলি নকৰিলে সমাজৰ জড়তা নাভাগে। সমাজক কামলৈ উদগাই সজীৱ কৰি তুলিবলৈ এনে ভাৱ নিতান্ত প্ৰয়োজনীয়। সাহিত্যত বিশালতাৰ আভাস আন্তৰ্জাতীয়তাইহে দিয়ে। অসমীয়া সমাজ সজাগ আৰু সজীৱ হোৱা নাই কাৰণেই এতিয়াও আন বহুততকৈ পাচত পৰি আছে।

কাব্য বা কবিতাই দিয়ে—মানৱ মনত থকা চিৰন্তন পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰিবলৈ ধাবিত হোৱা পৰম তৃষ্ণাৰ আভাস। উপন্যাস, নাটক, ৰচনা আদিয়ে ইয়াৰ উপৰিও অলপ ক্ষণস্থায়ী কাম সাধে। চলন্ত জগতৰ সৈতে এইবোৰৰ নিচেই ওচৰ সম্বন্ধ। সেই কাৰণে কাব্য-কবিতাৰপৰা উপন্যাস-ৰচনালৈকে আটাইবোৰৰেই আমাৰ আৱশ্যক। অসমীয়া সাহিত্য জীৱন্ত সন্দেহ নাই, কিন্তু নিচেই নিশকতীয়া। বিশেষকৈ যি ভাৱে সাধাৰণৰ মনত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিব পাৰে, তেনে মৌলিক ভাৱ থকা কিতাপ অসমীয়াত নাই বুলিলেও হয়। আগতে ধৰ্ম্ম-সাহিত্য আৰু আজি কালি গীতি-কবিতাৰ অলপ উন্নতি দেখা গৈছে। কিন্তু ধৰ্ম্ম-সাহিত্য আৰু কবিতা অলপ ওপৰৰ বস্তু, অৰ্থাৎ জীৱনৰ প্ৰথম আৱশ্যকতা এইবোৰৰ নহয়। ৰচনা, উপন্যাস আদিহে কৰ্ম্মময় জীৱনত বেছি লাগতিয়াল। উপন্যাস নাটক আদিত জাতীয় জীৱন ভালকৈ ফুটি ওলায়, আকৌ ভাৱৰ প্ৰচাৰ কাৰ্য্য কৰিবলৈ এইবোৰতকৈ সুবিধাজনক বাহন একো নাই। দৈনন্দিন জীৱন যাপনৰ কাৰণে যিবোৰ জ্ঞানৰ আৱশ্যক সেইবোৰ সহজতে উপন্যাস আৰু ৰচনাৰপৰা পাব পাৰি। আমাৰ সাহিত্যত যিটো বস্তুৰ অভাৱ বিশেষকৈ অনুভৱ কৰিছোঁ, সেয়ে হৈছে এই উপন্যাস আৰু ৰচনা। ৰচনাৰ ভিতৰতে দীঘলীয়া দাৰ্শনিক আদৰ্শ আৰু তথ্যপূৰ্ণ কিতাপকো ধৰা হৈছে। সকলো সাহিত্যৰ এটা অসাধাৰণ গুণ এয়ে

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

যে, ই জ্ঞান-বিস্তাৰত সহায় কৰে (উচ্চ-সাহিত্যক বা আৰ্টক জ্ঞানৰ সঁফুৰা বুলি পোনে পোনে ধৰি লব নালাগে)। সাহিত্যৰ ভিতৰত ইমান ধৰণৰ ৰচনা আছে যে, যাৰ যিটো প্ৰয়োজন তাকেই ইচ্ছা মতে বাছি লব পাৰে। বয়স আৰু মস্তিষ্কৰ শ্ৰেণীভেদেও বেলেগ কিতাপ আৱশ্যক আৰু উপকাৰী।

সাহিত্যই ৰস সৃষ্টি কৰে, মানসিক সৌন্দৰ্য্য যোগায়। এই ৰসৰ সাহায্যেৰে সাহিত্যই সাধাৰণ জ্ঞান আৰু ভাৱ যোগায়; ভাৱৰ ভিতৰেদি আকৌ আদৰ্শ প্ৰকাশ পায়। সেই কাৰণে জীৱনত সাহিত্যৰ অশেষ প্ৰভাৱ। আজি কালি বাতৰি কাকত আৰু 'মেগেজিন' সাহিত্যই মানুহৰ জীৱনধাৰা ভীষণভাৱে পৰিচালিত কৰিছে।

এতিয়া এইটো বুজিব পাৰি যে উপন্যাস আৰু ৰচনা-সাহিত্যৰে আমাৰ বেছি আৱশ্যকতা। অসমীয়া সাহিত্যত লেখত লবলগীয়া উপন্যাস নাই। নাম লবলৈ খনদিয়েক আছে যদিও সেইবোৰৰ বৰ্ত্তমান সমাজৰ সৈতে সম্বন্ধ নিচেই কম। এইবিলাক উপন্যাসত জীৱন-প্ৰৱাহ আলোকিত কৰিব পৰা জ্ঞানৰ পৰিমাণ অনুষ্টুপীয়া। এইবোৰৰ বাহিৰেও আন যিবোৰ সৰু সৰু (দুখনমান ডাঙৰো) কিতাপ উপন্যাস শ্ৰেণীৰ ভিতৰত পোৱা গৈছে, সেইবোৰৰ সৰহ ভাগেই মনস্তত্ত্ববিহীন দীঘলীয়া গল্প। তাত সংসাৰৰ দুখ-চিন্তাৰ ওপৰত ওপঙি থকা কিবা এখন অলৌকিক ৰাজ্যও নাই; ইফালে বাস্তৱৰ জীৱন্ত ছবিও তাত দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। তাত কোৱাল কল্পনাৰ ভীষণ অভাৱ। সস্তা ধৰণৰ আদিৰসৰ বৰ্ণনা 'ৰিয়েলিজিমৰ' এটা ক্ষুদ্ৰ অংশহে। এইবোৰক অপৈণত মনৰ খাদ্য হিচাপে দিবলৈকো ভয়, আকৌ পৰিণত বয়সৰ সমালোচক মনেও এইবোৰত ৰস নাপায়। পৰিণত মনক লাগে জীৱনৰ ক্ষুদ্ৰ

অক্ষুদ্ৰ সকলো সমস্যাৰে আলোচনা থকা কিতাপ। আকৌ সুখ-দুখৰ সমাধান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা আদৰ্শপূৰ্ণ ভাৱৰাশি লিপিৱদ্ধ থকা কিতাপৰো প্ৰয়োজন। অসমীয়া সাহিত্য এই বিষয়ে নিচেই দুখীয়া। আকৌ এইবোৰ কিতাপেই সাহিত্য জীৱন্ত কৰি ৰাখে, নতুন নতুন কিতাপৰ প্ৰেৰণাস্বৰূপ হয়।

এইবোৰ অঙ্গৰ পুষ্টিসাধন কৰিবলৈ হলে লিখকৰ আৰু অভিজ্ঞতা লাগে। আমাৰ যিসকল লিখকে কিতাপ লিখে সেই সকলৰ অভিজ্ঞতা অনুষ্ট পীয়া ধৰণৰ। আকৌ যি বিলাকৰ অভিজ্ঞতা আছে, যি সকলে অধ্যৱসায় আৰু মানসিক যুদ্ধৰ ফল স্বৰূপে নতুন সত্য আদি লাভ কৰিছে তেওঁ বিলাকৰ কলম তুলি লবলৈ উৎসাহেই নথাকে। আমাৰ লিখকৰ সাহ, যুদ্ধং-দেহি ভাবটোও নাইকিয়া যেন লাগে, তেওঁলোকে যিটো সহজ সেইটোহে কৰিবলৈ বিচাৰে। বুকুৰ তেজেৰে লিখা সাধনাৰ ফলেহে লিখকক স্থায়ী নাম বা অমৰত্ব দিয়ে। সমালোচনাৰ অভাৱৰ কাৰণেও আমাৰ সাহিত্যই পোন বাট লব পৰা নাই। আমাৰ লিখকসকলক তেওঁবিলাকৰ দায়িত্বলৈ সজাগ কৰি তুলিব লাগিব আৰু সেই উদ্দেশ্যে সহজতে নতুন ভাৱ আৰু প্ৰেৰণা দিবলৈ হলে অনুবাদৰ আৱশ্যক হয়। সঁচাকৈয়ে এতিয়া কাব্য উপন্যাসৰপৰা আৰম্ভ কৰি সমালোচনামূলক ৰচনালৈকে আটাইৰে অলপ অচৰপ আমাৰ ভাষালৈ অনুবাদ কৰিব লগা হৈছে।

বিদেশী কিতাপ অনুবাদ কৰি জাতীয় সাহিত্যৰ পুষ্টিসাধন কৰিব লগীয়া হোৱা কথাটোত বহুতে উচাপ খাব। কিন্তু যদি সঁচাকৈয়ে স্বদেশ, স্বদেশপ্ৰিয়তা বা দেশীয় কৃষ্টি বুলি কিবা বস্তু থাকে, তেনেহলে বিজাতীয় ভাৱৰ সোঁতত সেইবোৰ উটি যাবৰ আশঙ্কা থাকিবৰ কাৰণ একো নাই। শিক্ষাৰে ব্যক্তিৰ আৱেগ সমষ্টিৰ পৰিবৰ্ত্তন আনিব নোৱাৰি, অৱশ্যে মানসিক

শক্তিৰ সলনি হব পাৰে (বহুদিন পাচত)। দেশ-বিদেশৰ সৈতে ভাৱৰ আদান প্ৰদান লৈহে জাতীয়তা আছেনে নাই বুজিব পাৰি। অনুবাদৰপৰা যে সাহিত্য সমৃদ্ধিশালীহে হয়, আৰু সভ্যজগতৰ উচ্চ মৌলিক সাহিত্যৰ সৃষ্টি হোৱাৰ আগেয়ে বিদেশী পুথিৰ অনুবাদ বিশেষ কাৰ্য্যকৰী হৈছিল, তাৰ প্ৰমাণ বুৰঞ্জীত বিচাৰিলেই পোৱা যায়। সাহিত্য বুৰঞ্জীত নদনবদন সাহিত্যৰে সমৃদ্ধ যি একো একো সময় পোৱা যায়, তাৰ মূলত দুটা ভাৱ-ধাৰাৰ সংঘৰ্ষহে (এলিজাবেথীয় সাহিত্য, বঙ্গৰ বৈষ্ণৱী, অসমীয়া জোনাকী আমোলৰ সাহিত্য, ইত্যাদি)। নিজ সাহিত্যৰ ভেঁটি সুদৃঢ় হলেহে বিশ্ব-সাহিত্যৰ জন্ম হব পাৰে। জাপানৰ সাহিত্য-সমৃদ্ধিৰ মূলত আছিল ১৭৭১ খ্ৰীঃৰপৰা অনূদিত হোৱা আৰু হৈ থকা কিতাপবোৰ। ৰুছ ভাষাত ১৭৬৮ খ্ৰীঃ ৰ কেথেৰিণৰ দিনৰপৰা শ শ বিদেশী উপন্যাস, চেম্বাৰ্চএনচাইক্লপিডিয়া আদি অনূদিত হৈ জাতীয় সাহিত্যৰ ভেঁটি গঢ়ি তোলাত সহায় কৰিছে। কেথেৰিণে বিদেশী পুথি অনুবাদ কৰিবলৈ বছৰি বহুত ৰুব্‌ল নিৰিখ কৰি দিছিল। এতিয়া ৰুছ সাহিত্যৰ সম্পদবোৰ ফৰাছী, জাৰ্ম্মাণ, ইংৰাজী আদি ভাষালৈ অপৰ্য্যাপ্ত অনুবাদ হয়। ইংলণ্ডৰো ষোড়শ শতাব্দীত সাহিত্যত যি নৱজাগৰণ আহিছিল, তাৰ মূলতো ঘাইকৈ গ্ৰীক, লেটিন আৰু ফৰাছী কিতাপৰ অনুবাদেই আছিল বুলিলেও অত্যুক্তি নহব। অনুবাদ পুথিৰ কিমান আৱশ্যক গ্যাটেৰ ভাষাতেই সি সুন্দৰকৈ ফুটি ওলাইছে, "আমি জাৰ্ম্মাণবিলাকে সৌভাগ্যৱশতঃ বহুত ডাঙৰ ডাঙৰ বিদেশী গ্ৰন্থৰ পৰিচয় পোনতে উজু আৰু হৃদয়গ্ৰাহী আকাৰত পাইছিলোঁ।"*

---

*পুৰণি "আলোচনী"ত শ্ৰীযুত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈদেৱে অনুবাদৰ আৱশ্যকতাৰ বিষয়ে এখন দাঘলীয়া ৰচনা লিখিছিল। তাত অনুবাদৰ বুৰঞ্জীৰ বহল আলোচনা আছে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা সাহিত্যবোৰৰ অনুবাদৰপৰা জাতীয়তা লোপ পোৱা নাছিল, বৰং জাতীয়তা আৰু আন্তৰ্জাতীয়তাৰ সংমিশ্ৰণৰ ফলত দেশৰ সাহিত্য নন্দন-বদন হে হৈ উঠিছিল। উনবিংশ শতাব্দীৰ শেহ ভাগৰপৰা ইংলণ্ডত নাট্যসাহিত্যত যি এটা আলোড়ন উঠে তাৰ মূলতো হৈছে ইব্‌ছেনৰপৰা আৰম্ভ কৰি নৰৱেজীয়ান, ফ্ৰেঞ্চ, বেলজিয়ান আদি নাট্যকাৰৰ কিতাপবোৰহে। প্ৰাচীন বুৰঞ্জীৰপৰা উদাহৰণ দিবলৈ হলেও বেছি দূৰলৈ যাব নালাগে। চীনা ভাষালৈ প্ৰথম শতাব্দীৰপৰা আৰম্ভ কৰি ত্ৰয়োদশ শতাব্দীলৈ এই কাল ডোখৰত সংস্কৃত আৰু পালি ভাষাৰপৰা হুহেজাৰৰ ওপৰ পুথি অনুবাদ কৰা হৈছিল। আজি কালি অনেক স্থলত মূল পুথি লোপ পাইছে, কিন্তু চীন ভাষাত তাৰ ৰূপান্তৰ পাবলৈ আছে। সপ্তম শতাব্দীত অকল ইট্‌চিঙেই ভাৰতৰপৰা ছাপন্নখন পুথি অনুবাদ কৰি লৈ যায়। আবু ৰায়হান আলবেৰুনিয়ে বহুত সংস্কৃত পুথি ফাৰ্চী ভাষালৈ ভাঙিছিল। শ্ৰীশঙ্কৰ দেৱেও অনুবাদেৰে উচ্চ আদৰ্শৰ ছবি নিজ ভাষাত দিব পাৰিছিল কাৰণেই সেই সময়ত অসমীয়া সাহিত্যই নতুন উদ্দীপনা পাইছিল। নিচেই ওচৰতে বঙালী সাহিত্যৰ শ্ৰীবৃদ্ধিৰ কাৰণ বহুখিনি অনুবাদ বা বিদেশী ভাৱৰ প্ৰচলনহে। অনুবাদৰপৰা জাতীয় সাহিত্যৰ বৃদ্ধি ৰহিত হবৰ কোনো কাৰণ দেখা নাযায়। অৱশ্যে সকলো কথাৰে সীমা আছে। অতিপাত বিদেশীভাৱাপন্ন হোৱাৰ ফলত জাতীয় সাহিত্য বা সমাজৰ অলপ বিকৃতি ঘটিব পাৰে, তাৰ বাবে সতৰ্ক হোৱা বাঞ্ছনীয়। আৰু এটা কথা হৈছে যে গণতন্ত্ৰৰ আৰু তুল্য ভাৱৰ প্ৰচাৰ অনুবাদৰপৰা হে হব পাৰে। ঠেক জাতীয়তাতকৈ বোধকৰোঁ গণতান্ত্ৰিক ভাৱ বেছি ভাল। আকৌ আজি-কালি জগতৰ সাহিত্যৰ সোঁত প্ৰায় একেটা হৈ আহিছে। এই

সোঁতৰ পৰা আঁতৰি থাকিবলৈ চেষ্টা কৰিলে ক্ষতি আমাৰহে।

আটাইবোৰ কিতাপকে অনুবাদ কৰিব নোৱাৰি। সাধাৰণ জ্ঞানাৰ্জ্জন বা শিক্ষা প্ৰচাৰৰ নিমিত্তে যিবোৰ গল্প বা ৰচনা আছে সেইবোৰ সহজে অনুবাদ কৰিব পাৰি; কিন্তু কাব্য, উচ্চ শ্ৰেণীৰ ৰচনা আদিক কিছু পৰিমাণে প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্য আৰু ভাৱৰাশিৰ পৰা বঞ্চিত নকৰাকৈ অনুবাদ কৰিব নোৱাৰি। কি কিতাপ অনুবাদ কৰিব লাগিব আৰু কেনেকৈ অনুবাদ কৰিব লাগিব এই দুটা প্ৰশ্ন হব পাৰে। এই বিষয়ে নানান আহুকাল উপস্থিত হব পাৰে। ইয়াৰ সমাধান হব কেইজন মান জনা-বুজা উৎসাহী মানুহে এখন ব’ৰ্ড গঠন কৰি ললে। ব’ৰ্ডৰ শকত পুঁজি এটাৰো আৱশ্যক হব। আমাৰ যেনে উপন্যাস বা নৱন্যাস মানুহে পঢ়িব, সহজতে কাৰ্য্যকৰী হব, তেনে উপন্যাস বা নৱন্যাস হে অনুবাদ কৰিব লাগে। যিবোৰ কিতাপে একোটা জাতিৰ জীৱনধাৰাত গভীৰ সাঁচ বহুৱাব পাৰিছে তাৰো অনুবাদৰ আৱশ্যক।

কিছুমান উপন্যাস বা ৰচনাই কোনো বিশেষ সময় বা সমাজকে খামোচ মাৰি ধৰি থাকে। এইবোৰ অনুবাদ কৰিলে একো ফল নহয়, কৰিলেও প্ৰাণহীন হয়। এইখিনিতে প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ কিটোত প্ৰভেদ অলপ কব পাৰি। পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ নীতি ঘাইকৈ ‘ইউটিলিটেৰিয়ানিজিম্’ বা উপযোগিতা বুলিব পাৰি; তেনেকৈ প্ৰাচ্য সাহিত্যত বেছিকৈ নিষ্কাম কৰ্ম্মৰ আভাসকে পোৱা যায়। প্ৰাচ্য সাহিত্য আদৰ্শবাদী, পাশ্চাত্য সাহিত্য বাস্তৱবাদী। দুহেজাৰ বছৰৰ আগৰ গ্ৰীক মনীষীসকলে ৰচি থৈ যোৱা কিতাপবোৰতো জীৱনৰ ক্ষুদ্ৰাতিক্ষুদ্ৰ ঘটনাবোৰ পৰ্য্যবেক্ষণৰ পৰিচয় আছে; ভাৰতীয় পুথিত কিন্তু ওখ ওখ

ভাৱ বা আধ্যাত্মিকতা হে পোৱা যায়। অলৌকিকতা বা পাৰলৌকিকতাই ইয়াত সাধাৰণ পাৰ্থিৱ সুখদুখৰ কথা প্ৰায় পাহৰিয়ে পেলাইছিল। লাফ্‌কাডিও হাৰ্ণে তেখেতৰ জাপানী ছাত্ৰসকলৰ আগত পশ্চিমীয়া সাহিত্যৰ এটা লক্ষণৰ বিষয়ে কৈছিল—"গোটেই পশ্চিমত—সামাজিকতাৰ আৰু শিক্ষা অনুসৰি যদিও তাৰতম্য হব পাৰে—নাৰীৰ প্ৰতি এটা ভাৱ আছে যিটো ধৰ্ম্মৰ ভাৱ এটাৰ দৰেই শ্ৰদ্ধাপূৰ্ণ। এইটো সত্য; আৰু ইয়াক উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰা মানে পশ্চিমীয়া সাহিত্যকে উপলব্ধি নকৰাটো।……ই এটা সামজিক, কলামূলক (আৰ্টিষ্টিক্) ধৰ্ম্ম" (বুক্‌ছ এণ্ড হেবিট্‌ছ)। সাহিত্যৰ সাৰ বস্তু সকলো দেশতে, সকলো সমাজতে একেৰূপে গ্ৰহণীয় হব পাৰে। হৰ্ষ, ঈৰ্ষা, শোক, প্ৰেম, সকলো জাতিৰে (ৰেছ কো। সাধাৰণ চাল-চলনৰহে তাৰতম্য থাকিব পাৰে।* এই কাৰণে বিলাতী বাস্তৱতা একো ভয় খাবলগীয়া বস্তু নহয়। এই কাৰণেই উপন্যাসৰ অনুবাদে আমাৰ সমাজত কুফল আনিব বুলি শঙ্কা কৰিব নালাগে। কিন্তু সাধাৰণ কাৰণবোৰৰ কাৰণে যেই সেই উপন্যাস অনুবাদ কৰাটো সমীচীন নহয়। জৰ্জ্জ ইলিয়ট, মেক্সিম গৰ্কী, টলষ্টয় আৰু নানা আধুনিক লিখকৰ বচা বচা উপন্যাস আৰু গল্প; চ্ছেলিনি, গ্যাটে, ফ্ৰেঙ্কলিন আদিৰ আত্মজীৱনী; শ্বেক্সপীয়েৰ, ইব্‌ছেন আদিৰ কিছুমান নাটক, আৰু চিচেৰ,' চোফোক্লজ, প্লেটো আদি লিখকৰ পুথিৰ সৰল সহজে বুজিব পৰা আভাস যথেষ্ট কামত আহিব। ভাল ভাল বুৰঞ্জী, জীৱনী আদিৰো অনুবাদ আৱশ্যক। সৰু সৰু লৰা-ছোৱালীৰ কাৰণে 'এলিছ ইন ৱণ্ডাৰলেণ্ড', গ্ৰীমচ ফেয়াৰীট্ৰেলেছ, বৰ্টবেলেন্‌টাইন

---

*"In the fine arts is only the convertion, the form, the incidentals that Charge : the foundamentals of passion of intellect and imagination remain unaltered."—A. Huxley (Do what you will, 1929)

পাৰ্চি ৰেষ্টাৰমেন্ আদিয়ে 'গালিভাৰ্চ ট্ৰেভেলচ, আৰু লিখা অন্যান্য পুথিৰ অসমীয়া সংস্কৰণ বৰ উপাদেয় হব। এইবিলাক ডাঙৰে পঢ়িও সোৱাদ পাব।

যি ভাষাত মূল পুথি লিখা হয়, সেই ভাষাৰপৰাহে অনুবাদ কৰা ভাল। তেতিয়াহে তাৰ মূল সৌন্দৰ্য্য আৰু ভাৱ অধিক পৰিমাণে ৰাখিব পাৰি। ইয়াকে কৰিবলৈ হলে বিদেশী ভাষা আয়ত্ত কৰি লব লাগিব। উপায় নেদেখিলে ইংৰাজী ভাষাৰপৰা কাম চলাব পাৰি। কিয়নো ভাল ভাল সকলো কিতাপেই সেই ভাষালৈ অনুবাদ কৰা হৈছে। আকৌ এজন অনুবাদকে অকল এজন লিখকৰ কিতাপহে অনুবাদ কৰা ভাল, কিয়নো এজন লিখকৰ সুকীয়া লিখাৰ ভাৱ আদি আয়ত্ত কৰা কাম বৰ টান হব। এতিয়া আমাৰ সাহিত্যৰ যি অৱস্থা, তালৈ চাই মূল কিতাপৰ সৌন্দৰ্য্য আৰু ভাষাৰ লগত যুক্ত কৰি সূক্ষ্ম অনুবাদ কৰিবলৈ যোৱাৰ একো আৱশ্যক নাই। "অনুবাদ নবুলি আমাৰ বৰ্ত্তমান সাহিত্যৰ যি অৱস্থা তাৰ উপযোগী ৰূপান্তৰ বুলিলে ভাল হব। প্ৰকৃত অনুবাদ বৰ টান" (সন্দিকৈ)। সাধাৰণ স্কুল কলেজত চলা কিতাপৰ সূক্ষ্ম অনুবাদৰ আৱশ্যক। কিন্তু সাধাৰণৰ নিমিত্তে অসুন্দৰ নোহোৱা সৰল ৰূপান্তৰ হে কাৰ্য্যকৰী। বিশেষকৈ কবিতাৰ অনুবাদ কৰিব নোৱাৰি।—কবিতাক গদ্যৰ সহায়ত ৰূপান্তৰ হে কৰিব লাগে। ৰবি ঠাকুৰৰ 'গীতাঞ্জলি'ৰ ইংৰাজী অনুবাদ গদ্যতহে। আকৌ অনুবাদ কৰোঁতে কোনো কোনো অংশ বাদো দিব পাৰি। হুৰ্মূৰ্কৈ চেপি-ঠেঁচি সৰু বা চুটি কৰাতকৈ এনেকুৱা কৰিলে মূল সৌন্দৰ্য্য অধিক থাকে। কিছুমান অনুবাদত অনুবাদকৰ ব্যক্তিত্বৰ ছাপে কিতাপক নতুন সৌন্দৰ্য্য দিয়ে। মূল শব্দৰ প্ৰতিশব্দ পাবলৈ নহলে ভাৱক হে ৰূপ দিবলৈ চাব লাগে। কাব্য আদি মূল পুথিৰ

যি গাম্ভীৰ্য্য থাকে, অনুবাদকে তালৈ চকু ৰাখিব লাগে। এনে পুথিৰ সূক্ষ্ম অনুবাদে ইকুল সিকুল দুয়ো কুল হেৰুৱাব পাৰে। ৰবি ঠাকুৰৰ কবিতা, সাহিত্য বিষয়ক ৰচনা আৰু আন আন প্ৰাদেশিক ভাষাবোৰৰপৰাও ভাল ভাল কিতাপ আমাৰ সাহিত্যত সুমুৱাই লব লাগে। কোনোবাই হয়তো কব পাৰে, বঙালী বুজোঁ যেতিয়া অনুবাদৰ আৱশ্যক নাই। কিন্তু ভাল পুথি এখন বিদেশী ভাষাত আঙুলিয়াত কৈ নিজৰ ভাষাত আঙুলিয়াটো অনেক গুণে নিৰাপদ। বঙালী পঢ়াৰপৰা নিজৰ লিখাৰ ঠাঁচৰ ওপৰত অপ্ৰিয় সাঁচ পৰিবৰো আশঙ্কা। ওপৰত পছিমীয়া সাহিত্যৰ কথা বেছিকৈ লিখা হৈছে, সেই বুলি ফাৰ্চী, চীনা আদি সাহিত্যতো আমাৰ বস্তু বিচাৰি লব যে নালাগে এনে নহয়।

এনেকৈ কেইশমান অনুবাদ পুথিৰে আমাৰ ভাৱৰাশি, জ্ঞানৰাশি আৰু সাহিত্যস্পৃহা বঢ়াব পাৰিলে, আমাৰ সাহিত্যৰ নতুন সতেজ ৰূপৰ কাৰণে পথ সুগম হৈ পৰিব বুলি ডাঠি কব পাৰি। এনে কৰিলে পঢ়ুৱৈ সমাজৰো আগ্ৰহ বৃদ্ধি হব; লিখকবিলাকেও নতুন কিতাপ লিখি উলিয়াওঁতে এইটো স্বাভাৱিকতে ভাবি চাব যে কিবা কিতাপ ৰচিলে আমাৰ ভাষাত থকা কিতাপতকৈ ভাল হব লাগিব, তেহে পাঠকে তাক পঢ়িব। এনে ভাৱটো হলেই নতুনকৈ ৰচা কিতাপবোৰৰ ভাৱ-সৌন্দৰ্য্য ওপৰলৈ উঠিব। এনেকুৱা হলেহে আমি বিশ্ব-সাহিত্যৰ ফেৰৰ লিখক বা পুথি উলিয়াবলৈ সমৰ্থ হম। মৌলিক লিখক যি সকল আছে সেইবিলাকে কলম এৰি পেলাব নালাগে, কিন্তু তাৰে দুই চাৰিজনে দুই-চাৰিখন অনা-অসমীয়া পুথি অনুবাদ কৰি হাত পকোৱা বুধিটো উপকাৰী হব যেন লাগে। আমাৰ ভাষাত ভাল অনুবাদৰ ভিতৰত “নিগ্ৰো কৰ্ম্মবীৰ,’ ‘জীৱনৰ ৰূপ’ ‘মাতৃ’ ‘টলষ্টয়ৰ সাধু’ আদিৰ উল্লেখ কৰিব

পাৰি। অপ্ৰকাশিত অনুবাদ দুই চাৰিখন আৰু থাকিব লাগে। 'মিলন মন্দিৰ,' 'পম্পিয়াইৰ প্ৰলয়কাহিনী' আদিও এক ধৰণৰ অনুবাদ। কিন্তু ওপৰত কৈ অহাৰ কাৰণতে কিছু কিছু অংশ কাটি চুটি কৰাটোহে (চাব লাগিব যাতে কিম্ভূতকিমাকাৰ কিবা এটা নহয় গৈ) বোধকৰোঁ। ভাল নিয়ম। আকৌ কোনো কোনো কিতাপ লিখকে একেবাৰে সাল-সলনি কৰি লব লাগে। জাপানত এইটোৰেই কৰা হৈছিল। শ্ৰীযুত ৰঘুনাথ চৌধাৰীদেৱে এযাৰি কথা কৈছিল—"ভাল বস্তু নিজৰ সাঁচত গঢ়ি লব পাৰোঁ"; এই ফাঁকি বৰ ভাল নীতি হব। বিদেশী উপন্যাস এখন ঘৰুৱা কৰি ললে তাৰপৰা আৰু আশঙ্কাজনক একো নেথাকে। আমাৰ বহুত মৌলিক লিখকলৈ এইটো ভাল উপদেশ হব। বিদেশী কিতাপ এখনক দেশীয় যেন লগা কৰি লব পৰাটোও কম শক্তিৰ পৰিচয় নহব।

শ্ৰীপ্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী।

স
মা
প্ত

—উপৰঞ্চি—

শ্ৰদ্ধাস্পদ ৰায়বাহাদুৰ অধ্যাপক ডাঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা দেৱৰ 'সাহিত্যৰ মূলকথা' শীৰ্ষক এই বহুমূলীয়া প্ৰবন্ধটিৰ উদ্দেশ্যৰ লগত আমাৰ 'চিন্তাধাৰা'ও কিছু আগ বাঢ়িব পৰা বাবে আমি ডাঃ ভূঞাদেৱৰ অনুমতিক্ৰমে উক্ত প্ৰবন্ধটি 'চিন্তাধাৰা'ৰ লগত সন্নিবিষ্ট কৰি দিলোঁ। আশাকৰোঁ ডাঃ ভূঞাদেৱৰ এই প্ৰবন্ধটিয়ে আমাৰ তৰুণ সাহিত্যসেৱীসকলক কৰ্ত্তব্যৰ ইঙ্গিত দিয়াৰ উপৰিও উৎসাহ আৰু অনুপ্ৰেৰণা দিব পাৰিব। ডাঃ ভূঞাদেৱৰ এই প্ৰবন্ধটিৰ বাবে আমি তেখেতৰ ওচৰত চিৰ কৃতজ্ঞ।

—প্ৰগতি সমিতি।

সাহিত্যৰ মূলকথা।

অসমীয়া সাহিত্য আৰু ছাত্ৰৰ কৰ্ত্তব্যৰ বিষয়ে মই আজি দুআষাৰ মান কবলৈ ওলাইছোঁ। ‘ছাত্ৰ’ মানে এইখিনিতে ছাত্ৰীকো বুজোৱা হৈছে। আজি কিছুদিনৰ পৰা ছাত্ৰসকলৰ মাজত দেশৰ উন্নতিমূলক সজকামৰ প্ৰতি ধাউতি হোৱাৰ চিন দেখা পাই সাহিত্য সম্বন্ধে গোটাচেৰেক কৰ্ত্তব্যৰ কথা উন্নুকিয়াই দিবলৈ মোৰ উৎসাহ হৈছে। যোৱা ১৬ চেপ্তেম্বৰ তাৰিখে কটনীয়ান সকলৰ উচ্চশিক্ষাৰ কাৰণে পুঁজি-স্থাপনৰ আৱশ্যকতা আৰু উপায় আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি এটি বক্তৃতা দিছিলোঁ। সেই প্ৰস্তাৱত ছাত্ৰসকলৰ প্ৰবল উৎসাহৰ চিন দেখা পাই মোৰ ধাৰণা হৈছে যে, ছাত্ৰসমাজৰ অন্তৰত কৰ্ম্মপ্ৰেৰণাৰ অভাৱ নাই, তেওঁলোকক ভাল আদৰ্শৰ পথত দিহা-পৰামৰ্শ দি আগ বঢ়াই লৈ গলে কলেজৰ এহেজাৰ ছাত্ৰৰ প্ৰত্যেককে একোজন কৰ্ম্মী কৰিব পৰা যাব। এই এহেজাৰ ছাত্ৰৰ পৰা দেশৰ কিমান মঙ্গলজনক কামৰ অনুষ্ঠান হব পাৰে তাক ভাবিলে স্তম্ভিত হব লাগিব।

মানুহক কৰ্ত্তব্যৰ বিষয়ে উপদেশ দিবলৈ যোৱাটো ইমান শঙ্কাশূন্য নহয়, কাৰণ বিফলমনোৰথ হোৱাৰ সম্ভাৱনা সৰহ। কিন্তু. অসমীয়াৰ আজি জোৰ পুৰি হাত পালেহি। বয়সস্থ সকলে তৰুণবৃন্দক কৰ্ত্তব্যৰ সঙ্কেত দিয়াটো উচিত। আৰু মনত গুন্দিয়াই থকা কথা প্ৰকাশ নকৰিলে একপ্ৰকাৰে দেশৰ অনিষ্ট হয় বুলি কব পাৰি। সভাই-সমিতিয়ে বা ক্লাবৰ বক্তৃতাত মই ছাত্ৰসকলক পুন-পুন কৈ আহিছোঁ যে, আমি ভাল কথা বহুত জানো, কিন্তু তাক কৰ্ম্মত ৰূপান্তৰ নকৰিলে সেই জ্ঞান অলাগতিয়াল হৈ পৰে, কোনো জাতিৰ উন্নতি সাধিবলৈ হলে প্ৰতিজনে জ্ঞান আৰু কৰ্ম্মৰ মাজত সোণৰ সাকো নিৰ্ম্মাণ কৰিব লাগিব। ‘দেশৰ উন্নতি হওক’ বুলি প্ৰস্তাৱ দাঙি ধৰিলেই দেশখন ওপৰলৈ নুঠে।

ইংৰাজী ১৯৩৯ চনৰ ৩০ চেপ্তেম্বৰ তাৰিখে বহা গুৱাহাটি এ, এচ এল, ক্লাবৰ অধিবেশনত দিয়া ‘‘অসমীয়া সাহিত্য আৰু ছাত্ৰৰ কৰ্ত্তব্য’ শীৰ্ষক বক্তৃতাৰ সাৰাংশ।

সেই প্ৰস্তাৱক কাৰ্য্যকৰী ৰূপ দিবলৈ সকলোৱে কাচিপাৰি উঠিব লাগিব। এতিয়া 'ওৱৰ্ড্-হিৰয়িজ্ম্' বা বাক্য-বীৰত্বৰ যুগ গল; তাৰ পৰিবৰ্ত্তে 'ওৱৰ্ক্-হিৰ্ৰয়িজ্ম্' বা কৰ্ম্ম বীৰত্বৰ দিন আহিল।

নকলেও হব যে কলেজৰ অধ্যাপকসকলৰ ভিতৰত মৌলিক গৱেষণা কৰিবলৈ বহুতৰ অনুৰাগ আৰু শক্তি আছে। কিন্তু কলেজৰ যাৱতীয় কাম কৰি বহুতে সাহিত্য-চৰ্চ্চা কৰিবলৈ সময় নাপায়। ইউৰোপৰ অধ্যাপক সকলৰ যাৱতীয় কাম অতি কম। খেনো প্ৰফেচাৰে সপ্তাহত তিনি-চাৰি ঘণ্টাৰ বেছি বক্তৃতা নিদিয়ে। বাকী সময়ত তেওঁলোক মৌলিক গৱেষণাত লিপ্ত থাকে, তাৰ ফলত দেশবাসীৰ জ্ঞানৰ কলেৱৰ বৃদ্ধি পায়। ইটালীৰ এজন প্ৰফেচাৰে মোক কৈছিল যে বছেৰেকত তেওঁ দুকুৰি বাৰটাৰ বেচি বক্তৃতা দিয়াটো নিষেধ। মৌলিক গৱেষণা কৰিব পৰা অধ্যাপকসকলক কামৰ পৰা কিছুপৰিমাণে ৰেহাই দিলে দেশৰ সাহিত্য আৰু কৃষ্টিৰ বহু পৰিমাণে মঙ্গল সাধিত হব।

আমাৰ ছাত্ৰসকল মৌলিক গৱেষণাৰ কাৰণে পৈণত নহলেও আন অশেষ প্ৰকাৰে তেওঁলোকে সাহিত্যসেৱা কৰিব পাৰে। পৰীক্ষাৰ কাৰণে তেওঁলোকে যিবোৰ কিতাপ পঢ়ে তাত অনেক ভাল ভাল কথা থাকে। তাৰ উপৰিও তেওঁলোকে এটা ডাঙৰ পুথি-ভৰালৰ সুবিধা পায়। কেতিয়াবা কৰবাত কোনো ভাল কথা পালে দেশবাসীৰ মাজত কেনেকৈ সেই ভাল কথাটো বিলাই দিব পাৰি এই ভাৱৰ দ্বাৰা তেওঁলোক অনুপ্ৰাণিত হব লাগিব। বিদেশী কিতাপ আদিত পোৱা ভাল কথা ভাল ভাল অসমীয়া সাহিত্যৰ অঙ্গীভূত কৰিব পাৰিলেহে আমাৰ সাহিত্যৰ পৰিপুষ্টি সাধন হব। ইউৰোপত দেখি আহিলো প্ৰত্যেক নগৰতে দেশ বিদেশৰ ভাল ভাল বস্তু আনি মিউজিয়ম আদিত, নাই পাৰ্ক আৰু চাৰি আলিৰ মূৰত গত লগাই থোৱা হৈছে। ৰোম আৰু প্যাৰী নগৰীত ইজীপ্তৰ বহুত পুৰণিকলীয়া স্তম্ভ ঠায়ে ঠায়ে সজাই থোৱা হৈছে। লণ্ডনৰ বৃটিছ মিউজিয়মত পৃথিবীৰ নোহোৱা বস্তু নাই। লণ্ডনৰ ইণ্ডীয়ান মিউজিয়মত আৰু ব্ৰাইটনৰ মিউজিয়মত নগাঁৱৰ পুৰণিগুদামত বোৱা ৰিহা-মেখেলা, অসমীয়া কেৰু-মণি, এনে কি ধেনু-কাঁড় থালৈ-জকাই পৰ্য্যন্ত সংৰক্ষিত হৈছে। মই তাহানি অসমৰ গৱৰ্ণৰ চাৰ্ জন্ হেন্ৰী কাৰ চাহাবক গুৱাহাটীৰ সমীপৱৰ্ত্তী থাৰঘুলিত পোৱা গোটাচেৰেক বৰ

সক শিলৰ হিলৈগুলি উপহাৰ দিছিলোঁ। এদিন বৃটিচ মিউজিয়মত এটি খোটালিত মোৰ নামে সৈতে সেই গুলিবোৰ দেখি আচৰিত হলোঁ। অসমীয়াই বৰ্ত্তমানে দেশ-বিদেশৰ পৰা বস্তু আহৰণ কৰিব নোৱাৰিছে, কাৰণ তেওঁলোকৰ ৰাজনৈতিক আৰু ব্যৱসায় প্ৰভাৱৰ অভাৱ। কিন্তু হাততে পোৱা ভাল কথা আৰু আদৰ্শ বিদেশী গ্ৰন্থৰপৰা আনি তেওঁলোকে নিজৰ জাতিৰ মাজত নতুন উদ্দীপনা আৰু শিক্ষাৰ সোঁত বোৱাব পাৰে।

নিজ নিজ কৰ্ত্তব্য আৰু পঢ়াশুনা অৱহেলা কৰি ছাত্ৰসকলে সাহিত্য চৰ্চ্চাত লাগিব লাগে বুলি মই নকওঁ। তেওঁলোকে পাঠ্য কিতাপ বা আনুসঙ্গিক গ্ৰন্থাদিৰ ভিতৰতে দেশবাসীক শিকাব লগীয়া বহুত ভাল ভাল কথা পাব। সেইবোৰ কথা অসমীয়াত লিখিবলৈ হলে বিষয়টো সম্পূৰ্ণকৈ খৰচি মাৰি আয়ত্ত কৰিব লাগিব আৰু নিজে লিখা খিনিক শৃঙ্খলাঙ্কৰকৈ সজাব লাগিব। শৃঙ্খলাবদ্ধ ৰচনাৰ অভ্যাস তেওঁলোকৰ পৰীক্ষা সম্পৰ্কীয় সকলো বিষয়তে সহকাৰী হব। সেইদেখি দেখা যায় সাহিত্য চৰ্চ্চা কৰা ছাত্ৰই কথা জুকিয়াই ৰচনা লিখা অভ্যাসৰ বলত কম পৰিশ্ৰমতে পৰীক্ষাত কৃতকাৰ্য্য হব পাৰে।

মই এইখিনিতে একাষাৰ নিজৰ কথা কওঁ, উপস্থিত সমজুৱাসকলে মোক যেন ক্ষমা কৰে। সৰুৰেপৰা মই যি পঢ়িছোঁ বা দেখিছোঁ প্ৰায় কথাতে অসমীয়া সাহিত্য, সভ্যতা আৰু অসমীয়াৰ উন্নতিৰ পোনে মোৰ আপোনা-আপুনি মনত পৰি যায়। ভাল কবিতা, নাটক বা গল্প আদি পঢ়িলে মোৰ মনত খুন্দিয়াবলৈ ধৰে, "এই কবিতাটি বা আখ্যানটি অসমীয়ালৈ ভাঙিলে বা অসমীয়া সাজত সজালে কেনে ভাল হয়!" কোনো বিষয়ৰ আলোচনা বা বুৰঞ্জী থকা কোনো ভাল বিদেশী গ্ৰন্থ পঢ়িলে মোৰ মনত খেলায়,—"আমাৰ দেশৰো সেই একে বিষয়ৰ এখন গ্ৰন্থ থাকিলে কেনে ভাল হলহেঁতেন!" কৰবাত উদ্দীপনা মূলক ঘটনা এটি পালে অসমৰ বুৰঞ্জীত তাৰ সদৃশ ঘটনা আছে নে নাই তাৰ কথা ভাবিবলৈ ধৰোঁ। ইংৰাজ কবি ম্যাথিউ আৰ্নল্ড্ৰ "ছোৰাব্ এণ্ড্ ৰোষ্টম্" কবিতাটি পঢ়াওঁতে মই ছাত্ৰসকলক কৈছিলোঁ,—"এই ৰোষ্টমে অকল ছোৰাবকে বধ কৰা নাছিল, ৰোষ্টমে কামৰূপৰ ৰজা সকলকো হত্যা কৰিছিল।" গীবনে লিখা ৰোম সাম্রাজ্যৰ জীৱন-সন্ধ্যাৰ বুৰঞ্জীত পঢ়িছিলোঁ যে পণ্টাচ ৰাজ্যৰ ষষ্ঠ মিথৰিডাটিচ্ নামে ৰজাৰ আজ্ঞাৰে

এদিনৰ ভিতৰতে চাৰি কুৰি হেজাৰ ৰোমান আৰু ইটালীয়ান মানুহ বধ কৰা হয়। মোৰ মনত পৰিল হাজোৰ সমীপবৰ্ত্তী আলাবৈৰ যুদ্ধত একেদিনাখনৰ ভিতৰতে ৰজা ৰামসিংহৰ ৰাজপুতৰ হাতত দহ হেজাৰ অসমীয়া সৈন্যই প্ৰাণ হেৰুৱাৰ কথা। এই মহৎ ত্যাগৰ পৰিণাম স্বৰূপ দিনচেৰেকৰ পাচত অসমীয়া সেনাপতি লাচিত ফুকনে শৰাইঘাটৰ পানী-যুদ্ধত ৰাম সিংহক মূৰ তুলিব নোৱাৰাকৈ হৰুৱালে। ছাত্ৰসকলৰ আগত এই তুলনা দাঙি ধৰোঁতে তেওঁলোকৰ চকুত আৰু মুখত এটি দেশগৌৰৱৰ দীপ্তি বিৰিঙি দেখা দিছিল। ইউৰোপত থাকোঁতে ইউৰোপীয় জাতিবৃন্দৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক অৱস্থা দেখি প্ৰতিপদে অসমীয়াৰ অৱস্থালৈ মনত পৰিছিল। এই ৰিজনি মই সাহিত্যৰ বেশেৰে সজাব পৰা নাই, কিন্তু মোৰ ছাত্ৰবৃন্দ আৰু বন্ধু-বান্ধৱে ইয়াৰ সম্ভেদ পাইছে, সভাই সমিতিয়ে বক্তৃতা দিতো কিছু কথা কৈছোঁ। মই ছাত্ৰসকলক অনুৰোধ কৰোঁ দেশপ্ৰেমৰ চকুৰে তেওঁলোকে বিদেশীৰ সাহিত্য আৰু সভ্যতা নিৰীক্ষণ কৰে। ভাৰতীয় বিশ্ববিদ্যালয় আদিত পাছিমীয়া সাহিত্য, বুৰঞ্জী, দৰ্শন আদি অধ্যয়নৰ ব্যৱস্থাৰ মূলতো হৈছে এই উদ্দেশ্য, যাতে বিদেশৰ ভাল আদৰ্শ আৰু চিন্তাধাৰাৰ দ্বাৰা ভাৰতৰ অৱস্থা আৰু কৃষ্টি উন্নত আৰু সঞ্জীৱিত হয়।

বৰ্ত্তমান সময়ত কলেজৰ ছাত্ৰসকলে সাহিত্য-চৰ্চ্চাত লগা দেখা যায়, তাৰ প্ৰমাণ অসমীয়া আলোচনীৰ পাতত দেখা গৈছে। কিন্তু তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ গুৰিতে সাহিত্যৰ প্ৰকৃত উদ্দেশ্য আৰু লক্ষণ আদিৰ বিষয়ে জনাটো নিতান্ত বাঞ্ছনীয়, যাতে তেওঁলোকৰ উদ্যম আৰু চেষ্টাৰ ফলত এটি অনুপ্ৰেৰণাপূৰ্ণ, মৌলিক, উন্নতিশীল আৰু সমৃদ্ধিশালী অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি হব পাৰে। অসমীয়াৰ বিশ্বসাহিত্য আৰু বিশ্বসাহিত্যিক নাই বুলি বহুতৰ আক্ষেপ। বঙালী কবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে বিশ্বসাহিত্যিকৰ শাৰী পূৰাইছে। অসমীয়াই বিশ্বসাহিত্য ৰচিবলৈ হলে দেশ এৰি বিদেশলৈ যাব নালাগে। অসমীয়াৰ সুখ-দুখ, আশা-নিৰাশা আৰু হঁহা কন্দাৰ ছবি ফুটাই তুলিব পাৰিলেই সি বিশ্বসাহিত্যত ঠাই পাব। তাৰ কাৰণে নায়ক-নায়িকা, ৰজা-ৰাণী, সেনাপতি-সেনানায়িকা, দেশনেতা-দেশনেত্ৰী হবৰ সকাম নাই। আমাৰ খাৰখোৱা হোজা অসমীয়া মাটিৰাম মেধী আৰু মালতী আউদেউৰ সুখ-দুখপূৰ্ণ প্ৰণয়-কাহিনীটো বিশ্বসাহিত্যৰ বিপুল

সম্বল আছে। ৰোমিও জুলিয়েট ইটালীৰ অন্তৰ্গত ভেৰ'না নগৰীৰ এজোৰা ডেকা-গাভৰু। তেওঁলোকৰ সুখ-দুখৰ কাহিনী গোটেই জগতৰ সম্পত্তি, কাৰণ জগতৰ আন আন ডেকা-গাভৰুৰো তেনে অৱস্থাত একেধৰণৰ মনোভাৱ, হা-হুমুনীয়া আৰু অদমনীয় বাসনা। অসমীয়া মাটীৰাম আৰু মালতীৰ প্ৰেম-কাহিনীও তেনেদৰে পৃথিবীৰ সম্পত্তি।

য'ত সুখ-দুখ হাঁহোন-কান্দোন আদি সৰ্ব্বজনীন ভাৱৰ সমাবেশ সেয়ে বিশ্বসাহিত্য। অসমীয়া নৰ-নাৰীৰ অন্তৰতো সেইবোৰ সৰ্ব্বজনীন ভাৱৰ ঘাত-প্ৰতিঘাত পূৰ্ণপয়োভৰে চলিব লাগিছে। দুখীয়াৰ দুখ বৰ্ণনা সাহিত্যৰ এটা প্ৰধান অঙ্গ। কিন্তু উকাকৈ হাড়-ছাল মাত্ৰ দি বৰ্ণনা কৰিলে নহব; দুখ দাৰিদ্ৰ্যৰ সৰুসুৰা দৈনন্দিন অভিব্যক্তি আৰু দুখীয়াৰ মনস্তত্ব আদি ভালকৈ বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাব লাগিব, আৰু তাৰ কাৰণে ন-ন ঘটনা সৃষ্টি কৰিব লাগিব। প্ৰতাপী আৰু ক্ষমতাৱন্তৰ তাড়নাত দুৰ্ব্বল মানুহ পেপুৱা লগাৰ কথা পৃথিবীৰ সকলো ঠাইতে দেখা যায়, অসমতো বাদ পৰা নাই। উৎপীড়িতৰ মনোভাৱ নিখুতকৈ দেখুৱাব পাৰিলে সিয়ো বিশ্বসাহিত্যৰ অঙ্গীভূত হব। আশাভঙ্গ কিমান দুখজনক তাক জীৱনত সকলোৱে অনুভৱ কৰিছে; তাকো পদে-পদে ফঁহিয়াই দেখুৱাব পাৰিলে বিশ্বসাহিত্যৰ সৃষ্টি হব। সাহিত্যত ধৰ্ম্ম আৰু নীতিৰ মৰ্য্যাদা ৰক্ষা কৰিব লাগিব। কোনোবাই অধাৰ্ম্মিক আৰু অনীতিমূলক কাম কৰিলে তাৰ শাস্তি আৰু বিষময় পৰিণামৰ কথা সাহিত্যত দেখুৱাব লাগিব, নহলে পাঠক পাঠিকাৰ মনত ধাৰণা হব যে অন্যায় অধৰ্ম্মৰ শাস্তি নাই। এনে ধাৰণাৰ প্ৰচাৰ হলে সমাজত বিশৃঙ্খলতাৰ সৃষ্টি হব। সেইদৰে পুৰুষত্বৰ প্ৰশংসা, কাপুৰুষালিৰ গৰিহণা, দেশপ্ৰেমৰ পূজা, বিশ্বাসঘাতকতাৰ নিন্দা, এইবোৰ ভাৱ সাহিত্যত ফুটাই তুলিব লাগিব। ভাল-বেয়াৰ খকাখুন্দা, কি-কৰো-কি-নকৰো হৈ দুঘৰৰ দোমোজাত পৰি অস্থিৰ হোৱা, এই অভিজ্ঞতা সকলো মানুহৰ জীৱনত ঘটিছে। মনৰ উগুল-থুগুল কিংকৰ্ত্তব্য বিমূঢ় ভাৱৰ ছবি আঁকিব পাৰিলে সি অতি উচ্চ ধৰণৰ সাহিত্য হয়। মানুহৰ গাত চৰিত্ৰৰ প্ৰতি অঙ্গ জোখমাখৰ হলে কৃতী পুৰুষ হব পাৰি; কোনো অঙ্গৰ অতিচাৰ হলে তাৰ পৰিণাম সাহিত্যত দেখুৱাব লাগে। এটি অঙ্গৰ অতিচাৰ হলে দুৰ্ব্বলতা জন্মে, ছেক্চপিয়াৰৰ ট্ৰেজেডিত এই ধৰণৰ দুৰ্ব্বলতাৰ পৰিণাম ভালকৈ ফুটি ওলাইছে। এথেন্সবাসী টাইমন বৰ দান-

শীল আছিল অৱশেষত মানুহৰ অকৃতজ্ঞতা দেখি সংসাৰ ত্যাগী হৈ হাবি-জঙ্ঘলত ঠাই ললেগৈ। হেম্‌লেটৰ চৰিত্ৰত বিশ্লেষণশীলতাৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ আৰু কাৰ্য্যতৎপৰতাৰ অভাৱ; মেক্‌বেথে অদম্য অভিলাষৰ উত্তেজনাৰ প্ৰকোপত যাৰে তাৰে কথা বিশ্বাস কৰিবলৈ ধৰিলে, ওথেলো অসাম সাহসিক বীৰ আছিল, কিন্তু স্বভাৱত তেওঁ বৰ সৰল আৰু বিবেচনা কৰি নাচাই আনৰ কথাত বিশ্বাস কৰিছিল চক্ৰান্তকাৰী ইয়াগোয়ে ওথেলোৰ ভাৰ্য্যা ডেচডিমেনাৰ চৰিত্ৰত কলঙ্কলেপন কৰে, ওথেলোই আগ পাছ নুগুণি ইয়াগোৰ কথাকে ধ্ৰুবসত্য বুলি পতিয়াই পত্নীৰ প্ৰাণ হত্যা কৰে; ৰোমিও জুলিয়েটে প্ৰেমকে জীৱনৰ সৰ্ব্বসাৰ বুলি মানি সংসৰৰ আন কথা কাতি কৰি থয়; এইবোৰ বিবিধ দুৰ্ব্বলতাৰ ফলস্বৰূপ হেমলেট, মেক্‌বেথ, ওথেলো আৰু ৰোমিও জুলিয়েট, এওঁলোকৰ কোনোজনে জীৱনৰ বাসনা সিদ্ধি কৰিব নোৱাৰিলে, অৱশেষত তেওঁলোকৰ শত্ৰুৰ অস্ত্ৰত বা নিজৰ হাতে প্ৰাণ বিয়োগ হয়। স্থিতপ্ৰজ্ঞ চৰিত্ৰৰ সৃষ্টি কৰাই হৈছে ছেক্‌চ্‌পিয়াৰৰ নাটকাৱলাৰ এটি মুখ্য উদ্দেশ্য।

কবি আৰু সাহিত্যিকৰ সৌন্দৰ্য্যবোধ থকাটো নিতান্ত বাঞ্ছনীয়। সৌন্দৰ্য্য অকল ৰমণীৰূপতে আবদ্ধ নহয়। নৈ-বিল, গছ-লতা, ফুল-পাত গিৰি-গুহা, ৰদ-মেঘ, জীৱ-জন্তু, তৰা-নক্ষত্ৰ আদি সৃষ্টিৰ সকলো বস্তুৱেই সৌন্দৰ্য্যৰ ভৰাল। তাৰ বাহিৰে দয়া ক্ষমা, সাহপিত আদি মনোৰাজ্যৰ ওখ ভাৱবোৰো সৌন্দৰ্য্যপূৰ্ণ। যি সত্য সেয়ে সুন্দৰ। এগৰাকী তিৰোতা দুৱাৰ দলিৰ কাষত আমন জিমনকৈ বহি আছে, তেওঁৰ মনৰ ভাৱৰ বিষয়ে সাহিত্যিকে একো নাজানে; কিন্তু তেওঁ বহি থকাটো আৰু মুখত ফুটি ওলোৱা ভাৱটো সত্য। এই ছবিটিয়েও সাহিত্যিকৰ মনত ৰস সৃষ্টি কৰিব পাৰে। এটি নতুন ইংৰাজী কবিতাত পঢ়িছিলো, ওচৰৰ তিনি মহলাৰ ওপৰত অৰ্গেনৰ মাত শুনি তলৰ আলি কাষৰত তিনিটি দুখীয়া লৰা-ছোৱালীয়ে সঙ্গীতৰ সুৰে সুৰে নাচিবলৈ ধৰিলে; এয়ে শেষ, ঘটনা আদি একো নাই। তিনিটি শিশুৱে যে সঙ্গীতৰ প্ৰভাৱ ব্যৰ্থ কৰিব পৰা নাই তাকে কবিতাটিত ফুটাই তুলিছে। সেই বুলি চোৰ ডকাইতৰ বাস্তৱ-জীৱনৰ দুষ্ট ছবি, ব্যভিচাৰীৰ বিলাস বিভ্ৰমৰ সাঙ্গোপাঙ্গ বিৱৰণ আদি সাহিত্যত ঠাই দিলে সমাজৰ মনোভাৱ তললৈ নমাৰ ভয় আৰু বহু কথা সাধাৰণে জানিবলৈ পায়, যিবোৰ কথা নজনা-

টাৰেই তেওঁলোকৰ পক্ষে মঙ্গল। সাহিত্যত পৰিমাৰ্জ্জিত ৰুচি অৱতাৰণা কৰাও সাহিত্যিকৰ উদ্দেশ্য হব লাগিব। কুৰুচিপূৰ্ণ নগ্ন বাস্তৱক সাহিত্যত আসন দিলে সমাজৰ অধোগতি হোৱাৰ ভীষণ আশঙ্কা।

আজিকালি যিবোৰ কবিতা প্ৰকাশিত হৈছে তাত প্ৰেমৰ ভাৱে ভৰেই আছে। অৱশ্যে এই ভাৱক কবিতাৰ পৰা বাদ দিব নোৱাৰি। কিন্তু আন প্ৰেম-কবিৰ ভাৱ কবিতাত সুস্মুৰাই নিজৰ অনুভূতিক ভাষা দিবলৈ চেষ্টা কৰিলে কবিতা ৰসাল, পোনপতীয়া, গতিকে আন্তৰিক আৰু হৃদয়গ্ৰাহী হব। মৌলিকতাবিহীন মামুলা প্ৰেমৰ কবিতা পঢ়ি কোনেও সোৱাদ নাপায়।

সাহিত্যত ধৰ্ম্মৰ বিজয় পতাকা উত্তোলন কৰিব লাগিব। ধৰ্ম্মৰ অৰ্থে সাম্প্ৰদায়িক অনুষ্ঠানমূলক আচাৰ-পদ্ধতিক আমি বুজোৱা নাই। ধৰ্ম্মৰ অৰ্থে সৰ্ব্বধৰ্ম্ম, সৰ্ব্বদেশ, সৰ্ব্বজাতি, সৰ্ব্বকাল সম্মত যি নীতি আমি তাকেহে বুজাইছো। ধৰ্ম্মৰ অথন্তৰ বা ব্যতিক্ৰম হলে কবিৰ প্ৰাণ খঙত জ্বলি উঠিব লাগিব। সেই বুলি অধাৰ্ম্মিকক ৰামটাঙোন শোধাবলৈ আমি উপদেশ দিয়া নাই।

ধৰ্ম্মৰ গ্লানি দেখিলে ধাৰ্ম্মিক কবিৰ প্ৰাণত খঙৰ প্ৰকোপত যিবোৰ ভাৱৰ উদয় হয় তাকে সাহিত্যৰ সাজ দিব লাগে। অধৰ্ম্মৰ অভ্যুদয় দেখিলে কবিৰ তিকৃচি বিকৃচি খং উঠিব লাগিব অৰ্থাৎ তেওঁ অগ্নিশৰ্ম্মা হব লাগিব। খং নহলে কবিতা নহয়; সোপাসেৰেলুৱা, চেতনাবিহীন, স্বাৰ্থপৰ মানুহে কবিতা লিখিব নোৱাৰে! লেটিন কবি জুভেনালে কৈছে "এংগাৰ মেইকৃচ্ ভাৰ্চ", অৰ্থাৎ খঙে কবিতা কৰে। অৱশ্যে এই খং প্ৰেম-মূলক, হিংসা-মূলক নহয়। যেতিয়া সমাজত চৰিত্ৰহীনতা, কাপুৰুষালি আৰু নীচতাৰ আদৰ হয়, যেতিয়া ওখ মনোভাৱৰ অনাদৰ হয়, যেতিয়া ক্ষমতা আৰু অৰ্থক সকলোৱে পূজা কৰিবলৈ ধৰে, তেতিয়া কবিৰ প্ৰাণে জকি উঠি অপাত্ৰত অৰ্পণ কৰা আদৰ-পূজা সৎপাত্ৰত ন্যস্ত কৰিবলৈ দেশবাসীক শিকাব লাগিব। কবিৰ বাণীৰ পৰা সকলোৱে বুজিব লাগিব যে কোৱাভাতুৰীয়া সন্মানৰ প্ৰভাৱ দুদিনীয়া আৰু বালিঘৰীয়া। অধৰ্ম্মক বেয়া বুলি আঁকি দেখুৱালে দেশবাসীৰ মাজত উচ্চ আদৰ্শৰ প্ৰচাৰ হব, তেতিয়া দেশৰ উন্নতি অনিবাৰ্য্য। গ্ৰীক্ ভাষাত 'ভেটিচ' শব্দে দুটা অৰ্থ বুজায়, প্ৰথম—কবি; আৰু দ্বিতীয় হৈছে ঈশ্বৰৰ প্ৰতি-

নিধি বা 'প্ৰফেট্'। প্ৰফেটৰ কাম হৈছে ধৰ্ম্মৰ গ্লানি হলে সমাজৰ দোষ গুচাই সজ আদৰ্শৰ অৱতাৰণা কৰা, মানুহে ভাল পাবনে বেয়া পাব এই কথালৈ প্ৰফেটৰ ভ্ৰূক্ষেপ নাই। দেশবাসীৰ স্বাৰ্থক বিসৰ্জন দি নিজৰ ঐহিক উন্নতি সাধন কৰা, জ্ঞান আৰু শক্তি-সামৰ্থ্য থকা স্বত্বেও দেশৰ কোনো উপকাৰ নিচিন্তা, কোনো কথা নিজে অসত্য বুলি জানিও মানুহৰ মনত তাক সত্য বুলি প্ৰচাৰ কৰা, সম্মুখত মিত্ৰভাৱে আৰু অসাক্ষাতে দ্ৰোহ আচৰণ কৰা লোকৰ দোষবোৰক প্ৰাধান্য দি জিলিকাই পোহৰলৈ অনা আৰু জানি শুনিও গুণবোৰক তললৈ হেচি থোৱা,—এইবোৰ দিনৌ-দেখা প্ৰচেষ্টাক অধৰ্ম্ম বুলি ধৰিব পাৰি। ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেমৰ উঠন-পতনতো ধৰ্ম্ম-অধৰ্ম্মৰ লীলা দেখিবলৈ পোৱা যায়। নিজে ভাবিব পৰা শক্তি থকা বুজন মাটিৰামে মালতীক বাক্য দিলে,—"তুমি মোৰ চিৰসঙ্গিনী হবা।" মালতীয়ে মাটিৰামৰ কথাত বিশ্বাস কৰি অইন কাৰো পোনে মূৰ নোদোঁৱাই মাটিৰামকে ভবিষ্যৎ স্বামী বুলি ভাবি ললে। মাটিৰামে কিন্তু সত্য-অঙ্গীকাৰ দলিয়াই পেলাই ধনীৰ জীয়াৰী ৰূপেশ্বৰীকহে বিয়া কৰিলে। মাটিৰামৰ এই বিশ্বাস-ঘাতকী কাৰ্য্যৰ পৰিণামত মালতীৰ জীৱন চিৰকাললৈ মাটি হৈ গল। মাটিৰামৰ এই অধৰ্ম্ম কাম কবি আৰু সাহিত্যিকৰ কাৰণ ৰসসৃষ্টিৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ উপাদান। ধৰ্ম্মৰ জয় আৰু অধৰ্ম্মৰ পৰাজয়, ইয়াক পোনপতীয়াকৈ দেখুৱাবলৈ গলে উচ্চধৰণৰ সাহিত্যৰ সৃষ্টি নহয়। এইখিনিতে আৰ্টৰ আৱশ্যক। গল্প, আখ্যান আদিৰ মাজেদি মনস্তত্ব আদি বিশ্লেষণ কৰি আওপাকে কবি আৰু সাহিত্যিকে নিজৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰিব লাগিব।

সমাজৰ ৰাজহুৱা ব্যক্তিগত দোষ দেখি কবিতা বা অন্যপ্ৰকাৰৰ সাহিত্যত তাক আঁকিবলৈ হলে সাহৰ প্ৰয়োজন, কাৰণ পোনপ্ৰথমেই সাহিত্যিকৰ এই বুলি আতঙ্ক সৃষ্টি হব,—"মই যদি দোষ আঙ্গুলীয়াই দিওঁ কি জানবা মই সমাজৰ অপ্ৰিয় হৈ পৰোঁ, নাইবা মোক অমুকে বেয়া পায়, নাইবা মোৰ লিখাৰ ঘোৰ প্ৰতিবাদ হয়।" মই কওঁ যিজনে এনে ধৰণৰ আতঙ্কৰ আক্ৰমণক ব্যৰ্থ কৰিব নোৱাৰে তেওঁ কবি বা সাহিত্যিক হবলৈ যোৱাটো বিড়ম্বণা। অধৰ্ম্মক প্ৰশ্ৰয় দি কলুষিত সমাজৰ মন যোগাই ৰচনা লিখিলে সি ধন সোণ ঐশ্বৰ্য্যৰে ঘৰ ওপচাব পাৰে, কিন্তু সুবিধাবাদী

ৰচনা কোনোকালে সাহিত্য বুলি পৰিগণিত হোৱা নাই। সাহিত্যকে সমাজৰ দোষ গুচাই সজ আদৰ্শৰ পিনে চেতনা জগাবলৈ চেষ্টা কৰে; তেওঁ কোনো মানুহক ব্যক্তিগতভাৱে আক্ৰমণ কৰি তেওঁক হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা উচিত নহয়, আৰু সেই দোষটো সকলো যুগ আৰু দেশতে দোষ বুলি মানিব লাগিব, অন্ততঃ সেই দোষৰ তাৎপৰ্য্যটো। মনায়ে ধনাইক ভোট দিওঁ বুলি নিদিলে, এনে সামান্য অপৰাধ বৰ্ণনাত কবিৰ কবিত্বশক্তি প্ৰয়োগ কৰিলে সি খঙেকীয়া বা উপলুঙা ধৰণৰ কবিতা হব। চন্দ্ৰাৰ বিক্ৰমনাৰায়ণ সিংহ এজন দেশনায়ক, এটি প্ৰধান সঙ্ঘৰ সমৰ্থন আৰু সহানুভূতিৰ সহায়েৰে তেওঁ অসাধাৰণ ক্ষমতা লাভ কৰিছে। কিছুদিনৰ মূৰত তেওঁ বিপক্ষ সঙ্ঘৰপৰা টকা খাই সেই সঙ্ঘৰ দলভুক্ত হল। চন্দ্ৰাৰ বিক্ৰমনাৰায়ণ সিংহৰ মোট-সলনি আৰু বিশ্বাসঘাতকতাৰ কথা শুনি কবিৰ খং উঠা উচিত। ইংৰাজ কবি ব্ৰাউনিঙে এনে ভাৱ থকা কবিতা এটিত এই বুলি লিখিছে, "এমুঠি ৰূপৰ কাৰণে তেওঁ আমাক এৰি থৈ গুচি গল।" বিক্ৰমনাৰায়ণ সিংহই ভাল পাবনে বেয়া পাব তাৰ বিষয়ে কবিয়ে ভাবিব নালাগে, কাৰণ তেওঁৰ উদ্দেশ্য হৈছে বিশ্বাসঘাতকতাক নিন্দা কৰা, যাতে সমাজত তেনে কাম কৰিবলৈ আনেও আগলৈ কুণ্ঠিত হয়। স্থিৰ বুদ্ধিৰ প্ৰভোতনি সোঁতত হয়তো বিক্ৰমনাৰায়ণেও আগলৈ স্বীকাৰ কৰিব যে তেওঁৰ লোভ-প্ৰণোদিত মোট-সলনি অমাৰ্জ্জনীয় আৰু গৰিহণাৰ যোগ্য। একনিষ্ঠ দেশসেৱকক অঞ্জলি দিবলৈ কবিয়ে পাহৰিব নালাগে; সেই দেশসেৱকজন শত্ৰুপক্ষৰ ভুল-বুজনিত ৰাইজৰ অপ্ৰিয়ভাজনো হব পাৰে; সেইখিনি সময়ত কবিৰ পক্ষে সাহৰ দৰকাৰ হব; আতি-গুৰি মাৰি সকলো কথাৰ তলানলা লৈ যেতিয়া কবিয়ে ঠিৰাং কৰিব সেই দেশসেৱকজন নিস্বাৰ্থ দেশপ্ৰেমিক তেতিয়া তেওঁৰ গুণ কবিয়ে নিৰ্ভীক চিত্তে গোৱা উচিত। বহু যুগৰ পাচত ৰাইজে উপলব্ধি কৰিব যে শ্ৰেষ্ঠ দেশসেৱীৰ সমসাময়িক ৰাইজৰ মত ভুল, কবিৰ বাণীতহে সত্য নিহিত আছে। কবিৰ পাঠকবৃন্দ অকল সমসাময়িকসকল নহয়, তেওঁৰ বাণী যুগ-যুগান্তৰৰ কাৰণেহে ৰচিত হয়। এইদৰে যুগান্তৰ বাণী যুগুত হলে কবিৰ চিত্ত নিৰ্ভীক হব লাগিব। সাহিত্য শব্দৰ অৰ্থ অইনে আনপ্ৰকাৰে কব, আমি কওঁ সাহেই সাহিত্য।

প্ৰত্যেক সাহিত্যিক চিন্তাশীল আৰু সত্যগ্ৰাহী হব লাগিব। তেওঁৰ অভিজ্ঞতাৰ চক'ৰত পৰা সকলো দৃশ্য আৰু ঘটনাৰ ভিতৰৰা তাৎপৰ্য্য উলিয়াবলৈ তেওঁ চেষ্টা কৰিব লাগিব। এই ধৰণৰ চেষ্টাৰ ফলত তেওঁৰ অন্তৰত নানান সত্যই ভুমুকি মাৰিব। তেওঁ নিজকে নগণ্য বুলি নাভাবি সেই উৰ-ফুৰা সত্যক খামোচ মাৰি ধৰি তাক যথাযোগ্য সাজ-পাৰ-অলঙ্কাৰ আদি পিন্ধাই সাহিত্যও ৰূপান্তৰিত কৰিব লাগিব। তাকে নকৰি তেওঁ যদি সেই উৰণীয়া সত্যক এৰি দিয়ে তেওঁ কেতিয়াবা দেখি আচৰিত হব যে আন এজনে সেই সত্যকে মূৰ্ত্তিমান কৰি তাৰ চৌপাশে সাহিত্যৰ ৰস সৃষ্টি কৰিছে। চিন্তাশীল কবি, সাহিত্যিক দাৰ্শনিকৰ বাহিৰেও সাধাৰণ মানুহৰ অন্তৰৰ নিভৃত কোণ স্পৰ্শ কৰি সত্যই চোঁ মাৰি উৰি গুচি যায, নাইবা তাত থন্তেকলৈ বা চিৰকাললৈ থিত লয়, সাধাৰণে তাক ভাষা দিব নোৱাৰে। যিজন সাহিত্যিকৰ ৰচনাত ৰসাল উপমাপূৰ্ণ ভাষাত আমি সেই সত্যবোৰ অঁকা দেখা পাওঁ সেইজন সাহিত্যিক আমাৰ প্ৰিয় হৈ উঠে। তাৰ লগে লগে আমাৰ মনো ডাঠ হৈ পৰে, মনত বিশ্বাস হয় যে অতীত বা বৰ্ত্তমান কালত আমাৰ দৰে ভবা মানুহো আন আছে। গ্ৰীক্ সাহিত্যৰ এটি বিশেষ গুণ হৈছে যে সাধাৰণৰ মনত খেলোৱা উৰিফুৰা ভাববোৰ তাত প্ৰচুৰ পৰিমানে লিপিবদ্ধ হৈ আছে, সেই সাহিত্য পাঠ কৰিলে আত্মবিশ্বাস দৃঢ়ীভূত হয়। সেইদেখি গ্ৰীক্ সাহিত্যৰ আজিলৈকে অখণ্ডনীয় প্ৰভাব।

এজন মানুহে অন্যায় অধৰ্ম্ম কৰি ধন গোটাইছে, সেই ধনৰ বলত তেওঁ জন সাধাৰণৰপৰা অপ্ৰতিহত সন্মান লাভ কৰিছে। মানুহে কিন্তু জানে যে তেওঁৰ ধন আৰ্জ্জোনৰ মূল উপায় হৈছে অন্যায়পথ অনুসৰণ। এই দৃশ্য বিৰল নহয়। এনেস্থলত কবিৰ অন্তৰত যি বিক্ষোভৰ সৃষ্টি হব তাক এনে দৰে ভাষা দিব পাৰি।

ধনপতি বুলি তুমি লভিছা সন্মান,
দেশব্যাপী শুনো মাথো তোমাৰেহে গান,
আমি জানো তুমি ধন লভিছা কিমতে,—
মিছা, প্ৰবঞ্চনা আৰু ভণ্ডামিৰ সতে।

বহুজন আছে ধনী দেশ বিদেশত
ঢালে ধন স্বজাতিৰ উন্নতি কামত,
আৰ্জ্জোনৰ মূলমন্ত্ৰ ন্যায়-নিৰূপিত,—
সেয়ে ধনী ধন যাৰ কলঙ্ক বৰ্জ্জিত।

দৈব-দুৰ্বিপাকত বা নিজৰ কৰ্ম্মফলত সংসাৰত সকলোৱে সমান সুখেৰে খাব-বব নোৱাৰে, কোনোৱে তিনি-সন্ধ্যা দবনি পিতি খায়, কোনোৱে এসাজো ভাংকৈ খাবলৈ নেপায়, সহায়-সাৰথি নোহোৱাৰ কাৰণে বহুতে সংসাৰত ভাত মোকলাব নোৱাৰে, খেনোৰ শৰীৰ দুৰ্ব্বল, কোনোৰ পৰিশ্ৰম বৰষুণ বান-পানী বা পানীৰ অভাৱত বিফল হৈছে,—এই দৃশ্য পৃথিৱীৰ সৰ্ব্বত্ৰ দেখা যায়। সেই নিৰাশ্ৰয় নিৰন্নজনৰ মনৰ ভাব কবিয়ে এই দৰে ফুটাব পাৰে,—

ধনৱান, তুমি খোৱা তিনি সাজি ভাত,
যোত্ৰহীন খাওঁ মই এমুঠি সন্ধ্যাত,
তোমাৰ অধিকা সাজ দিয়া যদি মোক
সুপ্ৰসন্ন হব দেশবাসী দেৱলোক।
শস্যময় দেশ মোৰ নদন বদন,
বলৱন্ত নোহো, মোৰ নাই ধন-জন,
অতিবৃষ্টি অনাবৃষ্টি শত্ৰুক প্ৰধান,—
দিয়া অন্ন, নতু দিয়া অন্নৰ বিধান।

অৱশ্যে ওপৰৰ এই কেই ফাকি পদ উকা, ৰসহীন আৰু গদ্যগন্ধী। ইয়াত থকা কেন্দ্ৰভাৱ সমষ্টিৰ ঠাল ঠেঙুলি জোৰা দি কবিয়ে তাক ফুল-পাত ফলেৰে সজাই জকমক্ কৰি তুলিব লাগিব। এই ভাববোৰত যি আদৰ্শ নিহিত আছে তাৰ প্ৰচাৰ হলে দেশৰ কল্যাণ নহৈ নোৱাৰে। কোনো জাতিৰ মনোভাব উন্নত কৰিবলৈ সাহিত্যৰ যিমান শক্তি আন কাৰো তিমান নাই, কিন্তু সেই উদ্দেশ্য সিদ্ধ কৰিবলৈ হলে সাহিত্য সাহিয়াল হব লাগিব।

এদিনীয়া বিয়লি মেলত সাহিত্য আৰু তাৰ এটি প্ৰধান অঙ্গ কবিতাৰ বিষয়ে বিশদ আলোচনা কৰাটো অসম্ভৱ। মই মাথো সাহিত্যৰ সাধাৰণ লক্ষণৰ বিষয়ে গোটাচেৰেক সঙ্কেতহে দিলো। তাক সমজুৱা সকলে বিবেচনা কৰি চাব আৰু কথাখিনি তেওঁলোকৰ মনে পিতে খায়নে নাখায়

তাকো ভাবিব। মোৰ কথাখিনি গ্ৰহণ কৰিব লাগিব বুলি বাঞ্ছা কৰাটো মোৰ পক্ষে দাম্ভিকতাৰহে পৰিচায়ক হব, যদিচ এই কথাখিনি বহুদিনীয়া সাহিত্য-অধ্যয়ণ আৰু চৰ্চ্চাৰপৰা ওলোৱা। স্কটলেণ্ডৰ এবাৰ্দিণ ইউনিভাৰ্চিটিৰ দুৱাৰ মুখত অঙ্কিত থকা তিনিষাৰি বাক্য এইখিনিতে মনত পৰিছে, প্ৰত্যেক ছাত্ৰ আৰু সত্যগ্ৰাহী অনিসন্ধিৎসুৰ সি বীজ-মন্ত্ৰ হোৱা উচিত,—

"ডে হেভ্ ছেইড,
হোৱাট্ ছে ডে ?
লেট্ ডেম্ ছে।"
অৰ্থাৎ— তেওঁলোকে কৈছে,
তেওঁলোকে কি কৈছে ?
তেওঁলোকে কওক।

ওপৰত সাহিত্যৰ সাধাৰণ লক্ষণৰ বিষয়ে কিছু কথা কোৱা হ'ল। এতিয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলে সহজে সমাধা কৰিব পৰা গোটাচেৰেক প্ৰস্তাৱ আলোচনা কৰিম।

প্ৰথম।—ছাত্ৰসকলৰ উমৈহতীয়া যত্নত এখনি ভাল প্ৰবন্ধৰ কিতাপ উলিয়াব পাৰি। চৈধ্য-পোন্ধৰ দিন মানৰ মূৰত পূজাৰ বন্ধ আৰম্ভ হব। মই অনুৰোধ কৰোঁ। যেন এই বন্ধত প্ৰতিজন ছাত্ৰই চাৰি-পাঁচ পিঠিৰ জোখাই এটি সৰু প্ৰবন্ধ লিখে। পাঠ্য আৰু আন কিতাপত পোৱা যেই সেই মনে-খোৱা বিষয়কে তেওঁলোকে বাচি লব পাৰিব, মাত্ৰ মনত ৰাখিব লাগিব যে সেই প্ৰবন্ধ পঢ়ি অসমীয়া গাঁৱলীয়া সমাজে যেন শিক্ষা আৰু উদগনি পায়। ভাষা সৰল নিভাঁজ অসমীয়া হব লাগিব; ব্ৰেকেটৰ ভিতৰত ইংৰাজী শব্দ সুমুৱালে সেই দৃশ্য হোজা পাঠকৰ পক্ষে ভয়াবহ হৈ উঠে। উচ্চশিক্ষাৰ সুবিধা নোপোৱা মানুহক শিক্ষা দিবৰ কাৰণে ইউৰোপৰ বিশ্ববিত্যালয়বোৰত যথেষ্ট বন্দোবস্ত আছে, আমাৰ দেশত কিন্তু নাই। অৱশ্যে এইটো স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে বৰ্ত্তমান সময়ত আমাৰ দেশস্থ সাধাৰণ প্ৰজাৰ মাজত শিক্ষাপ্ৰচাৰৰ উত্তম চলিছে। দুখীয়া ৰায়তৰ খাজনাৰ টকাৰে এই কলেজ চলিছে, আৰু ইয়াত এহেজাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিক্ষা লাভ কৰিছে। এই সুবিধাক প্ৰতিপাল কৰোঁতা ৰায়তক আমি প্ৰতিদান স্বৰূপে কি দিছোঁ ? টকা খৰচ নকৰা মানুহক আমি কৃপণ, বান্ধকানি কট্‌কিন বোলো, সেইদৰে আমাৰ জ্ঞান আমাতে

ৰাখিলে,অৰ্থাৎ জনসাধাৰণৰ মাজত তাক বিলাই নিদিলে, আমিও কৃপণৰ শাৰীত ঠাই পাম। দেশত প্ৰাথমিক শিক্ষা বিস্তাৰৰ ব্যৱস্থা চলিছে, তাৰ লগে লগে উপযোগী গ্ৰন্থ আদিৰ প্ৰচাৰ নহলে অচিৰে সেই শিক্ষাত মামৰে ধৰিব, অৰ্থাৎ প্ৰাথমিক শিক্ষা লাভ কৰিলে যি জ্ঞান-স্পৃহা হয়, সেই স্পৃহাক জিপ্ দি ৰাখিবৰ কাৰণে সৰল অসমীয়া কিতাপৰ নিতান্ত আৱশ্যক। ওখ ধৰণৰ সাহিত্য ৰচনাত বহুতে সম্প্ৰতি হাত দিব নোৱাৰিলেও সাধাৰণক শিক্ষা দিবৰ নিমিত্তে চাৰি পাঁচ পিঠি নিভাঁজ অসমীয়া ৰচনা প্ৰত্যেক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে লিখিব পাৰিব বুলি মোৰ দৃঢ় বিশ্বাস। সংগৃহীত প্ৰবন্ধবোৰ উপযুক্ত মানুহৰ দ্বাৰা সম্পাদিত কৰি গ্ৰন্থৰ আকাৰে ছপাই উলিওৱা হব। এই গ্ৰন্থ বেচি পোৱা ধনেৰে কটনিয়ানৰ উচ্চশিক্ষাৰ পুঁজি টনকিয়াল কৰিব পৰা যাব। প্ৰত্যেক প্ৰবন্ধ লিখকে অনুমান কৰি লব লাগিব যে তেওঁৰ প্ৰবন্ধৰ পাঠক হব শ্ৰীযুত মাটিৰাম গাওঁবুঢ়া আৰু মৌলবী ইয়ুছুফ আলি গাওঁবুঢ়া। গতিকে প্ৰবন্ধৰ ভাষা এই দুজনৰ উপযোগী হব লাগিব।

দ্বিতীয়।—অসমীয়া বিহুগীতবোৰ সংগ্ৰহৰ দিন আহিল। আগেয়ে বিহুগীতক মানুহে ইমান ভাল চকুৰে নাচাইছিল, কিন্তু বৰ্ত্তমানে দেশ-প্ৰেমৰ ভাৱৰ জাগৰণ হোৱাত সেইবোৰ গীতৰ প্ৰতি লগৰীয়া শিক্ষিত সমাজৰো মৰম লাগিছে, আৰু সভাই সমিতিয়ে সেইবোৰে স্থান পাইছে। বিহুগীত অসমীয়াৰ বুকুৰ তেজৰপৰা ওলোৱা বস্তু। তাৰ ভাষা অসমীয়াৰ প্ৰাণৰ ভাষা, তাৰ ভাৱ অসমীয়াৰে হাড়ে মগজুৱে গঁথা। কোনো সভাত মেঘমল্লাৰ, বাঘেশ্ৰী আদি উচ্চধৰণৰ ওস্তাদী সুৰৰ গান গালে সমজুৱাই শুনি ৰং পায়, কিন্তু বিহুগীত এফাকি গালে বা এপাক বিহুনাচ নাচিলে অসমীয়া সমজুৱাৰ মনপ্ৰাণ ৰঞ্জিত হৈ উঠে। দুখন কি তিনিখন বিহুগীত সংগ্ৰহৰ পুথি ছপা হৈ ওলাইছে, কিন্তু আমাক লাগে সৰহকৈ বিহুনাম থকা পাঁচশ পিঠি মানৰ এখন কিতাপ, যাতে অসমীয়া ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেমৰসে পৰিপূৰ্ণ হিয়াৰ বিবিধ হেন্দোলনিৰ সুস্পষ্ট ছবি তাত পাব পাৰি। অসমীয়া কবিতাত জাতীয় প্ৰাণ আৰু জাতীয় বচনভঙ্গীৰ সাঁচ বহুৱাবলৈ এই বিহুগীতবোৰ বিশেষ কাৰ্য্যকৰী হব। গ্ৰন্থৰ ইংৰাজী আৰু অসমীয়া পাতনিত বিহুগীতৰ মাদকতা, তীব্ৰতা, সৌন্দৰ্য্য, আৰু তাত নিহিত থকা অসমীয়া জাতীয়ত্বৰ কথা ফঁহিয়াই দেখুৱা হব। বিদেশীসকলেও আমাৰ লোকসাহিত্যৰ

বিভূতিসম্পদ দেখি স্তম্ভিত হব। আজি ডেৰবছৰ মানৰ পূৰ্ব্বে শ্ৰীদেবেন্দ্ৰ সত্যাৰ্থীয়ে গোটাচেৰেক অসমীয়া বিহুগীতৰ ইংৰাজী অনুবাদ শান্তি-নিকেতনৰ পৰা ওলোৱা "বিশ্বভাৰতীত" প্ৰকাশ কৰিছিল ; মই বিলাতত থাকোতে কেইজনমান ইংৰাজ বন্ধুক এই অনুবাদখিনি দেখুৱাইছিলো ; তেওঁলোকে একেমতে স্বীকাৰ কৰিছিল যে সৰল আবেগপূৰ্ণ প্ৰেমৰ উচ্ছাস হিচাবে সেই গীতবোৰ গ্ৰীক্ কবি এনেক্ৰিয়ন, আৰু ইংৰাজ কবি ছেলি আৰু কীট্চ্ অৰ কবিতাতকৈ কোনো গুণে হীন নহয়।

তৃতীয়—অসমীয়াৰ মাজত প্ৰচলিত সকলো আইনাম আৰু বিয়ানাম সংগ্ৰহৰ বৰ দৰ্কাৰ পৰিছে। এই নাম থকা দুখনি কি তিনিখনি সৰু-ডাঙৰ কিতাপ ওলাইছে ; কিন্তু আমাক লাগে এখনি সুবৃহৎ সংগ্ৰহ, যাতে সকলো আইনাম বিয়ানাম তাত একেলগে পোৱা যায়। এইবোৰ নামৰ ভাষা সৰল, সুন্দৰ আৰু মৰম লগা ; আৰু তাৰপৰা অসমীয়া নাৰীৰ আশা আকাঙ্ক্ষাৰ, সৰলতাসনা লাহ-বিলাহ আৰু ঘৰুৱা জীৱনৰ সুস্পষ্ট আভাস পাব পাৰি। আইনাম আৰু বিয়ানামৰ ভাৰ লব লাগিব আমাৰ কোনো গৰাকী আইদেউ ছাত্ৰীয়ে, কাৰণ এই নাম আমাৰ আইদেউ আইমাতৃ আয়তী সকলৰ এহাশুধীয়া স্বতন্ত্ৰ সম্পত্তি। স্ত্ৰী-শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য হৈছে যাতে দেশৰ হিতকৰ কামত নাৰীয়ে-পুৰুষে একেলগে যোগ দিব পাৰে ; অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতি কল্পে অনুষ্ঠিত এই উদ্যমত আমি আইদেউ সকলক বাদ দিব নোৱাৰো।

চতুৰ্থ—অসমীয়া পটন্তৰ আৰু যোজনা আদি থকা এখন সুবৃহৎ সংগ্ৰহৰ নিতান্ত আৱশ্যক হৈছে। অসমীয়াৰ কৰ্ত্তব্য বুদ্ধি আৰু সহজ জ্ঞানৰ উৎকৰ্ষৰ পৰিচয় এই পটন্তৰবোৰৰপৰা পোৱা যাব। এখন পটন্তৰ সংগ্ৰহৰ কিতাপ কিছুবছৰৰ পূৰ্ব্বে প্ৰকাশিত হৈছিল। কটনিয়ান সকলৰ চেষ্টাত তাতোকৈ সুবৃহৎ গ্ৰন্থ ওলাব ই ধুৰূপ। এই পটন্তৰ বিশ্বজনীন সাহিত্য, কাৰণ মানৱপ্ৰকৃতি মূলতে পৃথিৱীময় একে ধৰণৰ ; আৰু এই পটন্তৰত পৰিবৰ্ত্তনশীল জগতৰ মনোভাৱৰ বা বতাহ নালাগে। অসমীয়াৰ সহজ বুদ্ধি যে অতি ওখথাপৰ এই কথাষাৰি অসমীয়া পটন্তৰবোৰৰপৰা বুজিব পৰা যাব। এজন পণ্ডিতে কৈছে,—"দৰ্শন শাস্ত্ৰৰ অন্তৰ্গত কোনো এটি চিন্তাধাৰাৰ বিশদ আলোচনা আৰু অধ্যয়নতকৈ পটন্তৰ পাঠ বেছি উপকাৰী হোৱাৰ সম্ভাৱনা।" অলপতে "ইউনিভাৰ্চেল্ প্ৰভাৰ্ব্চ্" বা

সৰ্ব্বদেশৰ পটন্তৰ সংগ্ৰহ নামে এখনি ইংৰাজী গ্ৰন্থ বিলাতৰপৰা ওলাইছে, তাত গোটাচেৰেক অসমীয়া পটন্তৰেও ঠাই পাইছে। এটা কি দুটা অসমীয়া পটন্তৰৰ উদাহৰণ দিওঁ। কোনো এক দেশৰ সৰহ ভাগ মানুহ যদি বিদ্ৰোহী হয়, তেওঁলোকক ধৰি আনি শাস্তি দিলে দেশত হুলস্থূল বাঢ়িবহে, শাম নাকাটে, এনে ক্ষেত্ৰত অসমীয়া বুঢ়ামেঠা মানুহে কব,—“মূৰৰ এদালি-দুদালি চুলি পকিলে তাক উঘালিলে সুত লাগে, মূৰৰ গোটাইখিনি চুলি যদি পকিল তাক উঘালিলে কষ্টহে পাবলৈ আছে।” মীৰজুমলা নবাবে অসম আক্ৰমণ কৰাত বহুত অসমীয়া মানুহে মোগলৰ লগ লৈছিলগৈ। ভগনীয়া ৰজা জয়ধ্বজ সিংহই চৰাইখোৰোঙৰ পৰা গঁড়গাৱলৈ উভতি অহাৰ পাচত মোগলৰ লগধৰা মানুহবোৰক ধৰি শাস্তি দিবলৈ মন কৰিলে! ৰজাশহুৰ নাওবৈচা ফুকনে ওপৰৰ পটন্তৰ ফাকি মাতি স্বৰ্গদেৱক উক্ত প্ৰস্তাৱৰপৰা ক্ষান্ত কৰিলে, তাৰ ফলত দেশত শান্তি স্থাপন হল। আৰু এটি পটন্তৰ শুনা যায়,—“যাৰ বাপেক নাই মেলত তাৰ পুতেক হয় ফপৰীয়া”। ৰজাঘৰত প্ৰতাপী বা মুখ-চতুৰ আত্মীয় স্বজন বা বন্ধু নাথাকিলে গুণৱন্তৰ গুণ ঢাক খাই থকাৰ আশঙ্কা। এই কথাৰ প্ৰমাণ সৰ্ব্বত্ৰ দেখা পোৱা যায়। অসমীয়া পটন্তৰ আৰু যোজনাবোৰ বৈজ্ঞানিক আৰু তুলনামূলক ভাৱে আলোচনা কৰি “অসমীয়া পটন্তৰৰ দ্বাৰা অসমীয়া জাতিৰ মনোগত ভাৱৰ আভাস”, বা “ডি প্ৰভাৰ্বিয়েল্ ফিলছফি অব্ ডি এছেমিজ্ পিপোল্”, এনে নামৰ এখনি সুবৃহৎ গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিব পাৰি। আমি ডাঠি কব পাৰোঁ সেই গ্ৰন্থ ইউনিভাৰ্চিটিৰ ডাক্তাৰেইট্ ডিগ্ৰীৰ কাৰণে উপযুক্ত বুলি বিবেচিত হব।

পঞ্চম।— অসমীয়া সাধুকথাবোৰ গোটাবৰ দিন পৰিছে, কাৰণ লাহে লাহে সেই সাধুকথা আৰু তাৰ ভাষাৰ ঘৰুৱা ঠাচবোৰ লোপ পাবলৈ ধৰিছে। বৰ্ত্তমান সংগ্ৰহৰ কাৰণে সেইবোৰ সাধুকথা মানুহৰ মুখে শুনি লিখোতে কওঁতাজনৰ ভাষা ৰক্ষা কৰিব লাগিব; তাত আধুনিক ভাব আৰু ভাষাৰ ৰহণ আনিবলৈ গলে বিষম ভুল হব। আগৰ দিনত বুঢ়ীআইহঁতে ৰাতি চোতালত বহি সাধুকথা কৈ নাতিপুতিক শিক্ষা দিছিল। আজিকালিৰ বহুত বুঢ়ীআয়ে সাধুকথা এটিকে নাজানে. অৱশ্যে তেওঁলোকে অন্য বিষয়ে বেছি জানিব পাৰে। আগৰ দিনত অসমীয়া বুঢ়ীআইসকলৰ পৰা নাতিপুতিয়ে যি সাৰশিক্ষা পাইছিল, সেই

(HEM BARUA COLLECTION)
TEZPUR.

শিক্ষাই তেওঁলোকক সংসাৰ-সংগ্ৰামত আজীৱন সহায় কৰিছিল ; এই শিক্ষাত ধৰ্ম্ম-নীতি সকলো আছিল। অসমীয়া সাধুকথাবোৰ ভালকৈ দেশময় প্ৰচাৰিত হলে 'অসমীয়া বুঢ়ীআইৰ মুখে পোৱা শিক্ষা-পদ্ধতি'ক যুগমীয়া কৰিব পাৰি।

ভাৰতৰ ভিন ভিন ঠাইত নিজ নিজ দেশৰ লোকসাহিত্য লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ বিপুল আয়োজন চলিছে, অসমত এতিয়াও তেনে আয়োজনৰ অনুষ্ঠান হোৱা নাই, কাৰণ আমাৰ ধনৰ অভাৱ। এই লোকসাহিত্যৰ মূল্য কিমান তাক এটা দৃষ্টান্তৰে বুজাব পাৰি, উত্তৰলক্ষীমপুৰৰ সমীপৱৰ্ত্তী এখন আওহতীয়া গাঁৱত থকা ভকতৰাম নামে এজন কানীয়াৰ মুখৰপৰা বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনৰ গীতটি টুকি লৈ তাক প্ৰকাশ কৰা হৈছিল। এই গীতটি বছৰচেৰেকৰ পূৰ্ব্বত এম-এ পৰীক্ষাৰ পাঠ্য আছিল, এতিয়া বি-এ পৰীক্ষাৰ পাঠ্য নিৰ্দ্ধাৰিত হৈছে। এজন পণ্ডিতে কৈছে—"কোনো এক জাতিৰ লোকসাহিত্য অৰ্থাৎ সাধাৰণ মানুহৰ মুখে মুখে শুনা নাম মালিতা, সাধুকথা আৰু পটন্তৰ আদি মোক পঢ়িবলৈ দিয়া ; তাৰপৰা সেই জাতিৰ সভ্যতা মই নিৰূপণ কৰিব পাৰিম।" কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ে দৰ্মহাখোৱা কৰ্ম্মচাৰী নিযুক্ত কৰি বঙ্গালী লোকসাহিত্য সংগ্ৰহ কৰিছে। আমাৰ ছাত্ৰ সকলৰ একাগ্ৰ চেষ্টা হলে ধন নোহোৱাকৈয়ে আমি অসমীয়া লোকসাহিত্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰোঁ। এনে হব পাৰে যে একে বিহুগীত একে আইনাম বা বিয়ানাম, পটন্তৰ বা সাধুকথাকে নানান ছাত্ৰৰপৰা পোৱা যাব, সেইবোৰত কিছু পৰিমাণে লৰচৰো থাকিব। সম্পাদকে সেই সকলো পাঠ মিলাই চাব, আৰু সৰ্ব্বাঙ্গসুন্দৰ পাঠটো গ্ৰহণ কৰিব। গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰিবলৈ ধনৰ নাটনি নহব বুলি আমাৰ বিশ্বাস, কাৰণ শিক্ষা প্ৰচাৰৰ লগে লগে অসমীয়া পাঠকশ্ৰেণী বাঢ়িছে, লগে লগে পুথি প্ৰকাশৰ সংখ্যাও বাঢ়িছে। ধনৰ অভাৱত কোনো ভাল কাম পৰি নাথাকে। মানুহে দৃষ্টান্ত দিয়ে 'হাতী হলে মাউত ওলায়।' পোণতে ওপৰোক্ত প্ৰবন্ধ বিহুগীত, আইনাম বিয়ানাম পটন্তৰ আৰু সাধুকথাবোৰ সংগ্ৰহ কৰা হওক তাৰ পাচত তাক সম্পাদন কৰি ছপাবৰ কাৰণে যুগুত কৰা যাব। তেতিয়া প্ৰকাশৰ কাৰণে ধন উলিয়াবলৈ বহুত উপায় পোৱা যাব। ওপৰোক্ত গ্ৰন্থাবলী বিক্ৰী কৰিও যথেষ্ট ধন পোৱা যাব।

শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা।

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

—বিশেষ চাবলগীয়া—

দুৰ্ভাগ্য বশতঃ কিতাপখনত কেইটামান ছপাৰ ভুল ৰৈ গল। তাৰে প্ৰধান ত্ৰুটিমান ইয়াতে আঙুলিয়াই দিয়া হল। আমাৰ এই অনিচ্ছাকৃত ত্ৰুটি পাঠক পাঠিকা সকলে মাৰ্জনা কৰিব বুলি আশা কৰিলোঁ।

৯ পিঠিৰ "ফুটনোট"ত "Dr. Jane Harrison ৰ Ancient Art and Ritual" পঢ়িব।

১৪ পিঠিৰ ৯ শাৰীত "প্ৰতি"ৰ ঠাইত "প্ৰাপ্তি"।

১৬ পিঠিৰ ১০ শাৰীত "সংযোজিত" হব।

৪৯ পিঠিৰ ৯ শাৰীত ''অকণ" পঢ়িব।

৬৪ পিঠিৰ ১৩ শাৰীত 'কবিন"ৰ নহৈ "কবি" হব।

৭৫ পিঠিৰ ৩ শাৰীত "কালৰ" ঠাইত "কাল" হব।

৯৬ পিঠিৰ ১২ শাৰীৰ "কো"ৰ ঠাইত "একে" হব।